

T.C

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**1923-1935 DÖNEMİ KADINLARIN SİYASAL HAYATA
KATILIMININ YANSIMALARI**

Hazırlayan

Neslihan Bilge AYKUN

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Müşfika Nazan ARSLANEL

TOKAT- 2019

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğr. Üyesi M. Nazan Arslanel danışmanlığında hazırlamış olduğum “1923- 1935 Dönemi Kadınların Siyasal Hayata Katılımının Yansımaları” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin ispat edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

.../.../...

Neslihan Bilge AYKUN

İmza

1923-1935 KADINLARIN SİYASAL HAYATA KATILIMININ YANSIMALARI

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 10 / 06 / 2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Doç.Dr. Ahmet GÜVEN

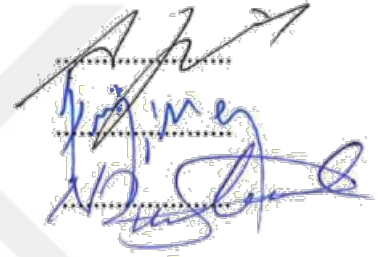
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Emine KEF

Üye : Dr. Öğr. Üyesi M. Nazan ARSLANEL

Üye :

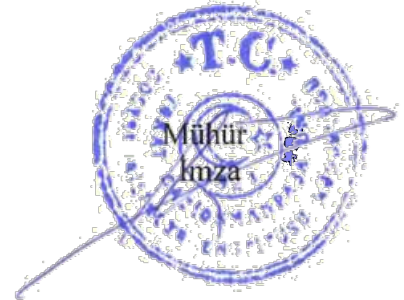
Üye :

İmzası

Bu tez, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 30.05.2019 tarih ve 32-04 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof.Dr.İlhan EROĞLU
Enstitü Müdürü:Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde bilgisini ve tecrübelerini benimle paylaşan değerli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi M. Nazan ARSLANEL'e sabrı ve emeği için tüm içtenliğimle teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca desteğini her zaman hissettiğim annem Nuran AYKUN'a ve bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük bir emeği olan babam Dr. Öğretim Üyesi İbrahim AYKUN'a desteği ve katkıları için teşekkür ederim. Kaynaklara ulaşmam konusunda yardımlarını esirgemeyen Güleyfe Beyza YILDIRIM'a da ayrıca teşekkür ederim.

Tokat -2019

Neslihan Bilge AYKUN

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'ın ilanı ile birlikte kadının toplumdaki konumu sorgulanmaya başlamıştır. Yapılan düzenlemeler, kadınları toplumda görünür kılmış, kadınların, eğitim, çalışma, toplum hayatında yer almasına olanak sağlamıştır.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte kadının statüsünde değişimler yaşanmış ve kadınlar siyasi hak isteklerinde bulunmaya başlamıştır. Bu siyasi hak isteklerini Türk Kadınlar Birliği, zaman zaman gündeme getirse de kadınların siyasi haklarını elde etmeleri 1930 yılını bulmuştur.

Türk kadını, 1930 belediye seçimlerine katılma hakkının tanınması, 1933 köy seçimlerinde seçme ve seçilme hakkının tanınması ve son olarak 1934 milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınması ile siyasi haklarını elde etmiştir.

Bu çalışmada Türk kadınının siyasi haklarını elde ediş sürecinin basında yansımalarından yola çıkılarak, kadınların siyasi haklarına ilişkin söylem ve tutumların belirlenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Seçme ve Seçilme Hakkı, Basın

ABSTRACT

The position of women in society began to be questioned with declaration of the Tanzimat in the ottoman Empire. The arrangement made women visible in society and allowed women to take part in education,work and community.

Changes in the status of women have taken place with the proclamation of the Republic, and women started to demand political rights. Although the Turkish Women's Union brought these political rights demands to the agenda from time to time, yet it was in 1930 that women gained political rights.

The Turkish women obtained her political rights by recognizing her right to participate in the 1930 municipal elections, the recognition of her right to vote and be elected in the 1933 village elections, and finally the recognition of her right to be elected and selected in 1934.

In this study, the purpose is to determine the discourse and attitudes about women's political rights based on of the process of obtaining the political rights of Turkish women.

Keywords: Women, The right to vote and be elected, (Media) Press

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE KADINLARA YÖNELİK GELİŞMELER.....	3
1.1. TANZİMAT DÖNEMİNDE KADINLARA YÖNELİK GELİŞMELER	3
1.1.1. Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler.....	3
1.1.2. Hukuk Alanında Yaşanan Gelişmeler.....	6
1.1.3. Kültürel Alanda Yaşanan Gelişmeler	6
1.2. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE KADINLARA YÖNELİK GELİŞMELER	9
1.2.1. Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler.....	10
1.2.2. Hukuk Alanında Yaşanan Gelişmeler.....	11
1.2.3. Kadın Faaliyetleri	12
1. 2.3.1. Kadın Dergileri	12
1. 2.3.2. Kadın Dernekleri.....	14
1.2.3.2.1. Yardım Dernekleri	15
1.2.3.2. 2. Kadınlara Eğitim ve Meslek Kazandırmayı Amaçlayan Dernekler	16
1.2.3.2.3. Feminist Kadın Dernekleri.....	18
1.2.3.2.4. Siyasi Partilerin Kadın Dernekleri.....	19
1.2.4. Meşrutiyet Dönemi Düşünürlerine Göre Kadın.....	20
1.3. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE TÜRK KADINI.....	22
1.3.1. Milli Mücadele Dönemi Mitinglerinde Türk Kadını	22

1.3.2. Milli Mücadele Dönemi Kadın Dernekleri	24
1.3.3. Milli Mücadele Döneminde Cephe Türk Kadını	25
BÖLÜM 2: CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADINLARA YÖNELİK GELİŞMELER VE TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ	26
2.1. ATATÜRK'ÜN TÜRK KADINI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ.....	26
2.2. TBMM'DE KADINLARA DAİR TARTIŞMALAR.....	29
2.3. BASINDA KADINLARIN SİYASİ HAKLARINA YÖNELİK GÖRÜŞLER	31
2.4. KADINLAR HALK FIRKASI.....	33
2.4.1. Kadınlar Halk Fırkasının Programı ve Nizamnamesi.....	35
2.4.2. Kadınlar Halk Fırkasının Faaliyetleri	39
2.4.3. Kadınlar Halk Fırkasının Kuruluşunun Önlenmesi	40
2.5. TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ.....	42
2.5.1. Türk Kadınlar Birliği'nin Faaliyetleri.....	43
2.5.1.1. 1925 Yılı Faaliyetleri	43
2.5.1.2. 1926 Yılı Faaliyetleri	45
2.5.1.3. 1927 Yılı Faaliyetleri	47
2.5.2. On İkinci Uluslararası Kadınlar Kongresi ve Türk Kadınlar Birliği'nin Feshi	52
BÖLÜM 3: TÜRK KADININA SİYASİ HAKLARININ TANINMASI	55
3.1. TÜRK KADININA BELEDİYE SEÇİMLERİNDE SEÇME VE SEÇİLME HAKKININ TANINMASI.....	55
3.1.1. Yeni Belediye Kanunu Öncesinde Yaşanan Gelişmeler.....	55
3.1.2. Yeni Belediye Kanununun Kabulü	61
3.1.2.1. Afet İnan'ın Kadınlara Belediye Seçimlerine Katılma Hakkının Tanınmasına Dair Konuşması	61
3.1.2.2. Türk Kadınına Belediye Seçimlerinde Seçme ve Seçilme Hakkının Tanındığı Yeni Belediye Kanununun Kabulü	64

3.1.3. Türk Kadınına Belediye Seçimlerinde Seçme ve Seçilme Hakkı Tanınmasının Basında Yansımaları	64
3.1.3.1. Türk Kadınlar Birliği'nin Mitingi.....	66
3.1.4. Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Kadınların Katıldığı İlk Seçimler.....	72
3.1.4.1. Serbest Cumhuriyet Fırkası	72
3.1.4.2. Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Kadınlar.....	75
3.1.5. 1930 Belediye Seçimleri.....	76
3.2. TÜRK KADININA MUHTAR VE KÖY HEYETİNE SEÇME VE SEÇİLME HAKKININ TANINMASI.....	79
3.3. TÜRK KADININA MİLLETVEKİLİ SEÇME VE SEÇİLME HAKKININ TANINMASI.....	81
3.3.1. Türk Kadınına Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkının Tanınmasıyla İlgili Yapılan Meclis Görüşmeleri.....	81
3.3.2. Kadınların Siyasi Haklarının Tanınmasına Yönelik Kutlamaları.....	85
3.3.3. Türk Kadınına Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı Tanınmasının Basında Yansımaları.....	86
3.4. 1935 MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİ	90
3.4.1. Kadınların Milletvekillik Konusuna Yaklaşımı.....	90
3.4.2. Seçim Çalışmalarında Kadınlar	93
3.4.3. Kadın Milletvekili Adayları.....	95
3.4.5. 1935 Milletvekili Seçim Sonuçları ve İlk Kadın Milletvekilleri	97
SONUÇ	105
KAYNAKLAR	109
EKLER.....	115
ÖZGEÇMİŞ	120

GİRİŞ

Türkiye’de kadınlar siyasi haklarını, 1930 yılında belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkının tanınması, 1933 yılında muhtar ve köy heyetine seçme ve seçilme hakkının tanınması ve son olarak 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınması ile üç aşamalı olarak elde etmişlerdir. Ancak kadınların siyasi haklarının elde etmesinin temelleri bu tarihlerden daha önce atılmıştır.

Tanzimat Fermanı’nın ilanıyla birlikte kadınların toplumdaki konuları sorgulanmaya başlanmış, kadının eğitimsizliği ile toplumun geri kalmışlığı arasında kurulan bağlantı kadınların eğitim, sosyal ve iktisadi hayatta yer almasına olanak sağlayacak gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Devam eden süreçte, kadınlara yönelik bu gelişmeler kadınları toplumda görünür kılmış, kadınlar da dergiler ve dernekler aracılığıyla kendilerini ifade etmiş, hak taleplerinde bulunmuşlardır.

Cumhuriyetin ilanı, kadınların toplumda söz sahibi olma ve siyasi hak isteklerini de beraberinde getirmiştir. Bu istekler Kadınlar Halk Fırkası ile somut bir nitelik kazanmıştır. Kadınlar Halk Fırkasına kuruluş izni çıkmaması nedeniyle kurulan Türk Kadınlar Birliği, kadınların siyasi haklarını zaman zaman gündeme getirmiştir. Ancak kadınlara siyasi haklarının tanınması 1930 yılını bulmuştur.

1930 yılında kadınların belediye seçimlerine katılma haklarının tanınmasının gündeme gelmesiyle kadınların milletvekili seçme ve seçilme haklarını elde ettikleri 1934 yılına kadar geçen sürede basının kadınlara dair gelişmelere ilgisi yoğun olmuş, basında kadının siyasetteki yerini sorgulayan çeşitli haber, yazı, karikatürler ile değerlendirmelerde bulunulmuştur. 1935 yılında yapılan seçimlerle kadınlar milletvekili olarak Meclis’te yer almışlardır.

Bu çalışmada Türk kadının siyasi haklarını elde ediş sürecinin Meclis görüşmelerinde ve basında yansımalarından yola çıkılarak, kadınların siyasi haklarına ilişkin söylemlerin ve tutumların belirlenmesi amaçlanmıştır.

Türk kadının siyasi haklarını elde ediş sürecindeki kadına yönelik söylemlerin ve tutumların ortaya konulması Türk siyasetinde kadın algısının belirlenmesi açısından önemlidir.

Çalışmanın birinci bölümünde Tanzimat Fermanının ilanı ile başlayan Meşrutiyet dönemi ile hızlanan Milli Mücadele dönemi ile farklı bir boyuta taşınan kadın hareketi ele alınacaktır. Bu dönemlerde kadınlara yönelik eğitim, hukuk, kültür alanında gerçekleşen, Cumhuriyet döneminde başta siyasal haklar olmak üzere kadınlara tanınan birçok hakkın temelini oluşturan gelişmelere yer verilecektir. Bununla birlikte bu dönemde kadınların kendilerini ifade etmelerinin en önemli alanı olan kadın dergi ve derneklerinin kadının kimliğinin dönüşümündeki rolü incelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Cumhuriyetin ilanından kadınların belediye seçimlerinde seçme ve seçilme haklarını elde ettiği 1930 yılına kadar geçen süreçte kadınlara yönelik gelişmelere yer verilecektir. Kadınların sosyal ve siyasi alandaki var olma istekleri Kadınlar Halk Fırkasının ve Türk Kadınlar Birliği'nin faaliyetleri çerçevesinde değerlendirilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise kadınlara seçme ve seçilme haklarının tanındığı süreçte yaşanan gelişmeler ve bu sürecin Meclis görüşmelerinde ve basında yansımaları, verilen örnekler üzerinden yorumlanmaya çalışılacaktır.

Çalışmada Cumhuriyet, Akşam, Hakimiyeti Milliye, Ulus ve Vakit gazetelerinin 1930- 1935 yılları arasındaki sayıları taranmış, TBMM Zabıt Ceridelerinden faydalanılmıştır. Gazetelerden örnekler verilmiş ve bu örnekler üzerinden kadının siyasi haklarına bakış açısı yorumlanmıştır.

BÖLÜM 1: CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE KADINLARA YÖNELİK GELİŞMELER

1.1. TANZİMAT DÖNEMİNDE KADINLARA YÖNELİK GELİŞMELER

Tanzimat dönemi Osmanlı Devleti'nde sosyal ve siyasi hayatta birçok yeniliğin geliştiği bir dönem olmuştur. Osmanlı Devleti'nin 17. Yüzyıldan itibaren Avrupa karşısında gerilemeye başlaması, peş peşe gelen askeri yenilgiler ve toprak kayıplarının yaşanması askeri alanda yenileşme hareketlerini de beraberinde getirmiştir. Askeri alanda yapılan düzenlemeler zamanla sosyal ve siyasi hayatta da düzenlemelere yol açmıştır (Kurnaz, 2015: 25). 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile Batılılaşma süreci başlamıştır.

Başlangıçta idari ve askeri alanda düzenlemeler getiren Tanzimat Fermanında kadınlar lehine değişiklik olmasa da zamanla gelişen yenilikçi ortam kadınlarla ilgili gelişmelere zemin hazırlamıştır. Batı'daki yeni kavram ve oluşumlara paralel olarak kadının konumu hakkında yeni görüşler meydana gelmiştir (Kaplan, 1998: 227; Kurnaz, 2015: 23).

1.1.1. Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler

Tanzimat döneminde kadınlara yönelik en önemli yenilik eğitim alanında yaşanmıştır. Tanzimat dönemi kadınlara kültürel ve mesleki alanlarda resmi eğitim verilmesinin başlangıcı olmuştur.

Tanzimat dönemi öncesi kız çocuklarının eğitimi din eğitimini kapsayan sıbyan mekteplerinde devam etmekteydi (Caporal, 1982: 102). Sadece temel eğitim gören kızların eğitimi ülke çapında genellenememişti. 1869 yılında kabul edilen Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile 7-11 yaşları arasındaki kız çocuklarının sıbyan mekteplerine devamı mecburi hale getirilmişti (Kodaman, 1990: 146). Böylece kızların eğitimi ilk defa belli bir düzen içinde ele alınmıştı. Ayrıca Nizamnamede sıbyan mekteplerinin yanı sıra kız ve erkek iptidailerinin açılması öngörülmüyordu. İptidailerde ve sıbyan mekteplerinde kız ve erkek çocukların karma eğitim görmesi yasaklanmıştı. Ancak kızlara mahsus okul olmayan yerlerde, kızlar için okul açılıncaya kadar kız çocukları, karışık eğitim verilmemek şartı ile erkek okullarına kabul edilebileceklerdi (Erdem,

2013: 96). 1869 Nizamnamesinden sonra 1876 yılında ilan edilen Kanun-ı Esaside de ilköğretim mecburiyetine yer verilmişti (Kurnaz, 2015: 27).

Bununla beraber kızlara ortaöğretimde okuma imkânı da tanınarak 1859 yılında kız rüştiyesi açılmıştı (Kurnaz, 2015: 31). Kız rüştiyelerinin eğitim öğretim, kadro ve öğrencileri ile ilgili konular Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile esasa bağlanmıştı. Buna göre Müslüman ve Hristiyan kızlar için ayrı ayrı rüştiyeler açılacak, kız okullarının öğretmenleri kadınlardan oluşacak ve kadınlardan yeterli derecede ehliyetli öğretmenler yetiştirilinceye kadar yaşlı ve terbiyeli erkek hocalar bu okullarda görev alabilecekti (Erdem, 2013: 169,182). Kız rüştiyelerinde, Kur'anı Kerim, Dini İlimler, Osmanlıca, Arapça, imla ve kitabet, ev idaresi, ahlak, hıfzıssıhha, hesap, coğrafya, tarih, el hüneleri gibi dersler verilecekti (Ünal, 2015: 53). Bu rüştiyelere devam eden öğrencilerin sayısı başlarda az olsa da Darülmuallimat'ın açılmasıyla kadın öğretmenlerin sayısı arttıkça kız rüştiyelerindeki öğrenci sayısı da artmıştı. Kız rüştiyelerine gösterilen ilgi yeni okulların açılmasında etkili olmuştu (Kurnaz, 2015: 44).

Kızların ortaöğretim imkânına kavuşması Tanzimat'ın önemli bir başarısı olarak nitelendirilebilir. Kızların eskiden beri mahalle mekteplerinde okuması gelenek iken bunun ötesinde eğitim almaları kadınların eğitimi açısından önemli bir gelişmeydi (Berkes, 2012: 231). Rüştiyelerin dışında kızlara lise düzeyinde eğitim verme amacıyla kız idadileri de açılmıştı. Ancak idadilere yeterince ilgi gösterilmemişti bu sebeple idadilerin sayıları oldukça azdı. İdadi yerine meslek sahibi olmak amacıyla Darülmullimat tercih edilmekteydi (Kurnaz, 2015: 44).

Tanzimat döneminde kadınlara mesleki eğitim imkânı da sağlanmıştı. Ebe Mektebi, Kız Sanayi Mektebi, Kız Öğretmen Okulu gibi mesleki yönde eğitim veren okullar bu dönemde açılmıştı (Kurnaz, 2015: 47). Kadınların mesleki eğitimine yönelik ilk gelişme, 1842'de Tıbbiye Mektebinde Avrupa'dan getirilen yabancı ebe kadınların ders verdiği ebelik kursları olmuştu (Taşkiran, 1973: 27). 1845'te bu okuldan diplomalarını alan kızlar mesleki eğitim gören ilk kızlardı (Caporal, 1982: 105). İlk olarak Rusçuk'ta, ordunun kıyafet dikimi gibi taleplerini yerine getirmek için kurulan ve ıslahane adı verilen Kız Sanayi Mektepleri, kızların mesleki eğitimine yönelik bir başka önemli gelişmeydi. Kadınların el becerilerini geliştirmek ve bundan ekonomik

fayda sağlamak için kurulan bu okullara ilk yıllarda sadece öksüz kızlar alınmıştı. Böylece alt sınıftan Müslüman kızlara eğitim imkânı sağlanmıştı. Kız Sanayi Mekteplerine ilgi fazla olduğundan kısa bir süre sonra başka sanayi mektepleri de açılmış, özellikle İstanbul'da yaygınlaşmıştı. Sonraları Kız Sanayi Mekteplerinin sayıları artırılmak istense de istenen sonuca ulaşılamamış ve bu okullar kısa ömürlü olmuştu (Akşit, 2015: 76-77; Kurnaz, 2015: 51).

Tanzimat dönemi kadınlara resmi eğitim verilmesinin başlangıcı olsa da ders verecek kadın öğretmenlerin yokluğu okullara ilgisizliğe neden olmaktaydı. Bu nedenle kız okullarına öğretmen sağlanması için bir kız öğretmen okuluna ihtiyaç duyulmuştu. Bunun sonucu olarak da 1870'te kadın öğretmenler yetiştirmek üzere Darülmüallimat kurulmuştu (Kurnaz, 2015: 61; Berkes, 2012: 230). Aslında kız sıbyan mektebi ve rüştiyesine öğretmen yetiştirme amacıyla İstanbul'da Darülmüallimat adıyla kız öğretmen okulu açılması Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde ele alınmıştı. Ancak ilk Darülmüallimat'ın açılışı 1870'de gerçekleşmişti. 1870 tarihinde Darülmüallimat'ın açılışında dönemin Maarif Nazırı Saffet Paşa, yaptığı konuşmada kadınların eğitiminin önemine değinerek, İslam dininin de kadın eğitime karşı olmadığını belirtmiş, kız okullarının kadın öğretmen eksikliği nedeniyle ilgi görmediği için kız öğretmen okuluna ihtiyaç duyulduğunu dile getirmişti (Erdem, 2013: 284). İstanbul'da açılan Darülmüallimat'ın haricinde taşrada da Darülmüallimatlar açılmıştı. Darülmüallimat mezunları ile Türk kadını ilk kez öğretmen ve idareci olarak tayin edilmişti ve kadın öğretmen sayısının artması ile rüştiyelerdeki kız öğrencilerin sayısı da artış göstermeye başlamıştı (Kurnaz, 2015: 61).

II. Meşrutiyete kadar olan bu süreç, kadınlara sağlanan eğitim olanakları ile okuryazar kadınların yetiştiği bir aydınlanma dönemi olmuştur. Bu eğitim, bütün bir ülkede olmayıp, İstanbul, Selanik gibi kültür merkezleri ile sınırlı kalsa da kadınların ev içi alanından erkeklerin alanı olan kamusal alana açılmaya başlaması açısından önemlidir. Ayrıca bu okullarda yetişenler yalnızca öğretmenlik yapmakla kalmayıp kadınların ilerlemeleri yolunda çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu kadınlar öğretmenliklerinin yanı sıra kadın gazete ve dergilerinde yazarlık deneyimi kazanmaya başlamışlardı. Böylece üst sınıfın özel imkanlarla eğitim görmüş iyi yetişmiş kadınlardan oluşan bir aydın sınıfı oluşmuştu (Toska, 1994: 198).

Kadınlara tanınan eğitim imkânının önemli bir sonucu kadınlar arasında meslekleşmeye doğru yol açmasıdır. Kadınların çalışma yaşamına girişleri geleneksel kadın uğraşı olan hemşirelik ve öğretmenlik yoluyla olmuştur. Kız öğretmen okulunun açılmasıyla 1873'te ilk kez kadın öğretmen tayini gerçekleşmiştir. Tıbbiye'de verilen kurslar ile de ebelik kadınların çalışmaya başladıkları ilk alanlardan olmuştur (Çitçi, 1982a: 85).

1.1.2. Hukuk Alanında Yaşanan Gelişmeler

Tanzimat dönemi hukuki açıdan da kadınlara bir takım yenilikler getirmiştir. Bu dönemde kadınlar lehine önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan ilki 1858 tarihli Arazi Kanunnamesidir (Ortaylı, 2009: 128). Bu zamana kadar kadının topraktan miras alması söz konusu değilken bu düzenlemeyle kadına da hak tanınmıştır. İslam Hukukuna göre payına düşen 1/3'lük hakkını bile alamayan kadın, bu dönemde arazi mirasında eşit hakka sahip olmuştur (Kurnaz, 2015: 65).

Bu dönemde yapılan bir başka düzenleme ise evlilik kurumuna yöneliktir. Tanzimat'a kadar olan dönemde nikâhlar iki şekilde gerçekleşmekteydi, ya kadılar tarafından ya da mahkemelerin her nikâh için özel izin verdikleri din adamları tarafından nikâh kıyılmaktaydı. Ancak bu sistemde yaşanan aksilikler kadınların hukuki hakları açısından sıkıntılar yaratmaktaydı. Ayrıca ülkenin demografik koşullarının saptanması ve denetlemesi amacı da evlilik kayıtlarının daha sistemli tutulmasını gerekli kılmaktaydı (Avcı, 2007: 5). 2 Eylül 1881 tarihinde çıkarılan Sicil-i Nüfus Nizamnamesi ile bu zamana kadar evlilik konusunda tarafsız olan devlet, bu alana müdahale etmişti. Nizamname ile din adamlarının kıydıkları nikâhları nüfus idarelerine bildirme zorunluluğu getirildi, böylece din adamlarının bu görevi hukuki bir boyut kazandı. Bununla birlikte çıkarılan iradeler ile evlilik ve boşanma konularında düzenlemeler yapıldı (Ortaylı, 2009: 128; Kodaman, 1990: 143).

1.1.3. Kültürel Alanda Yaşanan Gelişmeler

Eğitim ve hukuk alanındaki gelişmeler kültürel gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Tanzimat dönemi kadınlara ilgili düşüncelerin kaleme alındığı, kadınların toplumdaki yerinin tartışıldığı bir dönem olmuştur. Kadın konusu önceleri edebi eserlerde sonrada süreli yayınlarda yer almıştır (Kurnaz, 2015: 73).

Tanzimat kuşağı yazarlarının neredeyse hepsi, eserlerinde kadın modernleşmesinin ölçütlerini ele almışlardı (Günaydın, 2017: 29). Birçok aydın tarafından kadının eğitimsizliği, toplumun geri kalmışlığının nedeni olarak görülmüş ve sıklıkla bu konu işlenmişti. Öyle ki bu dönemde kadına tanınan eğitim olanaklarının temelinde bu geri kalmışlığın giderilmesi amaçlanmıştı. Örneğin Abdülhak Hamid'in 'Tarık' adlı piyesinde yer alan ve İkinci Meşrutiyet Döneminden sonra yayın yapmaya başlayan dergilerde de bir vecize gibi sıklıkla kullanılan "*Bir milletin kadınları ilerleme derecesinin ölçüsüdür.*" cümlesi bu bakış açısını yansıtmaktaydı (Taşkiran, 1973: 34). Namık Kemal'in 'Terbiye-i Nisvan Hakkında Bir Layiha' adlı makalesi kadınların eğitimi ile ilgiliydi (Caporal, 1982: 54). Yine bu dönem ediplerinden olan Şemseddin Sami de kadınların eğitimi konusundaki düşüncelerini 'Kadınlar' adlı eserinde toplamıştı. Ona göre kadınların eğitim seviyesi yükseltirse tüm toplumun eğitim seviyesi yükselmiş olacaktı (Kurnaz, 2015: 80).

Dönemin edebi eserlerinde de aile ilişkileri kadının konumuyla ilişkilendirilerek ele alınmaktaydı. Dönem yazarlarından İbrahim Şinasi, kadınların pasif konumunu, evlilik sistemini hicvettiği 'Şair Evlenmesi' piyesinde kaleme almıştı. Namık Kemal ise 'Aile' adlı yazısında evlilik içi ilişkilerin olumsuz yanlarını ele almıştı. Ayrıca 'Zavallı Çocuk', 'İntibah' gibi eserlerinde de aile hayatı, kadının konumu gibi konuların üzerinde durmuş, 'Vatan Yahut Silistre' piyesinde ise ilk kez erkek yanında savaşa giden kadını betimlemişti (Taşkiran, 1973: 34).

Edebi eserlerin yanı sıra kadının konumu, dönem gazete ve dergilerinde de yer almaya başlamıştır. Kadınlara yönelik çıkarılan yayınlar kadınlar için adeta bir okul olmuş, bu yayınlarda kadın eğitimi hedeflenmiştir. Bu yazılarda toplumun baştan düzenlenmesinde kadın eğitimi birincil koşul olarak görülmüştür. Kadınların geri kaldığı bir toplumda ilerleme olmayacağı sıklıkla vurgulanmıştır. Kadın eğitimi konusu pek çok yazar tarafından da ele alınmış, uzun süre de Osmanlı aydınınının gündeminde kalmıştır (Toska, 1994: 198-200).

Kadınların yazılarının da yer aldığı dönemin dergi ve gazeteleri, kadınların yazarlık konusunda deneyim kazandıkları alan olmuştur. 1868'de çıkan Terakki Gazetesi isimlerini vermese de kadın mektuplarına yer vermiştir. Bu mektuplar kadınların kendi sorunlarını, kendilerinin dile getirebilmeleri bakımından oldukça

önemlidir. Ayrıca Terakki Gazetesi 1869'da Terakki-i Muhadderat adı ile kadın gazetesi çıkarmıştır. Terakki Muhadderat tarihi itibarıyla ilk kadın dergisi olarak nitelendirilebilir (Çakır, 2013: 60). Bu dergide kadınların eğitim hakkından neden mahrum kaldıklarının sorgulandığı yazılara yer verilmiş, batı dünyasındaki kadın hareketleri hakkında da bilgi verilmiştir (Taşkıran, 1973: 32).

1886 yılında, on beş günde bir yayımlanmak üzere çıkan Şükufezar dergisi, yalnızca kadınların çıkardığı ve sahibinin kadın olduğu ilk yayındır. İmtiyaz sahibi Arife'dir (Demirdirek, 2016: 17). Derginin ilk sayısında, amacı "*Biz ki saçları uzun, akli kısa diye erkeklerin alayına hedef olmuş bir taifeyiz, bunun aksini isbat etmeye çalışacağız. Erkekliği kadınlığa, kadınlığı erkekliğe tercih etmeyerek çalışma ve gayret yolunda olacağız*" ifadelerine yer verilerek belirtilmiştir (Taşkıran, 1973: 33).

1 Ağustos 1895'te Hanımlara Mahsus Gazete yayın hayatına girmiştir. Derginin sahibi Tarik Gazetesi başyazarı İbn-ül Hakkı Mehmet Tahir'dir. Yazarları ise, Makbule Leman, Nigar Osman, Faik Ali, Mustafa Asım, Talat Ali, Fatma Şadiye, Gülistan İsmet'tir. Hanımlara Mahsus Gazete, 1-150 sayıları haftada iki kez, geri kalanlar ise haftada bir kez olmak üzere 1895'ten 1908'e kadar 612 sayıyla 13 yıl süreyle çıkmıştır. Bu özelliği ile en uzun süreli kadın dergisidir (Çakır, 2013: 66-67). Hanımlara Mahsus Gazetenin amacı ilk sayıda yer alan 'Tahdis-i Nimet Tayin-i Meslek' başlıklı yazıda belirtilmişti. Bu yazıda kadınların nesil yetiştiriciliği rolünden dolayı geliştirilmesi, yükseltilmesi gerektiğinden söz edilmiş, kadın ve toplum arasındaki bağlantı vurgulanmıştı. Ayrıca Türk kadınının eserlerinin kamuoyuna sunulması Osmanlı'da ve dünyadaki kadınlar ile ilgili bilgiler ve haberler verilerek kadınların birbirlerinden haberdar olması amaçlanmıştı. Bu çerçevede Fatma Aliye, Emine Semiye, Şair Nigar Hanım gibi dönemin aydın kadınlarının yazılarına yer verilmişti. Kadınların romanları tefrika edilmiş, Hikaye Çantası, Hikaye Panosu bölümlerinde hikayeleri yayımlanmıştı. Hatta Makbule Leman'ın, Fatma Aliye'nin eserleri Hanımlara Mahsus Gazete Kütüphanesi tarafından basılmıştı (Çakır, 2013: 67; Demirdirek, 2016: 22). Böylece sadece serbest metinler değil hikâye ve romanlar da kadın yazarlar için kendilerini ifade edebildikleri bir alan yaratmıştı. Özellikle romanlar kadınların seslerini ilettikleri, kadınlık deneyimlerini aktardıkları bir araç haline gelmişti (Günaydın, 2017: 41).

Hanımlara Mahsus Gazete’ de kadın sorunları, aile, toplum, sağlık, eğitim, giyim, moda gibi dünya kadınlarının iş yaşamları, ev işleri gibi konular ağırlıklı olarak yer tutmaktaydı. Kadınlara terzilik, halıcılık, kuaförlük gibi meslekler de önerilmişti (Çakır, 2013: 73). Sadece öneriyle kalmayıp Hanımlara Mahsus Gazete’nin terzihanesinde çalıştırılmak üzere eleman arandığı ilanı verilerek kadınlara iş imkânı da sunulmuştu (Karakışla, 2014a: 38).

1.2. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE KADINLARA YÖNELİK GELİŞMELER

1876 yılında Kanun-ı Esasi ile I. Meşrutiyet ilan edilmişti. Baskı rejimi olarak anılan bu dönem, rejime karşı olan Jön Türklerin çabası sonucu 1908’de II. Meşrutiyet’in ilan edilmesi ile son bulmuştu. II. Meşrutiyet’in ilanı ‘Hürriyet’in İlanı’ olarak da adlandırılmıştı (Toprak, 2015: 4). Meşrutiyet’in İlanı Osmanlı kadınları arasında da yankı bulmuş, kadınlar için de hürriyet ilanı olarak kabul görmüştü. Meşrutiyet’in ilanı sonrasında kadınlar, ellerinde bayraklarla “*Yaşasın Hürriyet*”, “*Yaşasın Millet*” sloganlarıyla gösterilerde bulunmuştu (Caporal, 1982: 152).

II. Meşrutiyet dönemi, özgürlük, adalet, eşitlik kavramları ile birlikte toplumsal alanda yenilikleri de beraberinde getirmişti. II. Meşrutiyet’in gündeme getirdiği önemli konulardan biri yeni bir kadın ve aile anlayışıydı. 1908 devriminin benimsediği özgürlük, adalet ve eşitlik ilkeleri Osmanlı’da kadın sorununu gündeme getirmişti. Kadının toplumsallaşması ve özellikle kadın-erkek eşitliği, II. Meşrutiyet’in temel kaygılarından biriydi. Çünkü 1908 Devriminin başarılı olabilmesi sosyal devrimlerle desteklenmesine bağlıydı. Bu anlayış ise kadın özgürlüğünü ve buna uygun aile yapısı içeren ‘Yeni Hayat’ söylemini oluşturmuştu. ‘Yeni Hayat’a göre kadın, geleneksel yaşam biçimini bırakmalı, dış dünyaya açılmalı, toplumsallaşmalı ve özgürlüklerini genişletmeliydi. Bununla beraber Yeni Hayat söyleminin ana eksenini milliyetçilik ile uyumlu bir aile yapısı olan ‘Yeni Aile’ ya da ‘Milli Aile’ oluşturmaktaydı (Toprak, 2015: 3-4). Kadın ve aileye yönelik bu düşüncelerle beraber devletin modernleşme çabaları da kadının, aile ve nüfus politikalarının aracı olmalarına neden olmuştu. Aileye ve evliliğe dair değişimler ise devletin topluma nüfuz etme ve toplumu biçimlendirme amaçlarını taşımaktaydı (Berktay, 2015: 102).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kadınlara yönelik çalışmaları, kadınların sosyal, siyasi, ekonomik hayatta sınırlı da olsa varlık göstermesinde etkili olmuştur (Özkiraz ve Arslanel, 2011: 3). Özellikle eğitim alanında yaşanan gelişmeler kadınların toplum hayatına katılmalarında önemli bir basamak olmuştur. Anne, eş ve ev kadını rolündeki kadınlar farklı statüler elde etmek amacıyla isteklerde bulunmuş, basın ve dernekleşme yoluyla bu isteklerini ifade etmişlerdir.

1.2.1. Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler

Meşrutiyet döneminde de eğitim alanındaki yenilikler devam etmiştir. Özellikle bu dönemde aydınlar kadınların eğitimi konusunda hemfikirdiler. Dolayısıyla kadınlara sağlanan mesleki ve kültürel eğitim olanakları bu dönem genişlemiştir.

Kızlar için ilk idadi 1880'de kurulmuştur. Bu okul, kızlara yönelik lise düzeyinde eğitim verme girişimlerinin de ilk örneğidir (Kurnaz, 2015: 44). Ancak kızlar için bir lise açılması 1913 senesindedir. Daha sonra 1914 yılında bu Kız İdadisi, sultaniye dönüştürülerek İstanbul İnas Sultanisi adıyla ilk kız lisesi olarak açılmıştır (Ergin, 1977: 1444).

Meşrutiyet döneminin eğitim alanındaki en önemli gelişmesi kadınların ilk defa bu dönemde yükseköğretim imkânına kavuşmasıdır. Kızların eğitimine yönelik gelişmeler, kızların Darülfünun'a kabul edilme taleplerini de gündeme getirmişti. Maarif Nezareti'ne bu istekler iletilmişti. İlk olarak 7 Şubat 1914 tarihinde İstanbul Darülfünun'u konferans salonunda kızlar için 'Serbest Dersler' verilmeye başlamıştı (Erdem, 2013: 363).

1915 yılında Darümuallimat-ı Aliye bünyesinde İnas Darülfünunu kurulmuştu. 1920'de ise Darümuallimat-ı Aliye'den ayrılarak İstanbul Darülfünun'una bağlanmıştı (Kurnaz, 2015: 106). Böylece İnas Darülfünunu adı ile edebiyat, riyaziyat ve tabiiyat olmak üzere üç şube halinde Darülfünun binasında açıldı. Darülfünunda kız ve erkek öğrenciler ayrı zamanlar da ders alsalar da zamanla bu durum sorun haline gelmiş, karma eğitimi mecbur kılmıştı ve bunun sonucunda ilk kez kız ve erkek öğrenciler beraber ders almaya başlamıştı. Bununla birlikte Hukuk Fakültesi ve Tıp Fakültesi de kız öğrenci kabulüne başlamıştı (Erdem, 2013: 368- 374). 1917 yılında ise Ameli Ticaret İnas Şubesi adıyla bir şube daha açılmıştı (Taşkiran, 1973: 45). Ayrıca 1914'te

İnas Sanayii Nefise Mektebi'nin kurulmasıyla kadınlara güzel sanatlar eğitimi imkânı da tanınmıştı (Konyar, 2002: 43). Eğitim alanındaki en büyük yeniliklerden biri de kız öğrenciler için yurt dışında eğitim kapılarının açılmasıydı. Bu yıllarda ilk kez Avrupa'ya kız öğrenci gönderilmiş, kendi imkânlarıyla yurt dışında eğitim alan kız öğrenciler desteklenmişti (Çolak, 2013: 20).

Kadınlara sağlanan bu eğitim olanakları kadınların sosyal ve kültürel hayatta daha çok yer almasını sağlamış, kadın faaliyetlerini hızlandırmıştır. Ayrıca bu dönemde eğitim gören kadınlar, Milli Mücadele yıllarında ve Cumhuriyet döneminde önemli roller üstlenmişlerdir.

1.2.2.Hukuk Alanında Yaşanan Gelişmeler

Tanzimat'la beraber Osmanlı hukukunda da Batı etkisi görülmüştür. Ancak aile konusunda İslam Hukuku esastır. Bu konuda da değişimlerin yaşandığı, batı etkisinin görülmeye başladığı dönem yine Meşrutiyet Dönemi olacaktır (Kurnaz, 2015: 120).

Aile hukukuna ve kadın lehine hukuki yenilikler getiren Hukuk-i Aile Kararnamesi 8 Ekim 1917 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yasanın çıkarılmasında aileye ilişkin bir yasanın gerekliliğini öne süren Ziya Gökalp başta olmak üzere Ahmet Şuayip, İbrahim Hakkı, Mansuri Zade Saip, Ahmet Cevat gibi isimlerin etkisi olmuştu (Caporal, 1982: 121).

Kararname, evlenme ve boşanma ile ilgili konuları düzenliyordu. Böylece o zamana kadar evlilik ile ilgili sorunlarda dinsel makamların ilgilendiği aileye devletin müdahalesi söz konusu olmuştu (Caporal, 1982: 121). Kararnameye göre evliliğin devletçe tanınması ve evliliğin duyurulması gerekliydi. Ayrıca Kararname evlilik yaşını da belirliyordu. Buna göre erkeklerde evlilik yaşı 18, kızlarda 17 olarak belirlenmişti, bu yaşın altındaki evlilikler için yargıcın izni gerekliydi aksi takdirde evlilik geçersiz sayılacaktı. Kadın izin verdiği takdirde erkek ikinci bir kadınla evlenebilecekti. Bununla birlikte bazı hallerde kadına da boşanma hakkı verilmişti (Caporal, 1982: 121-123).

Ancak bu kararname hem muhafazakâr çevreleri hem de Gayrimüslim halkı rahatsız etmişti. Bu sebeple Kararname'nin iptali için işgal kuvveti komutanlığına başvurulmuştu. Bu şikâyetler sonucunda da kanun yürürlükten kaldırılarak eski uygulamaya devam edilmişti (Kaplan, 1998: 193).

1.2.3. Kadın Faaliyetleri

II. Meşrutiyet ile birlikte gelişen özgürlük ortamı ve sosyal ve kültürel alanlarda kadınlara yönelik gelişmeler kadının konumunda değişimleri de beraberinde getirmiştir. Toplumsal yaşamda yer almaya başlayan kadın, o güne kadar anne, eş rolünden farklı statüler elde etmek için taleplerde bulunmaya başlamıştır. Kadınların taleplerini, beklentilerini, düşüncelerini ifade etmelerinde en önemli araç basın olmuştur. Kadınlar bu dönemde çıkan pek çok dergi ve gazetede yazmışlardır.

Kadınların kendilerini ifade etmelerinin bir başka şekli de dernekleşme yoluyla olmuştur. Bu dönemde kadınlar çeşitli amaçlarla birçok dernek kurmuştur. Bu dernekler kadınların toplum hayatında daha aktif rol almalarını sağlamıştır.

1. 2.3.1. Kadın Dergileri

Kadınların kendilerini ifade etmeleri ve tanıtılmaları ilk kez basın yoluyla gerçekleşmiştir. Bu dönemde çıkan birçok gazete ve dergide kadınlar, sorunlarını ve beklentilerini yazmışlar böylece kadınları bilinçlendirmeye çaba göstermişlerdir. Bu yayınlarla, toplumdaki kadınların farklılaşan rol ve sorumluluklarını gündeme taşımaya amaçlamışlardır (Çakır, 2013: 62). Kadın dergiciliğinin başlamasında etkin rolü dönemin aydın erkekleri oynamıştır. Erkeklerin çıkardığı kadın imzalarına yer veren dergi ve gazetelerin haricinde kadınların çıkardığı dergiler ile bu dönemde farklı amaç ve özellikte birçok dergi yayınlanmıştır.

1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet ile oluşan özgürlük ortamında kadın dergilerinde artış olmuştur. 1908'de ilk olarak Demet, Mehasin ve Selanik'te çıkan ilk kadın dergisi olan Kadın yayınlanır. Bu dergilerden Demet, kadınları siyasi konularla ilk kez tanıştırmış, dergide çıkan siyasi makaleler, okurlar tarafından ilgi görmüştür. Ayrıca kadın yazılarına yer vermek istediğini belirtmesi de kadın yazarlar açısından teşvik edici olmuştur. Mehasin ise renkli ve resimli yayınlanan ilk kadın dergisidir (Çakır, 2013: 77). Mehasin aynı zamanda Meşrutiyet sonrası çıkan kadın dergileri arasında en uzun süreli çıkan dergi olmuştur (Demirdirek, 2016: 29). Selanik'te çıkan Kadın dergisinin dikkat çeken özelliği ise diğer dergi ve gazetelerde yer alan çocuk bakımı, giyim ve el işleri gibi konuların aksine yeni açılan kız okulları, buna yönelik girişimler, yeni kurulan kadın dernekleri gibi haberlere ve eğitim hakkını savunan makalelere yer vermesidir (Demirdirek, 2016: 36).

Ulviye Mevlan'ın çıkardığı Kadınlar Dünyası, Osmanlı kadınlarının hak mücadelesini sürdüren 'Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin yayın organıdır. Bu özelliği ile kadınların hak mücadelesini sürdürmede bir araç olmuştur. Toplumun her kesiminden kadın, dergiye destek vermiş ve yazı yazmıştır (Çakır, 2013: 81). 4 Nisan 1913'ten 1921'e kadar yayımlanan dergi, sahibi ve yazı kadrosu ile tamamen kadınlara aitti. Osmanlı kadınlarının sesini tam anlamıyla dile getiren ilk yayın sayılabilecek dergi, kadınların eşitlik taleplerine, kadınların erkeklere bağlı konumunu açıklayan ve sorgulayan yazılara yer vermiştir (Çakır, 1998: 276). Kadınlar Dünyası dergisi, kadınların toplumsallaşmasında oynadığı roller nedeniyle diğer dergilerden farklı niteliktedir.

Kadınlar Dünyası dergisinde, Osmanlı kadınının gündelik hayatta yaşadığı sorunlara çözüm önerilerine, kadının durumunun sorgulandığı yazılara, kadının çalışma yaşamında yer almasını, kadın eğitimi ve kadınların siyasi haklarını konu edinen yazılara, okuyucu mektuplarına ve dünya kadınlarından haberlere de yer verilmekteydi. Kadınların çalışması, ekonomik bağımsızlığını kazanması ve iktisadi hayatta aktif yer alması dergide vurgulanan en önemli konuydu. Kadınlar yazılarında çalışmak istediklerini ısrarla vurgulamış ve bunun önündeki engelleri sorgulamışlardı. Buna göre kadının çalışması hem kendi ekonomik bağımsızlığını kazanması hem de ülke ekonomisinin gelişimine sağlayacağı yararlar açısından önemliydi. Aynı zamanda kadın erkek eşitliğinin sağlanmasının da birinci koşuluydu. Ayrıca kadının çalışması, birey olmanın da başlıca koşuluydu. Ancak bu şekilde siyasi hakların kazanımı yolunda önemli bir adım atılabilirdi. Dergide sadece kadınların çalışma haklarının önemi vurgulanmakla kalmıyor, çalışma hayatına nasıl girileceği, kadınların hangi işlerde çalışacağı gibi çözüm önerileri de üretiliyordu (Çakır, 2013: 346-374). Nitekim Bedra Osman ve arkadaşlarının çalışma girişiminin dergide günlerce konu edinmesi ve sonuca ulaştırılması konusunda verdiği çabalar, derginin kadınların çalışma hakkına verdiği önemin somut göstergesidir.

Dergide yer alan başka bir konu ise kadınların siyasi haklarıydı. Dergide yer alan yazılarda siyasi hayatta yer almanın ve siyaseti biçimlendirmenin öneminin bilinciyle kadınların siyasi haklara sahip olmadan önce yeterli bilgi sahibi olması önemseniyor, öncelik toplumsal yaşamda aktif bir güç olmaya veriliyordu. Ayrıca dünyada kadınlara

siyasal haklar veren ülkeler ve siyasette aktif rol alan kadınlar tanıtılıyor dünya kadınlarının siyasal hak istemi yolunda verdikleri mücadelelerden örnekler gösterilerek Türk kadınlarının da haklarına kavuşmaları konusunda stratejiler üretiliyordu. Buna göre, dernek yoluyla kadınlar birleşip örgütlenmeliydi. Osmanlı kadınlarının siyasal haklara ulaşamamasının sebebi örgütlenmedeki aksaklığa bağlanmaktaydı. Derginin yayın organı olduğu Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin kuruluş programında yer almasa da sonraki yıllarda siyasi haklar talebi eklenecekti (Çakır, 2013: 293-399)

Tüm bunlar sebebiyle Kadınlar Dünyası dergisi kadınları toplumsal hayatta yer almasında hem bilgilendirmiş hem de yazılarıyla kadınların kendilerini ifade etmelerine olanak sağlamıştı. Dergide ayrıca Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin faaliyetlerine, Belkıs Şevket Hanım'ın uçağa binmesi gibi öncü girişimlere, çalışan kadınların tanıtımlarına yer verilmişti. Bununla birlikte Müslüman kadınların fotoğraflarının yayınlanması da ilk kez bu dergi ile gerçekleşmişti (Demirdirek, 2016: 43).

1919'da çıkarılan İnci dergisinde ise döneme egemen olan milliyetçi ideoloji hâkimdir. Sahibinin Sedat Simavi olduğu derginin başyazarı Emine Semiye olsa da dergide yer alan imzaların çoğunluğu erkeklere aittir. Dolayısıyla dergide anlatılanlar erkeklerin kadınlara ait düşünceleridir. İnci'nin devamı olarak çıkan dergide ise kadın imzaları daha da azalmıştır (Çakır, 2013: 83).

Bu dönemde başka birçok kadın dergisi de yayın hayatına girmiştir. Musavver Kadın, Kadın, Erkekler Dünyası, Kadınlık, Hanımlar Alemi, Kadınlar Alemi, Kadınlık Hayatı, Bilgi Yurdu Işığı, Genç Kadın, Kadın Duygusu, Türk Kadını, Diyane, Seyyale, Siyanet, Ev Hocası, Süs, Firuze bunlardan birkaçıdır (Kurnaz, 2015: 173-193).

Bu dönemde kadın yazıları dergilerle sınırlı kalmamış aynı zamanda İkdam, Tanin, Servet-i Fünun, Millet, Sabah gibi çeşitli gazetelerde de kadın imzaları yer almıştır (Çakır, 2013: 77).

1. 2.3.2. Kadın Dernekleri

İkinci Meşrutiyet'in yarattığı politik ortam, çeşitli amaçlar ve ideolojiler doğrultusunda örgütlerin kurulmasını da beraberinde getirmişti. Osmanlı kadınları da

dernekler aracılığıyla bu ortam da yerini almıştı (Durakbaşı, 2014: 107). Tanzimat'ın ilanından beri yapılan düzenlemelerle gelişen eğitilmiş kadın kuşağı, kadın konusu etrafında birleşerek, sivil toplum hareketi olarak belirmeye başlamıştı (Çaha, 2017: 107).

Kadın dergileri, kadınların toplum hayatına katılma isteklerini ifade etmelerinde en önemli araç olurken, kurulan kadın dernekleri de bu isteklerini örgütlü hale getirmelerini sağlamıştır. 1909 yılında Dernekler Kanunu'nun da çıkarılmasıyla kadınlar farklı amaçlarla kurulan çok sayıda dernek etrafında birleşmişlerdir (Özkiraz ve Arslanel, 2011: 6).

Bu dernekler, özellikle bu dönemdeki savaşların da etkisiyle yardım sağlama, kadınların eğitim ve kültür seviyesini artırma, kadınları meslek sahibi yapma, kadın haklarını savunma gibi çok çeşitli amaçlara yönelik kurulmuşlardır. Kadın dernekleri amaçları doğrultusunda konferanslar vermek, piyangolar düzenlemek gibi çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır.

1.2.3.2.1.Yardım Dernekleri

Kadınlar ilk olarak yardım dernekleri çerçevesinde bir araya gelmişlerdir. Yardım derneklerinin kurulması ve yaygınlaşmasında savaşların önemli bir etkisi olmuştur. Kadınlar askerlere ve asker ailelerine, kimsesiz kadın ve çocuklara yardım için çalışmışlardır.

1898'de Selanik'te Emine Semiye tarafından 'Şefkat-i Nisvan' adıyla kurulan cemiyet ve Selanik'te kurulan 'Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyeti Hayriyesi', mezhep ayrımı gözetmeden tüm kadınlara açıktı ve kimsesiz kadın ve çocuklara yardım etmeyi amaçlıyordu (Çakır, 2013: 87). Fatma Aliye başkanlığında kurulan Cemiyet-i İmdadiye Rumeli'deki savaş sırasında askerlere yardım amacını taşıyordu (Taşkiran, 1973: 38).

Ayrıca bu dönemde savaşların da etkisiyle kadınlar, ülke savunmasına katkıda bulunmak amacı taşıyan dernekler çerçevesinde de bir araya gelmişlerdi. Bu dernekler, konferanslar düzenleyerek hem bilinç oluşturmuş, hem yardım toplamıştı. Nisvan-ı Osmaniye İmdad Cemiyeti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyeti, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Müdafaa-i Milliye Hanımlar Heyeti bu derneklere örnektir (Çakır, 2013: 101). Besim Ömer Paşa'nın desteği ile kurulan Osmanlı Hilal-i

Ahmer Cemiyeti, yaralı askerlere bakmak ve maddi yardım toplamak gibi faaliyetlerde bulunmuştu. Dernek, Rumeli'den göç eden kimsesiz kadınlara yardım etmek amacıyla iş evleri açmış, geçim problemlerine çözüm üretmişti (Çakır, 2013: 10; Kurnaz, 2015: 161). Müdafaa-i Milliye'nin Kadınlar Heyeti de Fatih Kerimi öncülüğünde Rusya Müslümanlarından dört kadının girişimiyle kurulmuştu. Bu cemiyet, Darülfünun Konferans Salonunda iki toplantı düzenlemiş, cepheye yardım toplamayı amaçlamıştı. Toplantılara çok sayıda kadın katılmış, Fatma Aliye, Halide Edip, Nigar Hanım, Nakiye Hanım, İhsan Raif Hanım gibi dönemin tanınmış isimleri vatan sevgisini konu alan konuşmalar yapmış, şiirler okumuşlardı. Toplantı sonunda çok miktarda yardım toplanmıştı (Kurnaz, 2012: 17- 49).

Kısaca Şefkat adıyla anılan bu derneklerin Balkan ve I. Dünya Savaşında sayısı artmıştı. Topkapı Terakki Perver Cemiyet-i Hayriyyesi, Himaye-i Etfal Cemiyeti, Kadıköy Fukarasever Hanımlar Cemiyeti, Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti gibi dernekler savaş sonraları sayıca artmış ve çeşitli piyangolar düzenleyerek asker ailelerine yardım toplamışlardır (Çakır, 2013: 89).

1.2.3.2. 2. Kadınlara Eğitim ve Meslek Kazandırmayı Amaçlayan Dernekler

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kurulan 'Cemiyet –i Hayriye-i Nisvaniye' yardım derneği olmasına rağmen eğitimi temel amaç olarak almıştır. Dernek, okullar açmayı, özellikle kız okullarının eksiklerini tamamlamayı, yetim ve yoksul kız öğrencilere yardım programlarına almıştı. Bu amaçlarını dernek bütçesi aracılığıyla gerçekleştirecekti. Bu sebeple elişlerinden oluşan kermes planlamış ve piyangolar düzenlemişti (Çakır, 2013: 92).

Kadın eğitimine önem veren, kadınları kültürel açıdan bilgilendirmeyi ve her alanda geliştirmeyi amaçlayan çeşitli dernekler de kurulmuştu. Bu derneklere, 'Asri Kadınlar Cemiyeti', 'Tefeyyüz Cemiyeti', 'Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti', 'Osmanlı Kadınlar Cemiyeti'ni, kadınlar edebiyat heyeti olan 'Nisvan-ı Hey'et-i Edebiyesi' 'Osmanlı İttihad-ı Nisvan Cemiyeti örnek olarak verilebilir (Çakır, 2013: 96-100).

Kültürel amaçla açılan bir dernek ise Halide Edib ve arkadaşlarının kurduğu 'Teali-i Nisvan Cemiyeti' idi. Teali-i Nisvan Cemiyeti'nin amacı 'Bizde Hareket-i

Nisvan' adlı yazıda açıklanmıştı. Buna göre derneğin amacı Osmanlı geleneklerinden ve adetlerinden ayrılmadan kadının eğitimine öncelik vermektir. Cemiyet İngiltere'de kurulmuş Türk Kadınları Muhibbi Cemiyeti ile faaliyetlerini sürdürmeyi de amaçladığı için İngilizce bilmek üyelik için şart koşulmuştu. Dernek okuma yazma kursları açmak, konferanslar vermek gibi faaliyetlerde bulunmuştu (Toprak, 2015: 26).

Balkan Savaşlarından sonra kurulan 'Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği' ise başlangıçta İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebine parasal yardım amacıyla kurulmuştu (Tunaya, 1984: 480). Savaş sonucu yoksul ve kimsesiz kalan kadın ve çocukların sorunlarına eğilmiş ve kız çocukların eğitimi ve meslek yaşamlarıyla ilgili mesleki eğitimi temel amaç edinmişti (Çakır, 2013: 92). Kadınların kültürünü artırmak ve kadınları meslek sahibi yapmak için çalışmalar yapan dernek, ekonomi alanına da yönelmiş, Sanat evi kurmuştu (Tunaya, 1984: 480).

Eğitim sorunuyla ilgilenen dernekler yanında, kimsesiz kadınlara meslek öğreten, mesleği uygulamasını sağlayan ve bu amaçla dikimevleri ve fabrikalar açan dernekler de kurulmuştu. İstanbul'da ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde faaliyet de olan bu dernekler sayesinde kadınların geçim sorunu da çözülmüş olacaktı (Çakır, 2013: 94).

1916 yılında 'Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi' adıyla Harbiye Nezareti'nin bünyesinde oluşturulan ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan'ın himayesinde bir dernek kurulmuştu. Merkezi İstanbul'da olan ancak gerektiğinde Osmanlı Devleti'nin diğer şehirlerinde de şubeler açılabileceği kararlaştırılan bu cemiyetin amacı, kadınlara iş bulup çalışabilmesini, böylece kendilerini ve çocuklarını geçindirebilmelerini sağlamaktı (Karakışla, 2015: 75; Oktar, 1998: 103). Dolayısıyla, Dernek, ticari bir amaca yönelik değildi. Derneğin amacı, kuruluş tüzüğünde, *'Kadınları yapabilecekleri işlere yönelterek, namuslarıyla yaşamlarını sürdürebilecek şekilde, gelir elde etmeye alıştırmak ve himaye etmek'* şeklinde belirtilmişti (Oktar, 1998: 104). Dernek, bu amacını gerçekleştirmek için sadece kadınların çalıştığı fabrikalar açmıştı. Doğrudan doğruya kendi bünyesinde açtığı işyerlerinde kadınları çalıştıran dernek, aynı zamanda anlaşma yaptığı özel ve resmi kuruluşlarda da kadınların çalışmasını sağlamıştı (Çakır, 2013: 95). Yine bu dernek aracılığıyla kadınlar gönüllü olarak askere de alınmışlardı. Kadınları Çalıştırma

Cemiyeti'nin denetimi ve gözetimi altında geri hizmette çalıştırılmak üzere Kadın İşçi Taburları kurulmuştu (Çakır, 2013: 95; Karakışla, 2015: 139).

Ayrıca kadınlar, ülke sorununa çözüm bulmayı da amaçlayan dernekler kurmuştu. Yerli üretimi yaymak ve yerli malı kullanımını teşvik amacıyla Melek Hanım tarafından kurulan 'Mamulat-ı Dahiliyye İstihlakı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi' bu amaca yönelikti. Bu derneğin aynı zamanda Siyanet adlı bir yayın organı da mevcuttu (Çakır, 2013: 100). Cemiyet açtığı yerli mallarını teşhir ettiği bir sergi ile yerli ve milli sanayi mallarının kullanımı için halkı yönlendirmeye çalışmıştı. Ayrıca derneğin girişimleri kadınların iktisadi hayatta yer alması sağlanmıştı. Açılan terzihaneler ile kadınların hem çalışması hem de bu alanda yetiştirilmesi amaçlanmıştı (Kodaman, 1990: 170).

1.2.3.2.3. Feminist Kadın Dernekleri

II. Meşrutiyet dönemi içerisinde gerçek anlamda kadın haklarının savunan ilk, belki de tek dernek, 'Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti' idi. 'Kadınlar Dünyası' adlı yayın organı da olan derneğin kurucusu Nuriye Ulviye (Mevlan) Hanım'dı (Kaplan, 1998: 41). Mezhep ayrımı gözetmeden her Osmanlı kadınına asli, isteyen yabancı kadınları da yardımcı üye olarak kabul eden dernek, 1913'te kurulmuştu (Çakır, 2013: 107). Dernek 'Kadınlar Dünyası' dergisiyle kendini kamuoyuna tanıtmış, harekete destek veren kadınların da sözcülüğünü üstlenmişti. Bilinçlendirme ve yol gösterme işlevi ile Osmanlı kadınlarına yeni bir rol kazandırmaya çalışırken kadınların harekete geçmesini sağlamıştı (Çakır, 1998: 276).

Derneğin amacı, kadınların toplumla bütünleşmesi, toplumsal yaşama katılımının sağlanması, çalışma hayatına katılımının sağlanmasıydı. Cemiyetin programında ilk olarak milli kıyafet oluşturma amacıyla kadın kıyafetlerinin düzenlenmesi kararlaştırılmıştı. Cemiyet, ikinci olarak da kadının çalışma yaşamına katılımını kolaylaştıracak çeşitli işyerleri açmayı planladı. Böylece kadının hem ekonomik durumuna hem de ülke ekonomisine katkıda bulunulacaktı. Bu doğrultu da geçim kaynağından yoksun kadınlar için iş evleri açılması önerildi ve kadınlardan bu konuda yardım istendi. Bu yardım isteği karşılık gördü ve kadınlar tarafından çeşitli ticarethaneler açıldı (Çakır, 1989: 19). Bu amaçlar doğrultusunda Terzi Evi açmak ve

genç kadınlara terzilik eğitimi vermek gibi çeşitli girişimlerde bulunulmuştu (Karakışla, 2014a: 76).

Kadınların çalışmasını böylece toplumsal hayatta daha fazla yer almasını ilke edinen Dernek, Osmanlı Türk kadınının ilk kez bir kamu kuruluşuna girmesini sağlamıştı. Derneğin teşviki ve verdiği mücadele ile başvuruları önce kabul edilmeyen Bedra Osman Hanım ve arkadaşları, Osmanlı Dersaadet Telefon Anonim Şirketi'ne kabul edilmiş, Bedra Hanım aynı zamanda iş müfettişi olarak da tayin edilmişti. Dersaadet Telefon Anonim Şirket-i Osmaniyesi'nin şirketin santrallerinde görevlendirilmek üzere kadın memureler aradığı duyurusu Kadınlar Dünyası dergisinde yer almıştı. Bu duyuruya dergi çevresinin aktif isimlerinden biri olan Bedra Osman Hanım, cevap vererek Kadınlar Dünyası dergisinin yöneticilerinin teşviki ile de ilana başvurmaya karar vermişti. Ancak Bedra Osman Hanım ve arkadaşlarının başvurusu çeşitli engellere takılmış ve kabul edilmemişti. Bu duruma Kadınlar Dünyası Dergisi tepki göstermiş günlerce dergide eleştiri yazılarına yer verilmişti. Sonunda Telefon Şirketi, geri adım atarak Bedra Osman Hanım ve arkadaşlarının başvurularını kabul etmiş, Bedra Osman Hanım'ı müfettişe olarak tayin etmişti (Karakışla, 2014b: 30-90).

Bununla birlikte Dernek, Türk kadınının ilmin ilerlemesine seyirci kalmadığını da göstermek için üyelerinde birinin pilot eşliğinde uçmasını da düşünmüştü. Derneğin girişimleri ile Belkıs Şevket Hanım, uçakla İstanbul semalarında dolaşan ilk Müslüman kadın olmuştu (Çakır, 2013: 109).

Dernek, programındaki bir diğer madde ile kadınlığı yükseltecek ve bunu topluma yayacak ilkeler benimsemişti. Bu çerçevede özel okulların açılması, gazete ve kitapların yayınlanması, konferanslar düzenlenmesi cemiyetin faaliyet konularıydı. En önemli sorunun eğitimsizlik olduğu belirtilerek, ilköğretimin tek tip ve zorunlu olması, kız liseleri açılması, kızlara yükseköğrenim hakkı verilmesi istendi (Çakır, 1989: 20) .

1.2.3.2.4.Siyasi Partilerin Kadın Dernekleri

Dönemin kadın hakları konusuyla yakından ilgilenen partisi, İttihat ve Terakki Cemiyeti kendi ideolojisi doğrultusunda kadın şubeleri ve dernekleri açmış, konferanslar düzenlemişti (Çakır, 2013: 105). Partiye bağlı kadınlar şubesi kurularak, kadınların siyaset ve milli meselelerle ilgilenmeleri de teşvik edilmişti (Kaplan, 1998:

64). Emine Semiye Hanım, Seniye Hanım'la birlikte 1908 Mayıs'ında İttihat ve Terakki'nin kadınlar kolunu kurmuş ve başkanlığını yapmıştı (Kurnaz, 2008: 133).

Merkezi Selanik'te olan Teali-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin himayesinde kurulmuştu. Kurucusu Naime Yusuf Hanımefendi'dir (Tunaya, 1984: 480). Ancak Derneği oluşturanlar asıl olarak erkeklerdi (Çakır, 2013: 107). Derneğin amaçları arasında 'Nevzad-ı Vatan' adı verilecek bir savaş gemisinin Devlet'e hediye edilmesi, yetim ve fakir kızları meslek sahibi yapmak için fabrika ve atölyeler kurulması, doğumevleri açılması vardı (Toprak, 2015: 22).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kadınlara yönelik olarak kurduğu İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, Teal-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti dışında Türk Ocakları da düzenlediği konferanslarla kadınlara seslenmeye çalışmıştı (Çakır, 2013: 105).

1.2.4. Meşrutiyet Dönemi Düşünürlerine Göre Kadın

Meşrutiyet dönemi düşünürlerinin hemen hepsi, Osmanlı kadınının durumu ile yakından ilgilenmiş, hak ve özgürlüklerin kadınları nasıl ve ne kadar kapsayacağı konularında fikir üretmiş, kadınlar adına taleplerini dile getirmişlerdi (Sancar, 2014: 89). Kadın konusu, dönemin İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık akımlarının etkisinde değerlendirilmiştir. Batıcılar, İslami geleneklerin medeniyetin önünde engel olduğu, kadının bu gelenek zincirinden kopması gerektiği görüşündeydiler. Buna karşılık İslamcılar, Batıcıları taklitçilikle suçlayarak, Müslüman toplumun ahlakını korumasını, bunun içinde şeriata bağlılığı savunmaktaydılar. Türkçüler ise ideal toplumun kökeninin geçmişteki Türk toplumunun yaşamında aranmasını savunuyorlardı (Göle, 2016: 58).

Türkçü akımın düşünürleri, İslamiyet öncesi eski Türk toplumundaki kadının konumunu idealize etmişlerdir (Durakbaşa, 2014: 121). Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin, Yusuf Akçura, Hamdullah Suphi, Halide Edip gibi isimler Türkçülerin önemli temsilcileriydi. Türk Yurdu dergisi ve Türk Ocağı etrafında toplanan bu isimler kadının ailede ve toplumsal hayatta layık olduğu yeri alması gerektiği düşüncesini savunuyorlardı. Öyle ki 1912 de kurulan Türk Ocağı'nda ilk defa kadınların ve erkeklerin bir arada bulunduğu toplantılar, konferanslar, konserler düzenlemişlerdir (Taşkiran, 1973: 55; Sancar, 2014: 91).

Türkçülerin en önemli ismi Ziya Gökalp hem taklitçi Batıcılığı hem de tutucu İslamcılığı eleştirmiş bunlara karşılık ulusal kültür fikrini geliştirmiştir. Toplumsal ilerlemenin güvencesi gördüğü ulusal kültürün oluşması ise öz kaynaklara dönmek ile mümkün olacaktır. Bu öze dönüş düşüncesi Ziya Gökalp'in kadın konusundaki görüşlerini de şekillendirmiştir (Göle, 2016: 67). Gökalp'e göre Türk kadını İran ve Arap kültürünün etkilerinden arındırılarak eski Türk Medeniyetinde bulunduğu saygın konumda yer almalıydı. Kadının erkeklerle eşit haklara sahip olduğu İslam öncesi Türk toplumunda feminizm en önemli ilkeydi. Ayrıca Ziya Gökalp, kadının ailede önemli bir yeri olduğunu vurgulayarak 'Milli Aile' konusunu gündeme getirmiştir (Toprak, 2015: 15). Halide Edip de kadınların eğitimi, eşitliği ve özgürlüğü konularının Türk toplumunun ana meselesi olduğunu düşünür. Romanlarında, milli şuur ve amaca sahip bu uğurda çalışan kadın karakterler çizer. Türk kadınının eğitim ve çalışma imkânlarına sahip olduğu takdirde yeteneklerini ve potansiyellerini geliştirebileceğini belirtir (Doğramacı, 1997: 55- 68). Ahmet Ağaoğlu ise, Osmanlı toplumunun gerileyişini kadının durumuna bağlamaktaydı. 'İslamiyet'te Kadın' eserinde yer verdiği görüşlerine göre Osmanlı toplumunun çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşamamasının önünde iki engel, kadın ve alfabe sorunuymdu (Çaha, 2017: 103).

Mehmet Akif, Musa Kazım, Said Halim gibi isimlerin yer aldığı İslamcılar kadın konusuna İslami çerçeveden bakmaktaydılar. Bu çerçevede kadının eğitimi gerekliydi. Ancak İslamcı yazarlar kadının İslami ölçüler çerçevesinde eğitilmesi düşüncesinden yana olsalar da bu eğitimin hangi seviyeye kadar olacağı noktasında fikir birliğinde olamamışlardır (Kurnaz, 2015: 126). İslamcılara göre çok kadınla evlilik konusu tartışmalıdır. Bir kısmı bu evlilikleri aile çıkarlarına uygun olduğu ve kadını koruduğu gerekçesiyle savunurken bir kısmı tek kadınla evliliğin esas olduğunu savunmaktadır (Caporal, 1982: 83). İslamcılarının hemfikir oldukları konu ise aile yapısı idi. Türk ailesinin özelliklerini kaybetmesi konusunda endişeli olan İslamcılar, kadın hürriyeti ile ilgili olarak Avrupa'nın örnek alınmasını tehlike saymaktaydılar (Kurnaz, 2015: 131).

Batıcı düşünürler ise kadın konusunda ikiye ayrılmaktadır. Selahaddin Asım ve Abdullah Cevdet gibi bir kısmı kadınların dini kurallar ile ezildiğini söyleyerek o dönem için oldukça ileri fikirlere sahipken Celal Nuri gibi bir kısmı ise konuya daha

ılımlı yaklaşarak kadınların bu konumunun İslamiyet'ten değil hayat şartlarından kaynaklandığını savunmaktadır (Kurnaz, 2015: 139).

Batıcı görüş içinde yer alan Selahaddin Asım'ın 1905'te yayımlanan 'Türk Kadınlığının Tereddidi' eserinde Türk kadınının dini yasalar ve töreler nedeniyle ezildiğini, öyle ki bu yasaların sadece kadını değil aynı zamanda erkekleri de olumsuz etkilediğini ve gerilemesine sebep olduğunu söylemektedir. 'Kadınlarımız' adlı eserinde ise Celal Nuri' de toplumun çektiği sıkıntıların kadının konumundan kaynaklandığını ve kadınlarla ilgili yapılan reformların İslamiyet'e uygun olduğunu söylemektedir (Caporal, 1982: 89). Yine Batıcı çizgide yer alan Tevfik Fikret'in şiirlerinin ana teması kadın konusu oluşturmaktaydı. Dönemin feminist aydınlarının parolası haline gelen Kırık Saz adlı şiir kitabındaki dizeler kadın hakkındaki görüşlerini özetler nitelikteydi (Çaha, 2017: 104):

“Elbet değil nasibi mezellet kadınlığın

Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer ”

Batıcı görüşe göre kadının özgürlüğü toplumun medeniyete ulaşması açısından önemliydi. İslamiyet'te Feminizm yahut Alem-i Nisvan'da Müsavat-ı Tamme (Kadınlık Aleminde Tam Eşitlik) isimli bir kitabı bulunan Halil Hamit kadınların siyasi haklarının doğal bir hak olduğunu söyleyen ve bu hakkın gerekliliğini vurgulayan ilk kişidir (Göle, 2016: 61; Taşkıran, 1973: 53).

1.3. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE TÜRK KADINI

1.3.1. Milli Mücadele Dönemi Mitinglerinde Türk Kadını

Türk topraklarının içinde bulunduğu zor durum ülkenin her yerinde yabancı işgaline karşı protesto mitinglerini başlatmıştı. Bu protesto mitinglerine kadınlar da kayıtsız kalmamışlardı. İşgal dönemi ülkenin her tarafında yabancı işgaline karşı düzenlenen mitinglerde Türk kadını kürsülere çıkmış ve işgalleri protesto etmiş, Türk milletini mücadeleye çağırmıştır.

İstanbul'da ilk miting 19 Mart 1919'da İnas Darülfünunu öğrencileri ve Asri Kadınlar Cemiyeti üyeleri tarafından düzenlenmiş, işgal kuvvetleri protesto edilmişti. 18 Mayıs İstanbul Darülfünun konferans salonunda işgali protesto konuşmalarına

hanımlar da katılmıştı. İstanbul'un işgaline karşı Anadolu'da ilk miting Erzurum'da yapılmıştır. Ayrıca İzmit'te de mitingler yapılmıştı (İnan, 1982: 108).

19 Mayıs 1919'da Fatih'te bir miting gerçekleştirilmiş, mitingde Halide Edip ve Meliha Hanımlar da konuşmuşlardı. Dinleyicileri heyecana getiren konuşmalarında ülkenin içinde bulunduğu durumdan söz ederek kurtuluşun mücadele ile olacağını vurgulamış, halkı mücadeleye çağırmışlardı (Kaplan, 1998: 73).

Miting sonunda Halide Edip ve iki öğrenci padişaha gitme amacıyla görevlendirildi. Bu heyet padişahın millete sahip çıkmasını isteyeceklerdi. Ancak padişah kabul etmeyince dileklerini yaveri aracılığıyla iletiler (Kaplan, 1998: 74). Ayrıca A.B.D. Cumhurbaşkanı Wilson'a işgali protesto eden bir telgraf çekildi (İnan, 1982: 108).

20 Mayıs 1919'da Üsküdar Doğancılar'da yapılan mitingde ise Asri Kadınlar Cemiyeti adına Sebahat Hanım ve Naciye Hanım konuşmuşlardır (Taşkıran, 1973: 70). Miting sonunda Türklerle meskûn yerlerin taksim edilmesinin kabul edilemeyeceğinin basın aracılığıyla duyurulması kararlaştırılmıştır (İnan, 1982: 109).

22 Mayıs 1919'da Kadıköy Mitingi yapılmış, bu mitinge yaklaşık 20.000 kişi toplanmıştı. Konuşmacılar arasında Halide Edip ve Münevver Saime yer almaktaydı (Kurnaz, 2015: 218).

Münevver Saime '*Az söylemek çok iş görmek zamanı gelmiştir*' diye başlayan konuşmasına şöyle devam ediyordu (İnan, 1982: 109):

“Her Türk'ün söylemek istediği fakat niçin bilmem yüksek sesle söylemekten çekindiği birkaç sözü ben açıkça söylemek isterim. Evet açık söylüyorum kardeşlerim. Aldatıcı kaynakların yazdıklara haberlere inanmayın. Bizim tamamıyeti mülkiyetimizi muhafaza edecekler! Fakat hangi hudut dahilinde? Bu tasrih edilmedikçe Türkiye'de sulh mümkün olmayacaktır. Ben bu kanaatteyim. İsyân etmeyecek bir Türk kalbi de tanıyıyorum.”

Bu sözler üzerine Münevver Saime miting sonrası işgal kuvvetleri tarafından tutuklandı. Ancak sonradan Asker Saime olarak da anılacak olan Münevver Saime bir yolunu bularak Anadolu'ya geçmişti (İnan, 1982: 109). Garp cephesine katılarak cephede ve cephe gerisinde başarılı çalışmalar göstermişti (Taşkıran, 1973: 71).

Kadıköy mitingi sonrasında İstanbul'da miting yapmak yasaklanmıştı. Buna rağmen 23 Mayıs' da Sultanahmet Meydanı'nda işgal kuvvetlerinin havadan takip ettiği

bir miting yapılmıştı. Bu miting İstanbul'da yapılan en önemli mitinglerden biriydi. Birçok cemiyetin, bütün okulların katıldığı bu mitingde şair Mehmet Emin, Fahrettin Hayri Bey ve Halide Edip konuşmuşlardır. Halide Edip'in romancılığında da etkili olan bu mitingde Halide Edip'in etkili ve fiili mücadeleye davet eden konuşması üzerine hakkında tutuklama kararı çıkmış, O da Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye katılmıştı (Kurnaz, 2015: 219).

Mitinglerdeki konuşmalarıyla dikkat çeken Halide Edip eserleriyle de Milli Mücadele içinde var olmaya devam etmişti. Ateşten Gömlek, Dağa Çıkan Kurt, İzmir'den Bursa'ya gibi eserlerinde bu konuyu işlemiştir. Halide Edip aynı zaman da dönem basınında yer alan yazılarıyla da milleti Milli Mücadeleye davet etmiştir. İrade-i Milliye ve Hâkimiyet -i Milliye gazetelerinde yazan Halide Edip'le birlikte Müfide Ferit'te Milli Mücadeleye kalemiyle katılan bir diğer isimdir. Türk Askeri, Kara Haber, Zafer başlıklı yazılarında Türk Milletinin mücadele azmini dile getirmiştir (Kurnaz, 2015: 225-228).

1.3.2. Milli Mücadele Dönemi Kadın Dernekleri

Milli Mücadele döneminde Anadolu'da birçok cemiyet kurulmuştur. İşgallere karşı koymak amacı taşıyan bu cemiyetler arasında kadınların kurduğu cemiyetler de vardır. Kadın cemiyetlerinin asıl hedefi vatanın kurtarılmasıydı. Bu amaçla kadınlar, dernekler aracılığıyla yardım toplama ve geniş kitleleri yardıma çağırma faaliyetlerinde bulunmuştur (Kurnaz, 2015: 230). Dönemin kadın cemiyetleri içinde en önemlisi Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'dir.

Sivas Kongresi'nin toplanmasından sonra Sivas Valisi Reşit Paşa'nın hanımı Melek Reşit Hanım başkanlığında harekete geçen kadınlar, cemiyet kurma amacıyla bir toplantı düzenleme kararı almışlardı (Kaplan, 1998: 87). Bunun üzerine 5 Kasım 1919 tarihinde Sivas Numune Kız Mektebi'nde toplanan hanımlar tarafından, memleketin bütünlüğü ve istiklali için çalışmak üzere Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti kurulmuştu (Kurnaz, 2015: 232).

Merkezi Sivas'ta olan Cemiyet'in yurdun çeşitli yerlerinde de şubeleri açılmıştı. Cemiyet, bir taraftan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti

Temsiliyesi ile yazışmalar yaparken bir taraftan da işgal kuvvetlerine protesto telgrafları çekmekteydi (Kurnaz, 2015: 234).

1.3.3. Milli Mücadele Döneminde Cephe Türk Kadını

Milli Mücadele dönemi kadın etkinliğinin cephe gerisinden ön saflara yönelmesi açısından da önemlidir. Kadın erkek ayrımı gözetmeyen bu dönemde kadınlar savaşla bütünleşmiş, hatta bilfiil savaşı yaşamıştır. Kadınlar gerek cephe gerisinde gerekse cephe erkeklerle birlikte vatan savunusunu üstlenmiştir (Toprak, 1994: 6). Öyle ki bu dönemde Türk kadını ilk defa rütbeli olarak orduya girmiştir (Kurnaz, 2015: 251).

Kimi zaman cepheye silah taşıyan kimi zamanda omuz omuza çarpışan birçok kadının adı bilinmese de sembol olmuş birkaç isim sayılabilir. Asker Saime olarak anılan Münevver Saime Hanım, Kurtuluş Savaşı başladığı sıralarda Darülfünun öğrencisidir. Kadıköy mitinginde yaptığı konuşma sonrasında hakkında tutuklama emri çıkınca Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye katılmıştır. Garp cephesinde görev almış, istihbarat işlerinde önemli başarılar göstermiştir (Kurnaz, 2015: 244).

Tayyar Rahmiye, Güney Cephesinde dokuzuncu tümen kuruluşunda gönüllü bir müfrezenin komutanlığını yapmıştır. Osmaniye'de Fransız Karargâhına saldırı için görevlendirilen bu müfreze 1 Temmuz'da 1920'de harekete geçer. Ancak Tayyar Rahmiye şehit düşmüştür (Taşkiran, 1973: 79). Kara Fatma olarak anılan ve İzmit'te görev yapan Fatma Seher Hanım ise cesareti ve savaş kabiliyeti ile takdir kazanmıştır. Gördesli Makbule ise eşi ile beraber kurdukları çete vasıtasıyla düşmanla çarpışmış savaş meydanında şehit düşmüştür. Binbaşı Ayşe, İzmir İşgal edilince ilk karşı koyma hareketinde yer almıştır. Daha sonra çetesiyle beraber Milli Mücadeleye katılmış, binbaşılığa kadar yükselmiştir. Kalemıyla Milli Mücadeleye destek veren Halide Edip, fiili olarak da Milli Mücadele içerisinde yer almıştır. Garp Cephesine tayin edilen Edip, başarılı çalışmalarından dolayı onbaşı rütbesine yükseltilmiştir (Kurnaz, 2015: 243).

BÖLÜM 2: CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADINLARA YÖNELİK GELİŞMELER VE TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ

2.1. ATATÜRK'ÜN TÜRK KADINI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Cumhuriyetle birlikte Türk kadınının haklarını kazanmasında ve yeni imajının şekillenmesinde Atatürk'ün görüşleri oldukça önemli olmuştur. Atatürk çeşitli zamanlarda ve mekânlarda yaptığı konuşmalarda Türk kadınının haklarına dair görüşlerini belirtmiştir. Atatürk konuşmalarında sık sık Türk kadınından ve bağımsızlık mücadelesindeki hizmetlerinden övgüyle söz etmiş, kadının eğitim ve toplumsal açıdan konumunun yükselmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Atatürk'ün düşünce dünyasında özellikle eğitim önemli bir yer kaplamaktadır. Toplumsal ilerlemenin en önemli aracının eğitim olduğunu bilen Atatürk kadınların eğitimine vurgu yapmış, kadın ve erkeğin aynı derecede eğitimi olması gerektiğini belirtmiştir. Bir konuşmasında bu konuda şunları söylemiştir (İnan, 2017: 343): *Memleketimizde cehil varsa umumdur, yalnız kadınlarımıza değil, erkeklerimize de şamildir. ... Binaenaleyh, kadınlarımız erkeklerden daha çok münevver, daha çok feyizli , daha fazla bilgili olmaya mecburdurlar.*

Atatürk 1923'te İzmir'de halka yaptığı konuşmada yine eğitim konusuna dikkat çekmiş hayatın her alanında kadın ve erkeğin yan yana bulunmasını ilerlemenin ancak bu şekilde sağlanacağını vurgulayarak şöyle demiştir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 2: 88):

“Şuna kani olmak lazımdır ki dünya yüzünde gördüğümüz her şey kadının eseridir. Bir heyeti içtimaiye, cinsinden yalnız birinin icabatı asriyeyi iktisap etmesiyle iktifa ederse, o heyeti içtimaiye yarından fazla zaaf içinde kalır. Bir millet terakki ve temeddün isterse, bilhassa bu noktayı esas olarak kabul etmek mecburiyetindedir. Bizim heyeti içtimaiyemizin ademi muvaffakiyetinin sebebi kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz tekasül ve kusurdan neşet etmektedir. İnsanlar dünyaya mukadder oldukları kadar yaşamak için gelmişlerdir. Yaşamak demek, faaliyet demektir. Binaenaleyh bir heyeti içtimaiyenin bir uzvu faaliyette bulunurken, diğer uzvu atalette olursa o heyeti içtimaiye mefluçtur. Bir heyeti içtimaiyenin hayatta çalışması ve muvaffak olması için çalışmanın ve muvaffak olabilmenin mütevakkıf olduğu bütün esbab ve şeraiti tekabbül etmesi icabeder. Binaenaleyh bizim heyeti içtimaiyemiz için ilim ve fen lazım ise bunları aynı derecede hem erkek ve hem de kadınlarımızın iktisap etmeleri lazımdır. Malumdur ki, her safhada olduğu gibi hayatı içtimaiye de dahi taksimi vezaif vardır. Bu umumi taksimi vezaif arasında kadınlar kendilerine ait olan vezaifi yapacakları gibi aynı zamanda heyeti içtimaiyenin refahı, saadeti için elzem olan mesaii umumiyeeye dahi dahil olacaklardır. Kadının vezaifi beytiyesi en ufak ve ehemmiyetsiz vazifesidir.”

Yine aynı konuşmasında kadının annelik rolüne değinerek kadınların toplum hayatında erkeklerle beraber yer almasına ve her konuda ilerlemesinin önemine tekrar vurgu yapmıştır:

‘Kadını en büyük vazifesi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse bu vazifenin ehemmiyeti layikiyle anlaşılır. Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya azmetmiştir. Bugünün levazımından biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Binaenaleyh kadınlarımız da alim ve mütefennin olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün derecatı tahsilden geçeceklerdir. Sonra kadınlar hayatı içtimaiyede erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin muin ve müzahiri olacaklardır.’

Bir başka konuşmasında da kadının annelik rolü üzerinden Türk kadını için eğitimin önemini şu sözlerle açıklamıştır (Arıkan, 1984: 25):

‘‘Şunu söylemek istiyorum k, kadınlarımız çeşitli görevlerde üzerlerine düşen paylardan başka kendileri için en önemli, en hayırlı, en faziletli bir görevleri de iyi anne olmaktır. Zaman ilerledikçe, ilim geliştikçe, uygarlık dev adımlarıyla yürüdükçe, hayatın, yüzyılın bugünkü gereklerine göre evlat yetiştirmenin zorluklarını biliyoruz. Anaların, bugünkü evlatlarına vereceği eğitim eski devirlerdeki gibi basit değildir. Bugünün anaları için gerekli özellikleri taşıyan evlat yetiştirmek, evlatlarını bugünkü hayat için faal bir organ haline koymak, pek çok yüksek niteliklere sahip olmalarına bağlıdır. Bundan dolayı kadınlarımız hatta erkeklerden daha çok aydın, daha çok kültürlü, daha fazla bilgili olmak zorundadırlar. Eğer gerçekten milletin anası olmak istiyorlarsa böyle olmalıdırlar.’’

Aynı yıl Konya’da Kızılay Kadınlar Şubesinin düzenlediği çayda yaptığı konuşmada ise bağımsızlık mücadelesinde yer alan Anadolu kadınının katkılarında değinmiştir (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 2: 151):

‘‘Bu son senelerin inkılap hayatında, hummalı fedakarlıklarla mahmul mücadele hayatında, milleti ölümden kurtaracak halasa ve istiklale götüren azmü faaliyet hayatında her ferdi milletin mesaisi, gayreti, himmeti, fedakarlığı sebkeylemiştir. Bu meyanda en ziyade tebci ile yad ve daima şükran ile tekrar edilmek lazım gelen bir himmet vardır ki o da Anadolu kadınının ibraz etmiş olduğu çok ulvi, çok yüksek, çok kıymetli fedakarlıktır. Dünya’nın hiçbir yerinde hiçbir milletinde Anadolu köylü kadınının fevkinde kadın mesaisi zikretmek imkanı yoktur ve Dünya’da hiçbir milletin kadını ‘Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi halasa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim’ diyemez...’’

Sözlerine devam eden Atatürk, kadının erkekle beraber toplum yaşamında yer almasından söz ederek bu yolda Türk kadınının kazanacağı hakları da önceden haber veriyordu:

‘‘Daha selametle, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınına mesaimizde müşterek kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmi, ahlaki, içtimai, iktisadi hayatta erkek şeriki, refiki, muavin ve muzahiri yapmak yoludur. ...

Şunu da ilave edeyim ki, kadınlık meselesinde şekil ve kıyafeti zahiriye ikincidedir. Asıl mücadele sahası, kadınlarımız için şekil ve kıyafette muvaffakiyetten ziyade, asıl muzaffer olunması lazım gelen saha, nur ile, irfan ile, fazileti hakikiye ile tezeyyün ve tecehüz etmektir.’’

1925 ‘te İnebolu’da, Türk Ocağında giyim ve şapka konusu üzerine yaptığı bir konuşmada da Türk Kadınına dair görüşlerinden söz etmiştir (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 2: 217-218). Buna göre,

“Efendiler, içtimai hayatın mebdei aile hayatıdır. Aile izaha hacet yoktur ki, kadın ve erkekten mürekkeptir. Kadınlarımız hakkında erkeklerimiz hakkında söz söylediğim kadar fazla izahatta bulunmayacağım. Bu mevcudiyeti ulviyeyi bilhassa huzurlarında müsamaha ile geçemem. Müsaade buyururlarsa bir iki kelime söyleyeceğim ve siz söylemek istediğimi suhuletle anlayacaksınız, Esnayı seyahatim sırasında köylerde değil, bilhassa kasaba ve şehirlerde kadın arkadaşlarımızın yüzlerini ve gözlerini çok kesif ve itina ile kapatmakta olduklarını gördüm. Bilhassa bu sıcak mevsimde bu tarz kendileri için mutlaka mucibi azap ve ıstırap olduğunu tahmin ediyorum. Erkek arkadaşlar bu biraz bizim hodbinliğimiz eseridir. Çok afif ve dikkatli olduğumuzun icabıdır. Fakat muhterem arkadaşlar, kadınlarımız da bizim gibi müdrük ve mütefekkir insanlardır. Onlara mukaddesatı ahlakıyeyi telkin etmek, milli ahlakımızı anlatmak ve onların dimağını nur ile, nezahetle techiz etmek esası üzerinde bulunduktan sonra fazla hodbinliğe lüzum kalmaz. Onlar yüzlerini cihan gösterebilirler. Ve gözleriyle cihanı dikkatle görebilirler. Bunda korkulacak bir şey yoktur.

Arkadaşlar, sureti mütehakkıkada telaffuz ediyorum. Korkmayınız, bu gidiş zaruridir. Bu zaruret bizi yüksek ve mühim bir neticeye isal ediyor. İsterseniz bildireyim ki, bu kadar yüksek ve mühim bir neticeye vusul için lazım gelirse, bazı kurbanlar da verelim. Bunun ehemmiyeti yoktur. Mühim olarak şunu ihtar ederim ki, bu halin muhafazasında taannüt ve taassup, hepimizi her an kurban koyun olmak istidadından kurtaramaz.”

Yine 1925 yılında Kastamonu’da yaptığı bir konuşmada ise kadın ve erkeğin bir sosyal toplumun ayrılmaz parçaları olduğunu söyleyerek ilerlemenin ancak bu iki parçanın beraber atacağı adımlarla sağlanabileceğini belirtmektedir.

“Arkadaşlar, Türk Milleti çok büyük vakalarla ispat etti ki, müceddit ve inkılapçı bir miledir. Son senelerden mukaddem de milletimiz teceddüt yolları üzerinde yürümeğe, içtimai inkılba teşebbüs etmemiş değildir. Fakat hakiki semereler görülemedi. Bunu sebebini araştırdınız mı? Bence sebep işe esasından, temelinden başlanmamış olmasıdır. Bu hususta açık söyleyelim. Bir heyeti içtimaiye, biz millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan mürekkeptir. Kabil midir ki, bir kitlenin bir parçasını terakki ettirelim. Diğerini müsamaha edelim de, kitlenin heyeti umumiyesi mazharı terakki olabilsin? Mümkün müdür ki bir camianın yarısı topraklara zincirle bağlı kaldıkça diğer kısmı semalara yükselebilsin? Şüphe yok, terakki adımları dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve sahai terakki ve teceddütte birlikte kat’i merahil edilmek lazımdır. Böyle olursa inkılap muvaffak olur. Memnuniyetle meşhudumuz olmaktadır ki, bugünkü mişvarımız hakiki icaba takarrüp etmektedir. Herhalde daha cesur olmak lüzumu aşıkardır.”

14 Ekim 1925’te İzmir Kız Öğretmen Okulunda yaptığı bir konuşmada ise Atatürk Türk kadınına şöyle tasvir ediyor (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 2: 242):

“Türk Kadını nasıl olmalıdır?

Türk kadını dünyanın en münevver, en faziletkâr ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklette değil: ahlakta, fazilette ağır, vakur bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi, Türk’ü zihniyetiyle, bazusuyla, azmiyle muhafaza ve müdafaaya kadir nesiller yetiştirmektir. Milletın menbai, hayatı içtimaiyenin esası olan kadın, ancak faziletkar olursa vazifesini ifa

edebilir. Herhalde kadın çok yüksek olmalıdır. Burada Fikret merhumunun cümlece malum olan bir sözünü hatırlatırım

Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer’’

Atatürk’ün çeşitli yurt gezilerinde yaptığı bu konuşmalar da kadının özellikle eğitimine ve toplum hayatında yer almasına dair çeşitli konularda söylediği sözler Türk kadınının kimliğinin biçimlenmesinde önemli rol oynamıştır. Nitekim bu görüşler doğrultusunda 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kadın ve erkeklerin eğitim imkânlarından eşit şekilde yararlanması amaçlanmıştır. Yine 1924 anayasasının 87. Maddesinde ‘Kadın, erkek bütün Türkler ilköğretimden geçmek ödevindedirler. İlköğretim Devlet okullarında parasızdır.’ denilerek amaçlanan kadınlara eğitim imkânlarından eşit şekilde yararlanmasının sağlanması olmuştur.

Aynı şekilde 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilen ‘Türk Medeni Kanunu’ kadın hak ve statüleri konusunda en önemli gelişmelerden biridir. Bu yasanın evlenme, boşanma ve miras konularında getirdiği hükümler, o günün koşulları açısından ileri bir adımdır ve kadını koruyucu kuralları kapsamı ile kadın haklarının yasal gelişiminin de başlangıcı olmuştur (Çitçi, 1982b: 222).

2.2. TBMM’DE KADINLARA DAİR TARTIŞMALAR

Kurtuluş Savaşı devam ederken 23 Nisan 1920 ‘de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin toplanmasıyla yeni bir döneme girilmişti. Kuvvetler birliği ilkesinin benimsendiği bir meclis hükümeti olan bu mecliste resmen siyasal partiler olmasa da iki farklı görüş sürekli çatışmaktaydı. Bu çatışmalar özellikle kadınlarla ilgili konularda sık sık yaşanmaktaydı (Unat, 1982: 13). Öyle ki Meclis, şiddetli tartışmalara sahne olmaktaydı. Kadınların söz konusu olduğu bu tartışmalar özellikle sağlık, eğitim, seçme ve seçilme hakkı gibi konulardaydı.

1921 yılı 122. oturumunda Bolu milletvekili Fuat Bey amacı frenginin yayılmasını önlemek olan bir kanun teklifinde bulunmuştu. Bu teklif sonrası ise kadınların özellikle de genç kızların muayenesi konusunda tartışmalar da başlamıştı (Taşkıran, 1973: 95). Bu şiddetli tartışmaların sonucunda ise kadınları zorunlu doktor denetimine tabi tutmak önerisi reddedildi (Unat, 1982: 13).

Yine 1921 yılında Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya Bey, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi hakkında kadın öğretmenleri de Maarif Şurasına davet etmesi

sebebiyle gensoru vermişti (Taşkıran, 1973: 96). Bakan, her etkinlik alanının sorumlularının birlikte çalıştıkları insanları düzenli aralıklarla toplamak ve iş hakkında konuşmak gerektiğini ileri sürerek kendini savunsa da bu durum genel bir araştırmaya yol açmış en sonunda Milli Eğitim Bakanının istifası ile sonuçlanmıştı (Unat, 1982: 13; Caporal, 1982: 639).

Türk kadınının siyasal haklarının tanınmasına ilişkin konu ilk defa 1923 yılında TBMM’de Milletvekili Seçimi Kanunu görüşmelerinde gündeme gelmiştir (Konan, 2011: 166). Yapılan kanun teklifine göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, her yirmi bin erkek nüfusa bir milletvekili olmak üzere seçilecektir. Bu şekliyle kanun tasarısı kadına seçme için bir hak tanımadığı gibi kadın nüfusu göz ardı edilerek, yalnızca erkek nüfusa göre hazırlanmıştı (Taşkıran, 1973: 97; İnan, 1982: 139).

Kanun görüşmeleri sırasında söz alan Hüseyin Avni Bey bu durumu kadınların mevkisinin dikkate alındığını, kadınların oy hakkını elde edinceye kadar aile reislerine oy vermiş gibi sayılacağından ve böylece yirmi bin nüfusa bir milletvekilinin esas olacağını vurgulayarak açıklamıştı. Bu açıklamaya Tunalı Hilmi Bey itiraz etmiş, kadınların seçme ve seçilme hakkını gündeme getirmişti. Ancak Tunalı Hilmi Bey’in bu itirazı tepki ile karşılanmıştı. Hüseyin Avni Bey, seçme ve seçilme hakkının verilmeden ziyade alınacak bir hak olduğunu, kadınların bu haklarını kendilerine layık gördüklerinde alacaklarını söylemiş, Eskişehir milletvekili Emin Bey ise “*Milletin hissiyatıyla oynama, Şeriate hürmet ediniz*” diyerek Tunalı Hilmi Bey’e cevap vermişti (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 28, 03.04.1923: 328). Bu konudaki tartışmalar ve Tunalı Hilmi Bey’e yönelik itirazlar o kadar fazla olmuştu ki “*Kadınlara seçme hakkı verin demiyorum*” diyerek açıklama yapmasına rağmen sözlerini bitirmesine dahi fırsat verilmemişti. Öyle ki Meclis Başkanı müzakereleri durdurmak zorunda kalmıştı. Tüm bu tartışmalar sonrasında kanun ilk teklif edildiği şekliyle kabul edilmişti (İnan, 1982: 140).

1924 Anayasası görüşülürken de yine aynı konu gündeme gelmişti. 10. Ve 11. Maddelerde yer alan ‘18 yaşını bitiren her Türk’ün milletvekili seçimlerine katılabileceği’ ve ‘30 yaşını bitiren her Türk’ün milletvekili seçilebileceği’ ifadeleri tartışmalara yol açmıştı. Buna göre ‘her Türk’ ifadesi kadınları da kapsamaktaydı. Birçok milletvekili, ‘her Türk’ ifadesinden kadınların istisna tutulamayacağını,

kadınların da seçme ve seçilme hakkı olması gerektiğini belirtmiş ve hatta maddenin ‘kadın, erkek her Türk’ şeklinde değiştirilmesini teklif etmişti. Ancak bu teklif kabul edilmemişti. Buna karşılık madde ‘her Türk’ yerine ‘her erkek Türk’ ifadesi eklenerek kabul edilmişti. Her ne kadar siyasal haklar bakımından kadınların lehine bir sonuç çıkmamış olsa da bu konudaki tartışmalar eskisi kadar sert geçmemiş, kadınların seçme ve seçilme hakkını savunan fikirler yüksek sesle dile getirilmiştir (Taşkiran, 1973: 103).

Gerek 1923 Milletvekili Seçimi Kanunu görüşmelerinde gerek 1924 Anayasası görüşmelerinde yaşanan tartışmalara bakıldığında özellikle kadınların siyasi haklarına yönelik olumsuz bakış açısının hâkim olduğu görülmektedir. Buna karşın bu tartışmaları takip eden seçimlerde şaşırtıcı sonuçlar da yaşanmıştır. 1919 seçimlerinde kadınların seçme ve seçilme hakkı olmamasına rağmen Halide Edip Hanım’a aday olmadığı halde 10 oy, Beypazarı’nda 20, Giresun’da 8, Erzurum’da 3, İstanbul’da 1 oy verilmiştir (Yaraman, 2015: 65). Halide Edip İfham Gazetesince ‘Beyşehir’in Hanım Mebusu’ olarak sunulmuştur. Yine 1923 seçimlerinde Latife Hanım’a, Halide Edip Hanım’a, Mevhibe Hanım’a, Kara Fatma Hanım’a, Nezihe Muhiddin Hanım’a, Müfid Hanım’a oy çıkmıştır. Bu durum toplumun bazı kesimlerince kadın milletvekillerine sıcak bakıldığının bir göstergesi olduğu söylenebilir (Güneş İ, 2017: 152).

2.3. BASINDA KADINLARIN SİYASİ HAKLARINA YÖNELİK GÖRÜŞLER

Meclis’te yaşanan gelişmelere paralel olarak, yaklaşan seçimlerin de etkisiyle Ahmet Emin Yalman ve Mehmet Asım Us tarafından yayımlanan Vakit Gazetesi’nde ‘Kadınları İntihap’ adıyla bir anket başlatılmıştı.

17 Haziranda duyurusu yapılan ‘Kadınları İntihap’ başlıklı anketin açıklamasında, İntihabı Mebusan Kanunumuz kadınlara seçme hakkı vermemişse de mebus olmak için mutlaka erkek olmak şartının mevcut olmadığını kanunun sessiz kaldığı bu yerlerde, yeni seçimlerde ikinci seçicilerin isterlerse kadın milletvekili seçebilecekleri, bu durumda seçilen kadın milletvekilinin, milletvekilliğinin Meclis tarafından onaylanması gerektiği söyleyerek bu anketi açtıklarını belirtiyordu. Ankette iki soru yöneltiliyordu:

1. Kadınlarımız yeni intihabatta birkaç kadın mebus seçilmesine taraftar mıdır?

2. Kadınların seçilmelerine taraftarlarsa İstanbul'dan kadın aday olarak kimin gösterilmesini isterlerdi?

Anket duyurusunda, gazetenin yeni seçimlerde hiç olmazsa birkaç kadın milletvekili seçilmesine taraftar olduğu vurgulanıyordu. Kadınların Milli Mücadelede sarf ettikleri çabanın erkeklerden farklı olmadığı, erkek milletvekillerinden geri kalmayacak zeki, münevver kadınların olduğu belirtiliyordu. Ayrıca Meclis tarafından tanzim edilen kanunların sadece erkekleri kapsamadığını, kadınların kendilerini kapsayan kanunların tanziminde yer almaları gerektiğinin altı çiziliyordu.

18 Nisan 1 Mayıs 1339 (1923) tarihleri arasında yayımlanan ankete İsmail Hakkı, Latife Bekir, Nesibe İbrahim, Mefharet, Aliye Esad, Melahat Neşet cevap vermişti (Zihnioğlu, 2013: 289).

Ankete, ilk cevap İbrahim Hakkı'dan gelmişti. İsmail Hakkı, erkeklerin kadınları mebus seçmesi durumuna birçok erkeğin katılmasını ümit ettiğini söylüyor, şimdilik milletvekillerinin yüzde beş veya yüzde onunun kadınlardan oluşmasının kadınlar açısından vatan işleri ile ilgili olma konusunda yararlı olacağını ifade ediyordu. Her kadının da aday olabileceğini sözlerine ekliyordu.

Ankete cevap verenlerden Mefharet Hanım ise, kadınların milletvekilliğinin içtimai hayatın tamamlanmasına yardım edebilecek bir araç olduğunu belirtiyor, milletvekili olarak da Latife Hanım'ı görmek istediğini ekliyordu.

Ankete katılan bir diğer isim Latife Bekir ise Türk kadınlarının Milli Mücadelede yararlı hizmetlerinin bulunduğunu, siyasi haklarının tanınmasını da hak ettiklerini vurguluyordu. Milletvekili olarak Latife Hanım'ın Türk kadınlığı adına milletvekili adayı gösterilmesini istediğini belirtiyordu.

Vakit Gazetesinin bu anketi diğer gazetelerde de yer almıştı. Akşam Gazetesi satırlarında, bu anketin önemine değiniyor ve şöyle diyordu (Akşam, 6 Ramazan 1341):

“İntihap kanununda kadınlığın mebusluğu hakkında hiçbir kayıt bulunmaması kolaylıkla anlaşılır bu kanunu yapanlar, kadınlığın mebus olabileceklerini o derece hatırlarına getirmemişlerdir ki böyle bir kayıt koymaya bile lüzum görmemişlerdir. Kadınlarımızın az zamanda bu kadar terakki edecekleri kimin hatırına gelirdi? Fakat bugün kanunun bu müsaadesinden istifade eden bazı hanımlarımız namzedliklerini koysa kim mani olabilir? Herhalde müstakbel Millet Meclisinde bir iki mebus hanım bulunması Meclis'in kadr ve

kıymetini ala eder ... belki aile, izdivaç vesaire hakkında meclisten gayet muship isabetli kanunlar çıkar”

Ankete gelen cevaplara ve anketin sunulduğuna bakıldığında kadınların milletvekili seçilmeleri konusunda olumlu görüşlerin olduğu görülür. Görüşler kadınların özellikle Milli Mücadele dönemine katkılarının inkâr edilemez olduğu ve bu sebeple kadınların siyasi haklarını kazanmaları gerektiği, Meclis’te kadın milletvekillerinin yer almasının olumlu sonuçlar getireceği noktasında birleşmekteydi. Ayrıca, anket kadınların siyasi haklarının yeniden gündeme getirilmesinde ve kamuoyunda kadınların siyasi hakları hakkında görüşlerinin belirlenmesinde oldukça önemlidir.

Bununla birlikte, anketin en önemli özelliği kadınların kendi siyasi hakları konusuna bakış açısını yansıtmasıydı. Anket sadece kamuoyu görüşlerinin belirlenmesinde değil aynı zamanda kadınların, siyasi hak talepleri konusunda toplanmasını da sağladı (Zihnioğlu, 2013: 122). Nitekim yine Vakit Gazetesinin 30 Mayıs tarihli haberinde anketin kadınlar arasında büyük bir yankı uyandırdığı, kadınlığın siyasi hak taleplerinin sözle kalmayıp, teşkilatlı bir mücadele halini alacağı haber veriliyordu (Vakit, 30 Mayıs 1339/1923).

2.4. KADINLAR HALK FIRKASI

Türk kadının siyasi hakları meselesinin mecliste gündeme gelmesinin yanı sıra basında yer alan anketlerle kamuoyunun gündemine taşınması, kadınların siyasi hak taleplerini kararlı bir şekilde dile getirmelerini ve harekete geçmelerini sağladı.

30 Mayıs 1339 (1923) tarihli Vakit Gazetesinde kadınların siyasi haklarını kazanma yolunda mücadeleye giriştikleri ve Türk kadınlığının en münevver tabakalarına mensup on üç hanımın bir kongre düzenlemeyi düşündükleri haberi yer alıyordu. Bu habere göre kadın cemiyetlerinden ikişer ve murahhasa ve mekatib-i aliye ve taliyeden mezun hanımların davet edilerek ve kongrenin içeriği Anadolu’daki münevver kadınlara bildirilerek faaliyete geçilecekti. Henüz faaliyete geçmekte olduğundan isim ve unvan belirlememiş olan bu girişimci heyet, diğer kadın haklarını savunan cemiyetlerden farklı olduklarını belirterek hareketlerinin siyasi yönünü vurguluyorlardı. Heyet iki yıl sonra yapılacak olan milletvekili seçimlerinde kadınların siyasi haklarını elde etmiş olmasını hedeflediklerini, Türk kadınlığının hakkı siyasisini

kazanmaya azmettiklerini ve kazanacaklarından zerre kadar şüphe beslemediklerini belirterek bu girişimin bir ihtiyaç olduğunu ekliyordlardı (Vakit, 30 Mayıs 1339/1923).

Zihnioğlu'na göre bu heyet (Zihnioğlu, 2013: 123);

1. Kadınların siyasal haklarının kazanılmasını birinci amaç olarak benimsemişti.
2. Siyasal haklar için mücadele etmek üzere oluşturulacak cemiyetin kurulması için münevver ve kadın haklarından yana tüm kadınlara çağrı yaparak katılımcı bir yöntemi benimsemiş ve böylece hareketin güçlenmesini hedeflemiştir.
3. Gençler de dahil olmak üzere eğitilmiş, ilgili ve bu çalışmada yer almak isteyen bütün kadınların ve kadın cemiyetlerinin bu kongrede birleşerek bir örgüt kurmalarını öngörmüştü. Hareket yalnızca İstanbul'a özgü kalmayacak Anadolu'nun çeşitli kentlerinden aydın kadınlara da ulaşılacaktı
4. Güçlü ve kararlı bir siyasal haklar mücadelesine kadınların katılacağını düşünüyordu.
5. Adından da anlaşılacağı gibi siyasal bir kadın partisi kurmayı hedefliyordu.

Vakit Gazetesinin 6 Haziran 1339 (1923) tarihli 'Türk Kadınlar Şurası: Münevver Türk Kadınlarının Şura Hazırlığı İlerliyor' başlıklı haberine göre Şuranın 15 Haziran Cuma günü Darülfünun kabul salonunda yapılması kararlaştırılmış, salonun tahsisine izin verilmişti. Şuraya İnas Mektebi mezunu münevver her Türk kadını davet edilmişti. Ayrıca haberde Türk kadınlarının müdaffai hukuk umdeleri etrafında çalışarak memleket meselelerine seyirci ve duacı kalmayacağı aynı zamanda siyasi haklarını da elde edecekleri, Müdaffa-i Hukuk Cemiyetinin kadın şubesini teşkil etmesinin uygun görüldüğü ve bu konuda Cemiyet reisi Mustafa Kemal Paşa'nın görüşüne başvurulacağı ifadeleri yer alıyordu (Vakit 6 Haziran 1339/1923).

Darülfünunda gerçekleşen kadınlar şurasında alınan kararlarla Kadınlar Halk Fırkasının kuruluşu şekillendi. Vakit Gazetesinin 16 Haziran tarihli haberinde kadınlar Halk Fırkasının 15 Haziran 1923'te Nezihe Muhittin öncülüğünde kurulduğu açıklandı. Fırkanın kurucuları, nizamnamesi ve programı da aynı haberde yer aldı. Buna göre başkanlığında Nezihe Muhiddin'in olduğu bu fırkanın ikinci başkanı Nimet Rumeyde, genel sekreteri Şükufe Nihal'di. Yönetimde ayrıca Seniyye İzzeddin (muhasebeci), Latife Bekir(murahhas-ı mesul) Matlube Ömer (veznedar), Muhsine Salih(harici dahili katibi), aza sıfatıyla Nesime İbrahim, Elifi Bey Kerimesi Tuğrul Bedri, Zeliha Ziya Faize Emrullah Hanımefendi yer almaktaydı (Vakit 16 Haziran 1923). Bu isimler II.Meşrutiyet dönemindeki kadın derneklerinden Esirgeme Derneği, Hilal-i Ahmer ve Donanma Cemiyeti Kadınlar Şubesi, Teali Vatan Cemiyeti'nin kurucuları ve faal üyeleri arasındaydı (Zihnioğlu, 2013: 130).

2.4.1.Kadınlar Halk Fırkasının Programı ve Nizamnamesi

Kadınlar Halk Fırkasının, programı ve nizamnamesi de Vakit Gazetesindeki haberde yayımlandı. Bildirgede kadınların siyasi, içtimai ve iktisadi meselelerde etkin olacağı, ülkenin gerçek mutluluğunda ve kurtuluşunda hemfikir oldukları umdeler etrafında birleşerek kitlesel bir şekilde muntazam bir program dâhilinde çalışacakları belirtiliyordu. Böylece fırkanın, kadınları içtimai, iktisadi ve siyasi gelişim evrelerinden geçirerek bunların bileşkesi olan siyasi haklara da kısa yoldan ulaşılmasının sağlanacağı vurgulanıyordu.

Buna göre bildirge şu şekildeydi (Vakit 16 Haziran 1923):

“Memleketimizin her noktasında siyasi, iktisadi, içtimai, bütün bu mesailde kadının doğrudan doğruya veya dolayısıyla dahl ve tesirinden azade kalmış bir keyfiyet bulunmamasına rağmen bu mesai gözle görünür derecede bariz değildir. Bir bir tecelli eden kadın mevcudiyet ve şahsının metin bir çerçeve dahilinde muntazam bir programla kitlesel bir şekle irfağı asgari sa’y ile azami bir kazanç temini mucib olacağından memleketimizin hakiki saadet ve necatını kafil bulunduğu müttelik olduğumuz umdeler etrafında bilfiil toplanmakla kadın aleminde mühim bir muvakkız ve mürebbi olurken memleketimizin en mukaddes ve müşterek vezaifinde hissemizin ifası umdelerin tesri i tatbik i ve kadınlarımızın içtimai, siyasi ve iktisadi safahat-ı tekamüliyeden geçirerek bunların muhassalası olan hakk-ı siyasisine en kısa ve dürüst yoldan isal eyleyecektir. Bu amellerle tesisi eden kadınlar Halk Fırkasının nizamname ve heyeti idare esamisini takdim ediyoruz icap eden muamelenin lazım gelenlere emir buyurulması müstercadır efendim”

Bu bildirgeye göre kadınlar, iktisadi, içtimai ve siyasi hayatta daha etkin rol almayı hedeflediklerini özellikle belirtiyorlardı ve bu hedeflerini gerçekleştirmek için fırka adı altında örgütlenmişlerdi. Toprak’a göre Kadınlar Halk Fırkası her ne kadar fırka adını taşımakta olsa da ana hedefi siyasi nitelikte değildi. Siyasal haklar elbette kazanılacaktı ancak kadınlar için öncelik toplumsallaşma ve eğitimdi (Toprak, 2015: 463). Kadınlar için önceliğin toplumsallaşma ve eğitim olduğunu partinin genel sekreteri Şükufe Nihal yaptığı bir konuşmada vurgulamıştı. Partinin amaçlarının anlatıldığı bu konuşma, Süs Dergisinde ‘Fırkamızın Mefkûresi’ başlığıyla yayımlanmıştı. Buna göre fırkanın öncelikli hedefi siyasi değildi. Öncelikli olarak eğitimle, aile hukuku ve çalışma hayatı ile ilgili hakların elde edilmesi ve kadınların da bu konuda bilgilendirilmesi gerekmekteydi. Bunlardan sonra siyasi hedefler kendiliğinden olgunlaşacak ve gerçekleşecekti. Şükufe Nihal, kadınların kendilerini anladıkları zaman önce geleceklerini ve kaderlerini tayin edecek olanları seçmeyi ve kendisini temsil etmeyi yani seçilmeyi hak bileceklerinin altını çizmekteydi (Argunşah,

2011: 74-75). Şükufe Nihal, Kadınlar Halk Fırkasının önemini ve amacını şu şekilde belirtmişti (Süs, 30 Haziran 1339/1923):

“Bu teşebbüs, ‘kadınların hakkı siyasilerini elde etmek maksadı ile’ gibi bir klişe altında, herkese onların mebus, nazır olmak istediği telakkisini veren hodkam bir faaliyetin nüvesi değildi. Kadın, asırlardan beri, esir ve aciz hayatını bir kanunî tabiyat zannederek lakayd ellerde sürüklendikten sonra kendi varlığını idrak etmiş haysiyet ve karının, huzur ve saadetinin haklarını talep ediyor. Kadınlar Halk Fırkasının programı, şimdiye kadar her fırsatla izaha uğraştığımız gibi kadının içtimai, iktisadi bilahere siyasi sahalarda haklarını, inkişaflarını temin etmektir.”

Fırka'nın başkanı Nezihe Muhittin'e göre ise Kadınlar Halk Fırkasının amacı, kadınların siyasi, içtimai haklarını kazanmak, Meclis kürsüsünde bu hakları savunmak ve kadınlığın statüsünü yükseltmektir. Nezihe Muhittin verdiği bir demeçte, neden cemiyet ismi ile değil de fırka ismi ile örgütlendikleri sorusuna hedefi siyasi olan cemiyetin gayri siyasi olamayacağı cevabını veriyordu. Ayrıca kadınların toplumsal ve iktisadi gelişmeleri için uygun zeminin hazır olduğunu belirterek hedeflerinin siyasi haklar olduğunu bir kez daha vurguluyordu (Zihnioğlu, 2013: 128). Bununla birlikte Nezihe Muhittin ‘Türk Kadınının Hakkı’ başlıklı makalesinde kadınların fikri ve sosyal hayatta gösterdiği gelişimi örnek göstererek sosyal hayatın her alanında yer alan kadının siyasi haklardan yararlanmasının zamanı geldiğini ifade ediyordu. O'na göre hak azmin, fiilin ve liyakatini ve bu hakların alınması için harekete geçilmeliydi (Zihnioğlu, 2006: 205).

Fırka'nın ikinci başkanı Nimet Rumeyde ise memleketin ilerlemesi ve yükselmesi için kadınların bütün sahalarda örgütlü ve programlı çalışması gerektiğini söyleyerek aydın kadın zümresinin toplanıp bu teşkilatı oluşturmaya karar verdiklerini açıklıyordu. Bununla birlikte kadın hakları için çalışacaklarını, siyasi akımlar peşinde koşmak istemediklerinin de altını çiziyordu (Zihnioğlu, 2013: 138).

Kadınlar Halk Fırkasının programı da yine aynı haberde yer almaktaydı. Buna göre 15 Haziran 1339 (1923) tarihinde merkezi İstanbul'da, şubeleri Anadolu'da olmak üzere ‘Kadınlar Halk Fırkası’ adıyla kurulan Fırkanın Nizamnamesi 27 maddeden oluşmaktaydı. Fırkanın amaçları ise maddeler halinde açıklanmıştı (Vakit, 16 Haziran 1923).

Nizamnamenin bazı maddeleri şunlardı (Vakit, 16 Haziran 1923):

Birinci maddeye göre Kadınlar Halk Fırkası kadınları dokuz ilke etrafında dolaylı ve fikren değil bilfiil toplayarak örgütleyecekti:

“Madde 1: Kadınlar halk fırkası kadınlarımızı memlekete nafi olan (9 umde)etrafında yalnız hissen, fikren değil bi'l -fi'l toplayarak onları, kadınlığa temas eden noktalarında müşarek dolayısıyla alakadar eden aksamında bi'l-vasıta müessir, muavin ve mütemmim olarak tatbik edecektir.”

İkinci madde siyasal hakları içermekteydi:

“Madde 2: Hukuku siyasiyemizin istihsalı ancak istihkak ve liyakata menut bağlı bulunduğu cihetle, Türk kadını memleketin siyasi, içtimai, iktisadi, en mühim mesa'il-i hayatiyesinde mütebariz ve şahsiyyet, kabiliyyet ve failiyyeti isbatına muvaffak olunca bütün bu safahat –ı tekamüliyenin muhassalası olan hakkı- siyasisini temin edecek bir umde ilavesine hak kazanacaktır.”

Üçüncü maddede kadınların da memleket sakinleri olduğu ve belediye seçimlerine katılmaları yer alıyordu:

“Madde 3: Memleketin sekenesinde(sakinle) olan kadınların da belediye intibatına iştirak etmeleri ”

Dördüncü madde ise kadının iktisadi hayatta yer almasını içeriyor, bunun için yapılacak çalışmaları belirtiyordu:

“Madde 4: Kadınlar halk fırkası ‘ salah-ı iktisadiyemizin’ temininde mühim bir amil olacaktır

Fırka gayesine vusul için:

Kadınlarımızın hayat-ı dahiliye ve beytiyye(ev) semerat-ı mesaile tasarruf ve tevzi'iene nazım, haya-ı hariciyye ve umumiyyede müstahsil olmasına sa'i olacaktır. Dahil mamulatin istklakına ...mevaddı iptadiyyesi memleketimizde bulunan mamulat ve masnuat vücuda getirmeye.. mevcut mensucat fabrikalarının mamulatinı yirminci asrın zevkiyle telif etmeye.. mensucatın harcı alem bir şekle ifrağına.. Gayrı mütevül ziyinet altunu ve mücevherat gibi servetin sermeye haline gelmesine...şahsi sermayenin umumileştirilmesine.Bunlarla tezyinat-ı libasiyye ve melbusat fabrikaları ve şirketler tesisine hisse senedatı ihracına velhasıl atıl kadın ellerinden ameli istifadeler teminine çalışacaktır.”

Beşinci maddede yetim ve şehit çocukları için yapılacaklara yer veriliyordu:

“Madde 5: Eytamın terbiye ve terfihi hususunda yalnız hükümetin himaye-i pederanesine intizar etmeyerek manevi ve musaddak iyane cem edüp eytam-haneler ve Irza’-haneler(emzirme evleri) vücuda getirmeye, sevgili şehit yavrularımızdan yarının ihtiyacatına muvafık yeni, zinde ameli ve unsur-ı kıymetdar meydana getirmeye,”

Kadınların eğitimine değinilen altıncı maddede ilk okullarda kadın öğretmenlere yer verilmesine, Maarif Vekaletinde kadın müşavir bulunmasına değiniliyordu:

“Madde 6:...ve maarif hususunda : tedrisat ve terbiye-i ibtidaiyyede analıkla mürebbilik devreleri arasında hatt-ı fasılı yaklaştırmaya mekatib-i ibtidaiyyenin mümkün mertebe kadın muallimlere tevdiine, şerait-i içtimiyemizin icabatına nazar-ı ehemmiyyete alarak kızlarımızın tahsil ve terbiyesinin sevk-i idaresinde nazım olmak üzere maarif vekaletinde bir kadın maarif müşaviri bulunmasına, ”

Yedinci maddede dul ve kimsesiz kadınların iş bulmasını kolaylaştıracak oluşumların vücuda getirilmesine çalışılacaktı:

“Madde 7: Dul ve bi-kes kadınların ahlak ve maişeti temin ve iş bölümünü tehzil(kolay) ve her işte mütehasıs yetiştirmek için taksim-i imal kaidesine muaffik müesseseler vücuda getirmeye ”

Nizamnamenin sekizinci maddesi ise kadınların savaş halinde gereken tedbirleri alacakları belirtiliyordu:

“Madde 8:...harp vukuunda alel umum kadınların hidematda muavenet etmeleri hususu nazar-ı itibara alınarak icap eden tedabire tevessül olunacaktır. ”

Dokuzuncu madde aile ve evlilik kanunlarıyla ilgiliydi:

“Madde 9:...aile ve izdivaç kanunlarının bir şekle mükemmele ifrağına ”

Nizamnamenin onuncu maddesinde ise kadınların eğitilmesi ve bilgilendirilmesi için yapılacak çalışmalar üzerinde durulmuştu:

“Madde 10:...Türk kadınlarının bu mesailde tenvir-i için halkın seviyesine mütenasib tedris hitabeleri, risalecikler ve asar-ı müfide vücuda getirmeye ”

Nizamnamenin sonunda Fırka'nın hızla teşkilatını genişletmek için çalışmalara girişeceği ifadeleri yer alıyordu. Bunun için Anadolu teşkilatında kadınların

bilgilendirilmesine, vazifenin bölüşümüne, çiftçi ve işçi kadınların yardımıyla Türk kadını sermayesi oluşturulmaya çalışılacaktı:

“Madde 27: Fırka teşkilatını süratle tevsii (geniş) için taşrada süratle tesisat yapacaktır. Nizamnamesinin madde i mahsusalarına nazaran taşra teşkilatı manevi bir vahdet tesisini merkezi umuru hakkında merkezle müşavere ve muhabereye mecbur, umuru hesabiyede ademi merkeziyete mezundur. Anadolu teşkilatı sevgili kız kardeşlerinin tenvirine ahenk vezaifin memleketin nefine hadim bir tarzda tevizine, çiftçi ve amele kadınların yardımına, Anadolu muhitin Feyzi istidatına ve şeraitine muvafık evlat yetiştirilmesine Türk kadını sermayesi vücuda getirmeye çalışacaktır

Fırka bu bütün teşkilatı umumiyenin riyaseti fahriyesine Türkiye'nin en münevver Mübeccel bir kadınına intihap etmek suretiyle onun da manevi müzaheretinden istifade edecektir.”

Bu program, kadınının sosyal, iktisadi, siyasi hayatta yer almasını sağlayacak detaylı maddeler içeriyordu. Kadınlar Halk Fırkası, bu programı hayata geçirmek için çeşitli girişimlerde bulunacaktı.

2.4.2. Kadınlar Halk Fırkasının Faaliyetleri

Fırka çevresinde toplanan kadınlar, Fırka'nın kuruluşu için Dahiliye Vekaletinin iznini beklerken çalışmalara da başlamıştı. Hedeflenen ilk etkinlik ise bir ‘Terbiye ve Maarif Kongresi’ düzenlemektir (Zihnioğlu, 2013: 139). Kongrenin üyeleri merkeze toplanmak üzere iken Eğitim Bakanlığı ‘Talim ve Terbiye’ müessesini açtı ve davet edilen üyeleri Ankara'ya çağırdı (Baykan ve Baskett, 2009: 148). KHF adına Nezihe Muhittin imzası ile 12 Temmuz tarihli tahrir Maarif Vekâletine gönderilmiş, KHF toplanacak kongrede kadınların ihtiyaçlarının dikkate alınmasını talep etmişti (Zihnioğlu, 2013: 140).

Kadınlar Halk Fırkasının kuruluş izni beklenirken, kadınlar açısından yeni gelişmeler yaşanmaktaydı. Medeni kanun için çalışmalar başlatılmış, TBMM'de 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi fikri doğmuştu. Adalet Vekili Seyit Bey'in Hukuk-ı Aile Kararnamesinin gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi ve değişiklik önerisiyle somut nitelik kazandı. Şeriyeye ve Adalet Komisyonları Hukuk-ı Aile Tasarısı hazırlıklarına başladılar. Kadınlar Halk Fırkası ise bu gelişme üzerine Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin kadınlar lehine hazırlanması ve talak

ve taaddüd-i zevcatın (boşanma ve birden çok kadınla evlilik) kaldırılması için çalışmalara başladı ve yeni çıkacak yasa hakkında tartışmak üzere bir konferans düzenledi (Zihnioğlu, 2013: 142).

Türk Ocağında yapılan toplantıya çok sayıda kadın katıldı. Nezihe Muhittin'in konuşmasıyla başlayan toplantıda, İstiklal Mahkemesi savcısı Vasıf Bey İstanbul hanımlarının konu hakkındaki düşüncelerini belirlemek üzere bir heyetin kurulmasını önerdi. Önerinin kabul edilmesiyle kadınlardan oluşan bir komisyon görevlendirildi. Bu komisyonda şu isimler yer aldı: Halide Edib, Selma Rıza, Sabiha Zekeriya, Nakiye Hanım, Nezihe Muhiddin, Azize Hanım, Nigar Şevki, Rezzan Emin, Aliye Esad, Naciye Ferham, Safiye Ali. Bu isimlerin yanı sıra doktor Rıfki Bey, Ahmet Emin, Ali Haydar, Necmettin Sadık'ın da aralarında bulunduğu bir danışma kurulu seçildi (Zihnioğlu, 2013: 144).

Bu toplantıya basın ilgisini büyük olmuş, birçok gazete toplantıya katılan kadınların makalelerine yer vermişti (Zihnioğlu, 2013: 144). Seçilen bu komisyon tarafından gerekçeli kararı içeren muhtıra Büyük Millet Meclisi'ne sunuldu (Baykan ve Baskett, 2009: 163).

2.4.3. Kadınlar Halk Fırkasının Kuruluşunun Önlenmesi

Kadınlar Halk Fırkasının kuruluşuna dair hükümetten beklenen cevap sekiz ay sonra gelmiş, ancak KHF programı onaylanmamış ve beklenen izin çıkmamıştı.

Nezihe Muhittin partinin kuruluşuna neden izin verilmediğini 'Türk Kadını' adlı eserinde şu şekilde açıklıyordu (Zihnioğlu, 2006: 380):

“Tetkik ettik, henüz siyasal haklarını almamış kadınların fırka teşkiline kanunen müsaade edilmeyeceği cevabını aldık. Aramızda bazı hanımlar nizamnamenin çok taşkın olduğunu ileri sürdüler. Çünkü bu nizamnamede <kadınlarımızın vazife-i askeriyelerini ifa edeceklerine> dair bir madde bile mevcuttu.

Nizamnameyi mümkün olduğu kadar tadil ettik. Ve cemiyetin ismine de Türk Kadınlar Birliği ünvanını vererek tekrar Vilayete takdim eyledik. Bu sefer bir hafta sonra Vilayet mevcudiyetimizi tasdik ve nizamnameyi kabul etti.”

Zafer Toprak'a göre tüm ulusu kapsayacak Halk Fırkası hazırlıkları içerisinde olan Ankara, toplumu cinsiyet esasına göre bölen bir fırkanın uygun olmayacağı görüşünde idi. Ayrıca başına kadın sözcüğü eklenmiş olsa da Halk Fırkası kuruluş

aşamasındaki partiyle aynı ismi taşıyordu. Bu nedenle Kadınlar Halk Fırkası Ankara'nın onayını alamamıştı (Toprak, 2015: 466).

Zafer Toprak'ın bu görüşüne Celal Sahir Bey'in Süs Dergisine yaptığı açıklamalar kanıt niteliğindedir. Celal Sahir Bey kadınların siyasi hakları için henüz toplumun hazır olmadığına dikkat çekmiş ve önce toplumun bu fikre hazırlanması gerektiğine değinmiştir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti varken fırka adıyla başka bir oluşumun varlığını eleştirmiştir. Celal Sahir Bey'in Kadınlar Halk Fırkası'na dair görüşleri şu şekildedir (Süs, 21 Temmuz 1339/1923):

“Evvela niçin Kadınlar Fırkası? Sonra niçin Kadınlar Halk Fırkası? Daha sonra umumi heyetiyle bu turfanda teşebbüs niçin?

Kadınlar Fırkası deyince yalnız kadınlardan mürekkep bir fırka mı anlayacağız? Halbuki son günlerde bu fırkaya itimada şayan bazı erkek azalar da kaydolduğunu gazetelerde okudum. Kadınlara hukuk-ı siyasiye verilmek taraftarlığını fırka diye anlamak lazımsa şimdiye kadar şifahi ve tahriri yapılan bazı izahatlardan firkanın- adı fırka olmasına rağmen- maksatlarının en mühim ve acili bu olmadığını anlamak lazım gelir.

Kadınlar Halk Fırkası tabirine gelince bunu hiç anlamadım. Biz de bugün siyasi bir tek Fırka var: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti....

Bence böyle bir siyasi bir fırka teşkilinden evvel, önce kadınlarımızı ve sonra erkeklerimizi bu fikre kazanmak lazımdır. Erkeklerimizi de kazanmak diyorum, çünkü aksi halde bir kadın ihtilali yapmak lazım gelir....

Bence Halk Fırkası'nı tesis eden hanımlarımız heyetlerini ilerde bu hayırlı maksadı temin etmek için her türlü vesaitle hazırlanır ve hazırlar ve şimdi memleketin geniş bir şefkat kanadına muhtaç olduğu bugünlerde kendini bekleyen işlere çalışır. Bir şekle sokarsa daha muvafık hareket etmiş olur. Ve bazı neşriyat ve ifadattan anlamağa imkan olduğu üzere eğer hedef bu ise Halk Fırkası adını değiştirmekle işe başlamalıdır.”

Yaprak Zihnioğlu ise Kadınlar Halk Fırkasının kuruluşuna izin verilmemesini KHF'nin programının geniş kapsamlı kadın hakları içermesine ve bu hakları örgütlü ve kararlı şekilde savunmasına bağlamaktadır. Ayrıca, hükümetin çağdaşlaşma programının simgesi olarak gördüğü kadın haklarını kendi belirlediği sınırlar içerisinde gerçekleştirmek istemesini de bir başka neden olarak vurgulamaktadır (Zihnioğlu, 2013: 149).

Hükümetten onay alamayan Kadınlar Halk Fırkası kurucuları, yeniden faaliyete geçmek üzere başka yollar aramaya başladılar.

2.5. TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ

Kadınların sosyal ve siyasi haklarını kazanmaları amacıyla çalışmak üzere kurulmak istenen Kadınlar Halk Fırkasının kuruluş izni alamamasının ardından Nezihe Muhiddin ve arkadaşları Kadın Birliği adıyla bir cemiyet kurmaya karar verdiler (Bozkır, 2000: 21). KHF'nin nizamnamesinde yer alan maddeler değiştirilerek uzlaşmacı bir yola gidildi. Nizamnamede siyasi amaç ve taleplere yer verilmedi. Öyle ki 'Birliğin siyasetle alakası yoktur' içerikli özel bir madde eklendi (Yaraman, 2015: 66). Birlik bu maddelerle eğitim ve sosyal faaliyetleri içeren bir cemiyet görünümüne büründü. Müslüman ve Türk hanımların üye olabileceği cemiyete aynı zaman da erkekler de üye olabilirdi. Ancak erkeklerin içtimalara katılma ve oy hakları yoktu.

Nizamname 27 maddeden oluşmaktaydı (Zihnioğlu, 2013: 151). Buna göre nizamnamenin bazı maddeleri şu şekildedir (Çakır, 2013: 439):

“Madde 1: 7 Şubat 1340 tarihinde İstanbul'da ‘ Kadın Birliği’ namıyla cemiyet teşkil edilmiştir.

Madde 2: Birliğin maksadı: Kadınlığı fikri ve içtimai sahalarda yükselterek asri ve mütakamil bir mevkiye erdirmektir. Birlik bu gayeye vüsul için: genç kızları hakiki valide yetiştirmek, kadınlık alemindeki feci içtimai yaraları tasfiye etmek, dul, bokes ailelere ve tahsil-i iptidaiyedeki çocuklarına yardım etmek, kadınlığı harici hayat-ı mesaiyeye teşvik ve müstahsil bir hale getirmek, sanayi ve mamulat-ı dahiliyeye karşı rağbete teşvik etmek için sarf-ı mesai ederek konferanslar tertip, müsamereler ihzar, serbest halk dersleri küsad ve eserler neşr edecektir.

Madde 3: Birliğin siyasetle alakası yoktur.

Madde 4: Birliğin aza-yı tabiyesi kadınlardan müteşekkildir.

Madde 5: Kadınlığın tealisini arzu eden her Türk ve Müslüman hanım cemiyete aza olabilir.

Madde 16: Heyeti idare on bir kişiden mürekkep olup, bir reis, bir katip-i umumi, katip-i umumi muavini, murahhas-ı mesul, muhasib-i mesul bir erkek müşavir azalardan müteşekkildir.

Madde 17: Erkek müşavir heyet-i idari kararıyla aza-yı müzahire arasından intihap olunur. Her içtimaa hakk-ı iştirak ve rey-i vardır.

Madde 23: Heyet-i idarenin murakabesi altında kadın ve erkeğin azasından mürekkep ilmi, edebi, sıhhi, terbiyevi encümenler teşkil eder.”

Buna göre, Cemiyetin kuruluş amacı, siyasi nitelik taşımayan her türlü etkinliği yapmak, kadınlarla ilgili meselelerde, aile ve toplum hayatında, çalışma hayatında, fikir alanında kadınların ilerlemesi ve yükselmesi için faaliyet göstermek, medeniyet içerisinde kadının yer almasını sağlamak, kadınları ve genç nesilleri ilerleme anlayışı

içerisinde eğitmek, Cumhuriyet rejimini benimsetmek, yoksul ve kimsesiz kadınlara yardımcı olmak ve onları teşvik etmek şeklinde özetlenebilir (Kaplan, 1998: 141). Nitekim Kadın Birliği bu amaçları için, kadınlara iş bulmak üzere dikiş atölyeleri kurmak, kadınların sosyal, hukuksal haklarının anlatıldığı konferanslar vermek, şoförlük, dil gibi becerilerin geliştirileceği kurslar açmak gibi çeşitli faaliyetlerde bulunacaktı (Bozkır, 2000: 22).

Kadın Birliği yeni nizamnamesi ile Vilayete başvurdu ve 7 Şubat 1340'ta resmen kurulmuş oldu. Kadın Birliği'nin kurucuları arasında: başkan; Nezihe Muhittin, genel sekreter; Muzaffer, sorumlu delege; Nimet Rumeyde, üyeler; Sabiha Zekeriyya, Halet Şükri, Latife Bekir, Şaziye Afif, İffet İhsan, Aliye Esad, Güzide Osman ve danışman; Doktor Fethi Bey 'in isimleri yer alıyordu (Zihnioğlu, 2013: 150).

2.5.1. Türk Kadınlar Birliği'nin Faaliyetleri

2.5.1.1. 1925 Faaliyetleri

1924 yılı Türk Kadınlar Birliği için kuruluş, güçlenme, çeşitli şubeler açma çalışmaları ile geçmişti.(Kadın Birliği'nin ismi Türk Kadınlar Birliği olarak değiştirilmişti.) 1925 yılına gelindiğinde Türk Kadınlar Birliği siyasi haklar için ilk kez atılımda bulundu. İstanbul'da boşalan bir mebusluk için kadın mebus adayı gösterilmişti. Türk Kadınlar Birliği Halide Edip ve Nezihe Muhiddin'i İstanbul mebus adayı olarak göstermiş ve bu hususta dilekçelerini Şehremanetine (belediye başkanlığı) vermişti. Türk Kadınlar Birliği, propaganda niteliği taşıyan bu hamle ile konuyu gündeme getirerek kamuoyunu ve TBMM'yi etkilemeyi amaçlıyordu (Zihnioğlu, 2013: 157). Bu girişim konuyu gündeme getirme açısından başarılı olsa da yine de sonuçsuz kalmıştı.

TKB yine aynı yıl Kadın Yolu adıyla bir dergi yayımlamaya başladı. Nezihe Muhiddin'in inisiyatifiyle haftalık yayımlanan dergi daha sonra aylık yayına döndü. 4. Sayısından sonra Türk Kadın Birliği'nin yayın organı haline geldi ve Türk Kadın Yolu olarak ismi değiştirildi. 16 Temmuz 1925-1 Ağustos 1927 tarihleri arasında otuz sayı yayımlandı (Zihnioğlu, 2013: 169).

Kadın Yolu'nun ilk makalesi Nezihe Muhittin'in Kadın Yolu'nun Şiarı isimli makalesiydi. Bu makale Kadın Birliği'nin nasıl bir yol izleyeceğinin ipuçlarını taşıyordu.

Nezihe Muhiddin, makalesinde Kadın Yolu'nun anlamını ve amacını şu şekilde açıklamaktaydı (Osmanağaoğlu, 2015: 122): *'Kadın Yolu, Türk Kadını, memleket menafi'inin kendisini davet ettiği mefkurevi hedefe isal edecek bir şehrah olacak ve bu yolun yine kadın elleriyle açılması, bunun kıymetini tebellür edecektir.'*

Nezihe Muhiddin, makalesinde siyasi haklar vurgusunu yineliyordu. Ona göre intihap konusu bir medeniyet göreviydi dolayısıyla kadınlar bu haklardan mahrum kalamazlardı. Siyasi haklar için eyleme geçilmesi bir zorunluluktur. Ayrıca Nezihe Muhiddin, her vatandaş gibi vergi vermek zorunda olan Türk kadınının niçin seçme ve seçilme hakkından mahrum olduğu sorusunu yöneltiyordu (Osmanağaoğlu, 2015: 123):

“Kavanin-i mevzuaya aynı şerati dahilinde mutavaatkar ve vergi itasına her vatandaş gibi mecbur olan Türk Kadını niçin vaz-ı kanunları intihab etmek hakkından mahrum olmalıdır? Tahsil-i ibtidai, cins ayırmaksızın bir mecburiyet hükmünde vaz'edilmiş olmasına binaen, Türk Kadınının maduniyeti mevzu-ı bahis olamaz. Halbuki intihab meselesinde müntehabın mutlaka okumak bilmesi de mecburi değildir. Kahvehane peykelerinde müsekkinane esrar çeken birine verilen bu hak, kendini müdrik, tahsili mükemmel bir kadından esirgenebilir mi?”

Makalenin devamında Nezihe Muhiddin, kadına seçme ve seçilme hakkı vermiş ülkelerden örnekler vererek Türk Kadının da siyasi haklarına bir an önce erişeceği ümidini yineliyordu.

Kadın Yolu, dönemin önde gelen edebiyatçıların ve düşünürlerinin yer almasıyla zengin bir içeriğe sahip yayın olmuştu. Kadın Yolu'nda Şükufe Nihal, Efzayiş Yusuf, Yaşar Nezihe, Esmâ Zafir, Hatice Refik, Muhsine Salih, Abdullah Cevdet, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Kemalettin Şükrü gibi dönemin ünlü yazarları yer alıyordu. Ayrıca kadın haklarını savunan Yaşar Nabi, Fahrettin Kerim, Enver Behnan gibi yazarların da yazıları yayımlanıyordu (Zihnioğlu, 2013: 169). Derginin içeriğine bakıldığında sağlık, eğitim, siyaset, gibi hemen her konuda makaleler yer aldığı görülür. Ayrıca dergi, dünya kadınlığına dair haberler, Kadın Birliği'nin çalışmaları, gündeme dair görüşler, mülakatlar, edebi metinler ile zengin bir içeriğe sahipti. Dolayısıyla dergi dönemin kadınlık üzerine düşünceleri içermesi bakımından önem taşıyordu.

Kadın Yolu dergisinde ‘Dünya Kadın Postası’ başlığı altında TKB’nin bağlı olduğu uluslararası örgütler, seçme ve seçilme hakkı mücadelesinde Batılı öncü kadınlarla ilgili yazı ve mektuplar yer alıyordu. TKB’ nin dünya kadın hareketine dair görüşlerini içeren bu köşe, Nezihe Muhiddin öncülüğünde derginin ilk altı sayısında yayımlandı (Davaz, 2014: 166). Uluslararası Kadın Hakları Cemiyeti’nden gelen mektuplarda, Kadın Birliğinden ve Nezihe Muhiddin’in çalışmalarından övgüyle söz ediliyordu. Bununla birlikte, Uluslararası Kadın Oy Hakları Birliği Kongresine, Kadınlar Birliği davet ediliyordu (Ateş, 2009: 261).

TKB’nin 1925 yılı etkinlik programı Kadın Yolu dergisinde açıklanmıştı. Programda daha çok kadınların ve çocukların sosyal hayatta desteklenmesine yönelik kararlar alınmıştı. Buna göre kadınların istihdamının kolaylaştırılması, boşanmalarda kadınların ve çocukların korunması, çocukların kötü alışkanlıklar kazanmasına engel olunması hedefleniyordu. Ayrıca Türk kadınının seçme ve seçilme hakkına sahip olduğunda izleyeceği programı kararlaştırıldığını ve kabul edildiğini de haber veriyordu (Ateş, 2009: 152).

Türk Kadınlar Birliği’nin 1925 yılında sosyal hayata dair başka girişimleri de olmuştu. 1925 Ekiminde Müessat-ı Diniyye Müdiriyyeti’ne başvurarak camilerde konferans vermek istediğini bildirdi. Bu girişimle aydın olmayan yoksul kadınlara ulaşılarak fikirlerin yayılması amaçlanıyordu. Hükümet’in izin vermemesi nedeniyle gerçekleşmeyen bu girişim kamuoyunda ses getirmiş ve gündeme oturmuştu (Zihnioğlu, 2013: 168; Bozkır, 2000: 22).

2.5.1.2. 1926 Yılı Faaliyetleri

TKB’nin 1926 yılı itibariyle en önemli faaliyeti, TKB üyelerinin Cumhuriyet Halk Fırkasına üyelik için başvurmasıdır. Kadın Birliği’nin bu teşebbüsü kadınların siyasi hakları konusunu gündemden düşürmemek ve hükümete de hatırlatmak amacını taşımaktaydı (Zihnioğlu, 2013: 177).

Bu teşebbüs dolayısıyla kadınların siyasi hakları basında yeniden gündeme geldi. Nezihe Muhittin bu girişimlerini doğrularak, Fırkaya başvuru sebeplerini kadınların artık sahada çalışmaya başladıklarını o halde Halk Fırkası bünyesinde siyasi sahada da çalışmalarının bir hak olduğu şeklinde açıklamıştı (Zihnioğlu, 2013: 178).

Türk Kadınlar Birliği'nin 1926 yılında izleyeceği program yine Kadın Yolu Dergisinde yayımlanmıştı. Bu program da özellikle kadınların iktisadi hayatta yer almalarına yönelik kararlar alınmıştı. Buna göre fakir ve dul hanımların istihdamı için dikiş atölyelerinin açılmasına karar verilmişti (Ateş, 2009: 313).

1926 yılında kadınlar için önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. 17 Şubat 1926'da Medeni Kanun görüşülmeye başlanmıştı. Medeni Kanun'un görüşülmesi sırasında söz alan Adalet Bakanı Mahmud Esad Bey yeni kanunun en önemli bölümlerinden birinin aile teşkilatı olduğunu söyleyerek, yeni kanunla birlikte aile teşkilatı ve miras konusunda hükümlerinin Türk annesini layık olduğu saygın yere getireceğini belirtiyordu. Daha sonra söz alan Şükrü Kaya ise, Medeni Kanun'un Türk milleti için ihtiyaç olduğunu dile getiriyordu. Ayrıca ailelerin millet bünyesinin en kuvvetli hücreleri olduğunu belirtiyor, Türk kadının gösterdiği fedakârlık ve faziletlerle gerekli olan hürmeti kendisinin kazandığını ifade ediyordu (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2,Cilt: 32, 17.02.1926, s.230). Görüşmelerin sonunda Medeni Kanun 17 Şubat 1926'da oy birliği ile kabul edilmiştir.

Medeni Kanun'un kabul edildiği dönem itibarıyla Türk kadını için önemli getirileri olmuştur. Şüphesiz en önemli kazanımlar, çok kadınla evliliğin kalkması ve boşanmanın sadece erkeğin isteği ile olmayıp kadına da bu hakkın tanınmasıdır (İnan, 1982: 166). Ayrıca çocukların velayeti, miras ve mal tasarrufu konusunda kadın erkek eşitliğini mümkün kılmaktaydı. Buna karşın Medeni Kanunda yer alan aile birliğinin reisinin erkek olması, kadının çalışma hakkının kocasının iznine bağlı olması gibi maddeler Medeni Kanun'un kadın ve erkek eşitliğini tam olarak tanıyan bir yasa olmadığına da göstergesidir (Tekeli, 1982: 208) .

Medeni Kanun'un kabulü Türk Kadın Birliği tarafından da memnuniyetle karşılandı. Kasım 1926, Kadın Yolu Dergisinin Türk Kadın Birliği Havadisleri köşesinde, Türk Kadın Birliği'nin Medeni Kanun'un kadınlara verdiği haklardan dolayı, Adliye Vekili Mahmud Esad Bey'e bir teşekkürname takdim ettiklerini yazıyordu. Ayrıca değiştirilmesine karar verilen Yeni Belediye Kanununda kadınların da seçime katılması için Cumhuriyet Halk Fırkası umumi müfettişi İbrahim Tali Bey'den aracılık etmeleri için ricada bulduklarını da belirtiyordu (Ateş, 2009: 381).

2.5.1.3. 1927 Yılı faaliyetleri

TKB açısından 1927 yılı oldukça hareketli geçen bir yıl olmuştu. TKB hem bu yıl yapılacak kongresi, hem yaklaşan seçimler için yoğun bir şekilde çalışmaya başlamıştı.

TKB için bu yılın en önemli etkinliği büyük değişikliklerin yapıldığı, siyasi haklar için adımların atıldığı TKB Kongresiydi. Kadın Yolu Dergisinde yer alan yazıya göre, TKB Kongresi, 25 Mart 1927 de kadın erkek yüzü aşkın üye ile toplanmıştı. Nezihe Muhiddin kongre başkanlığına seçilmişti. Açış konuşmasını yapan Nezihe Muhiddin ardından Türk Kadın Birliği Heyet-i İdaresi'nin raporunu ve mali raporunu da okuduktan sonra nizamname müzakeresine geçildi (Ateş, 2009: 470).

Kadın Yolu'nda yayımlanan kongre tutanaklarına göre değiştirilmesi düşünülen ve tartışmaya açılan nizamnamenin ikinci maddesi idi. Nezihe Muhiddin ' *Türk Kadın Birliği, Türk kadınının içtimai, siyasi haklarını iktisap edebilmelerine ... suretinde tadil ediyoruz* ' diyerek maddede yapılacak değişikliği kongrenin kabulüne sundu. Bunun üzerine tartışmaya geçildi. Tartışmalar kadınların siyasi haklara sahip olmasını isteyen ve henüz siyasi haklar için erken olduğunu düşünen iki karşıt grupta yoğunlaşıyordu. Bir grup kadınların siyasi haklar için başka dernek kurmalarını TKB'nin siyasi haklar dışındaki meselelerde çalışmasını, siyasi hakların şartlar olgunlaştığında kendiliğinden alınacağını dolayısıyla eski maddenin değiştirilmemesi gerektiğini savunuyorken, diğer grup derneğin sadece hayır işleri ile ilgili değil aynı zamanda kadının tüm vatandaşlık hakları için de çalışması gerektiğini savunuyordu (Ateş, 2009: 470). Bu tartışmalar sonunda madde değiştirildi. Yeni maddeye göre Kadın Birliği, Türk kadınının sosyal ve siyasal haklar karşısında her türlü sorumluluk ve vatana ilgisini ispat edecek bir düzeye erişirmeye çalışacaktı (Persentili, 2013: 371). Nizamnamedeki bu değişiklik ile TKB, Cumhuriyet tarihinde siyasi haklar için çalışan ilk kadın derneğine dönüşmüştü (Kaplan, 1998: 140).

Nizamnamede değiştirilmesi dile getirilen bir diğer madde ise yedinci madde oldu. Nizamnamenin yedinci maddesine göre erkekler Birliğe yardımcı üye olarak katılabilirdi, toplantılara katılma ve oy hakları yoktu. Maddede düşünülen değişiklik ise erkeklerin oy vermesi ancak idare heyetine üye olamayacakları şeklinde idi. Bu maddedeki değişikliğe Efqayış Yusuf, erkelerin üye olmasına karşı olduğunu

belirtirken, Doktor Safiye Ali erkeklerin üye olmasını destekliyordu. Bu tartışmaların sonunda maddede erkeklerin oy vermesi değişikliği kabul edildi (Zihnioğlu, 2013: 201). Bu değişikliklerin ardından merkez heyeti seçildi ve devamında ise idare heyeti seçildi. Buna göre idare heyetine seçilen üyeler; Nezihe Muhiddin, Safiye Ali, Matlube Ömer, Naile Vahap, İffet İhsan, Halet Şükrü, Muhsine Salih, Zeliha Ziya, Samiha Kemal, Nedime Esad, Muallime Hatice Hanımlar oldu (Ateş, 2009: 473).

TKB'nin kongresi basında da ses getirdi. Ancak yolsuzluk iddialarını da beraberinde getirmişti. Kongrenin yasal olmadığı, yolsuzlukların mevcut olduğu gibi iddialar Birlik tarafından cevaplanmak durumunda kalmıştı (Bozkır, 2000: 22). Değiştirilen maddelerle yeni nizamname ilk olarak tereddüt yaratsa da İstanbul Vilayeti Hukuk İşleri Müdürlüğü sakınca görmeyerek yeni tüzüğü onayladı (Toprak, 2015: 466). Böylece Türk Kadın Birliği hızla çalışmalarına başladı.

Kadın Yolu'nda yayımlanan yazıda belirtildiği üzere Kadınlar Birliği; Hukukiyat Encümeni, Terbiye Encümeni, Beynelmilel Kadın Cemiyet-i ile İrtabat Komisyonu, Tedkik-i Matbuat Encümeni, Sıhhi Encümeni, Çocuk Edebiyatı Encümeni, Umur-ı Hayriyye Encümeni isimleriyle yedi komisyon kurmuştu. Ancak yoğun baskılar sebebiyle siyasi kazanımlarla ilgili bir çalışma grubu kurmamıştı. Yalnız Hukukiyat Encümeni, dünyada kadınların hangi meclislerde siyasi hakları olduğunu tespit etmek, Türk kadınının Avrupa'ya göre hangi konularda hak elde edip etmediğini araştıracaktı (Ateş, 2009: 503; Bozkır, 2000: 22).

1927 genel seçimleri Türk Kadınlar Birliği açısından siyasi hakların gündeme getirilmesi için sebep oluşturmuştu. Türk Kadınlar Birliği Merkez Heyeti 5 Haziran 1927 günü yaptıkları toplantıda Cumhuriyet Halk Fırkası adına yapılacak seçime katılmayı kararlaştırdı. Nezihe Muhiddin, Doktor Safiye Ali, Doktor Hayrunnisa ve Mustafa Paşazade Azize Hanımların mebus adayı olarak gösterilmek istendiği açıklandı. Bu girişim alınacak oyların miktarını tespit açısından önemliydi (Yıldırım, 2012: 55).

Ancak anayasaya göre kadınların seçme ve seçilme hakkı olmaması TKB'nin bu girişimine karşı tartışmaları da beraberinde getirmişti. Bunun üzerine TKB harekete geçerek 18 Haziran 1927'de toplandı ve seçim konusunu tartıştı. Kadınların belediye

seçimlerine katılması doğrultusunda bir rapor hazırladı ve raporun meclise sunulması kararlaştırıldı (Güneş İ, 2017: 278). Türk Kadınlar Birliği 19 Haziran 1927’de tekrar toplanarak son gelişmeleri görüştü. Anayasa engeliyle karşılaşan Türk Kadınlar Birliği, Mustafa Kemal Paşa’yı bir heyetle ziyaret edip kadınlara oy hakkı tanınması için Anayasada değişiklik talep etmeye karar verdi. Ayrıca bir seçim bildirisi yayımladı. Buna göre bildiride, kadınların eğitim yönünden erkeklerle bir fark kalmadığını siyasi haklar konusunda da aynı hakka sahip olması gerektiğini belirtiyordu. Bununla birlikte kadın aday konusunda yasal engellere takılan Türk Kadınlar Birliği’nin Mecliste kadın lehdarı mebusları destekleyeceği açıklandı (Zihnioğlu, 2013: 210).

CHF’den aday gösterme girişimi başarısız olan Birlik bu konuda ısrarcı tutumunu fazla sürdürmeden yeni bir yönteme başvurmuştu. Türk Kadınlar Birliği, Birlik adına feminist erkekleri aday gösterme yolunu denemek istedi. Birlik içinde de bu görüş olumlu karşılandı. Basında da birçok erkek adayın Türk Kadınlar Birliği tarafından desteklenmek için Türk Kadınlar Birliği’ ne değişik öneriler sundukları haberleri yer alıyordu (Bozkır, 2000: 22). Türk Kadınlar Birliği’ nin aday olarak Birliğin üyelerinden ve Türk Kadınlar Birliği’ nin Umur-i Hukukiyye Encümeni üyesi olan Kenan Bey’in ismi öne çıkmaktaydı. Ancak Kenan Bey bir süre sonra Türk Kadınlar Birliği’ nden istifa ettiğini açıkladı. Türk Kadınlar Birliği ise bu gelişme üzerine seçimlerde aday göstermeyeceklerini açıkladı (Zihnioğlu, 2013: 211-219).

Türk Kadınlar Birliği’nin kadın aday gösterme girişimi basına da yansıdı. Basının gündeminde bir soru vardı: *‘Bu girişim sonucunda milletvekili olmak isteyen kadınlar aday olur ve oy alırlarsa Büyük Millet Meclisi’ne girebilecekler midir?’* Bu soruya yanıt Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Paşa’dan geldi (Akşam, 14 Haziran 1927) :

“Hiç şüphe yok ki kadınların teceddüd ve terakki yolunda erkeklerden geri kalmasını arzu etmiyoruz onlar da çalışıyorlar ve çalışacaklardır. Kadınlık âleminde vukua gelen her teceddüdü şükranla kayıt etmekteyiz kadınların da hayatın her şubesinde muvaffak olmaları esastır fakat kadınların mebus olabilmeleri Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun ruhuna muhaliftir. Teşkilatı Esasiye kanununda sarahat vardır. Mebus olabilecek Türk’ün erkek olması şarttır. Binaenaleyh kanunun bu sarahati karşısında henüz kadınların mebus olabilmelerine imkân yoktur.’ Usule ve kanuna muhalif olan bir intihabın keenlemeyekün hükmünde olacağı tabidir.”

Akşam Gazetesi yazarı Necmeddin Sadık da yazısında bu konuya değinmiş ve bir öneride bulunmuştu (Akşam, 3 Haziran 1927):

“Bunun için biraz beklemek lazımdır. Fakat fikrimizce, bu siyasi haklara doğru bir hareket mahiyetinde şimdiden başka bir tecrübe yapılabilir: bazı büyük şehirlerde kadınlarımızı belediye intihabatına iştirak ettirmek mümkündür. Bu suretle hem şehir işlerinde kadınların reylerinden ve fikirlerinden istifade ederiz, hem de istikbalde mebus intihabatına iştirak edecek olan hanımlarımız bu rey halini istimale alışmış olurlar bu fikri bir teklif olarak hükümetin ve hanımlarımızın nazarı dikkatine arz ederiz.”

Kadınların milletvekili adaylığı konusu karikatürlere de yansımıştı. Cumhuriyet Gazetesinde yer alan iki kadın milletvekilinin Meclis’te tartışmasının resmedildiği karikatürün altında şöyle bir yorum bulunuyordu (Cumhuriyet, 21 Haziran 1927):

“Hanımların mebusluğu bahsine gelince işin ciddiyet kısmını ve işgali kanuniyesini erbabına bırakarak diyoruz ki, hanımların mebusluğu hiç de fena olmaz Meclis’te sık sık moda etrafında münakaşalar cereyan eder...hanımların balolarda.. tuvaleti giymeleri daha muvafık olacağına dair İstanbul ve izmir mebusu arasındaki hararetleli münakaşayı erkek mebusların merak ve tebessümle dinleyeceklerine şüphe yoktur.

Pullu elbiselerden tuvalet eşyasında alınan yüksek gümrük resminin tenzili için hanım mebusların her gün takrir vermeleri ve vekilleri mütemadiyen suale ve istizaha çekmeleri umuru şubeden olur

Hülasa işi şaka taraftan tetkik edince (Kadınlar Birliği’nin)mebusluğunu istemesinde hakkı vardır. Fakat kadınların erkek mebus intihabı istememeleri tamamen manasızdır.”

TKB’nin kadınların siyasi haklarına dair bu girişimi Meclis’te de gündem olmuştu. 21 Haziran 1927 tarihinde Askerlik Mükellefiyeti Kanun’u görüşülürken konu gündeme gelmişti. Hakkı Tarık Bey söz alarak mebus olmanın vatani bir mesele iken askerlik görevinden sadece erkeklerin sorumlu olduğunu, bu vatani meseleye neden kadınların da iştirak etmediklerini sormuştu. Buna karşılık, Müdafaa-i Milliye Vekili Recep Peker Bey, kadının annelik rolü üzerinden vurgu yaparak, kadınların vatan savunmasını yerine getirecek evlatlar yetiştirerek bu göreve fiilen iştirak ettiklerini söyleyerek sözlerine şu şekilde devam etti (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt: 33, 21.06.1927, s.385):

“Sonra Hakkı Tarık Bey arkadaşımın temas ettiği nokta kadınlığın, kadınlığı temsil vaziyet ve iddiasında bulunan bir heyetin aktüalite olarak, bugünkü hadise olarak meclis azalığı için müntehap veya müntehip olmak hususundaki arzu ve tamayüllerinden mülhem olarak bu arzuyu mukabeleli tabiye olmak üzere, mademki devletin teşkilatı içtimaiye ve siyasesine iştirak etmek isteyen kadın zümresi mevzubahistir, o zümreye şunu hatırlatmak lazım gelir ki bir vatanın mesai umumiyesine iştirak, yalnız intihabatın nazari mücadelatına ve meclislerin kürsülerde geçen münakaşatına iştirak etmek kafi değildir. Mademki Türk vataniyle mukadderatı ile fiilen meşgul olmak arzusundasınız, o halde bu meşguliyeti fiiliyenin diğer şerefli bir cephesi vardır ki sizi oraya davet ederim.”

Recep Peker Bey'in sözlerine göre vatani meselelerle ilgilenmenin siyasetten başka, askerlik gibi yolları da vardı. Dolayısıyla siyasi haklarını isteyen kadınlar askerlik de yapabilirlerdi. Ayrıca Recep Bey, 'kadınlığı temsil ve vaziyet ve iddiasında bulunan heyet 'diyerek tam da o günler de kadınların siyasi haklarını gündeme getiren Türk Kadınlar Birliği' ne gönderme de yapmaktaydı.

Recep Bey'in sözlerine karşılık Yunus Nadi Bey, Türk Kadınlarının Milli Mücadele de askerlik görevini de yerine getirdiklerini ve vatan savunması söz konusu olduğunda bu görevi her zaman yerine getirdiklerini ve getireceklerini de belirtti. Hakkı Tarık Bey de sözlerinin yanlış anlaşıldığını kadınların siyasi haklarını her zaman desteklediğini vurguladı (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt: 33, 21.06.1927, s.386).

Bu tartışma gösteriyor ki kadınların siyasi hakları konusunda nispeten ılımlı bir ortam söz konusuydu. Mecliste kadınların seçme ve seçilme hakkını kazanmasından yana olanların sesi çoğunlukta idi.

Seçim konusunda yaşanan bu tartışmalar Birlik içinde de görüş ayrılıklarını ortaya çıkarmıştı. Aynı zaman da hükümet tarafından da Birliğ'e yönelik karşı tutum söz konusuydu. Hükümet'in bu tutumu TKB'nin düzenleyeceği bir etkinliğe valiliğin izin vermemesiyle açığa çıkmıştı (Bozkır, 2000: 23). TKB'nin yaz etkinlikleri gerekçe gösterilmeden valilikçe önlenmişti. TKB ise valiliğin yasaklamalarını durdurmak için çeşitli makamlara başvurmuş ancak bir sonuç alamamıştı. Yolsuzluk iddiaları ise bir daha gündeme gelmişti ve polis müdüriyetince arama yapılmıştı (Zihnioğlu, 2013: 236).

Tüm bu gelişmelerin sonunda Türk Kadınlar Birliği, 19 Eylül'de geçici olarak faaliyetten men edilerek defterleri, kasası ve diğer tüm belgeleri mühür altına alındı. Bununla birlikte nizamnamesi de feshedildi (Zihnioğlu, 2013: 238).

Bu gelişme üzerine Birlik üyesi bazı hanımlar Türk Ocağı İdare Heyetine mensup hanımlarla toplandı. İki heyet toplantı sonunda Türk Kadın Birliği'ne yeni bir idare heyetinin seçilmesine karar verdi. Vilayete 51 imzalı dilekçe verilerek yeni İdare Heyetinin seçimi için olağanüstü kongre toplama izni istedi (Persentili, 2013: 71). Netice de Valiliğin hemen izin vermesiyle Türk Ocağı'nda 26 Eylül günü kongre düzenlendi (Zihnioğlu, 2013: 241).

Bu kongre sonunda Birlik Başkanlığına Saide Hanım getirilmişti. İdare Heyeti ise Latife Bekir, Saime, Sadiyye Faize, Reşide, Doktor Safiye Ali, Aliye Esad, Rana Sanyaver, Pakiza, Kıymet, Mediha Fazlı Hanımlar'dan oluşuyordu (Persentili, 2013: 71).

Birlik, yeni heyetini seçtikten sonra ilk olarak Nezihe Muhiddin'in ihracına karar vermişti (Persentili, 2013: 72). Yeni Başkan Birliği'nin amacını kadın hukukunun temini ve Türk kadınının ilmi, fenni ve içtimai alanlarda yükselmesi olarak açıklamıştı (Zihnioğlu, 2013: 244). Yeni yönetim, eski yönetimden farklı olarak siyasi hakların zamanla gelişeceği düşüncesini taşıdığından siyasi haklar konusu askıya alınmıştı (Bozkır, 2000: 23).

Yeni Başkan Sadiye Hanım'ın bir süre sonra işlerini ve yaşını ileri sürerek görevden ayrılmasıyla Birlik başkanlığına Latife Bekir getirilmişti. İlimli bir yapıya sahip olan Latife Bekir yönetimindeki Türk Kadınlar Birliği' nin öncelikleri daha çok sosyal konular olmuştu (Bozkır, 2000: 23).

2.5.2. On İkinci Uluslararası Kadınlar Kongresi ve Türk Kadınlar Birliği'nin Feshi

1935 yılı Nisan ayında Uluslararası Kadınlar Birliği'nin on ikinci kongresini İstanbul'da toplaması ile Türk Kadınlar Birliği yeniden gündeme gelmişti. Uluslararası Kadın Birliği 18- 24 Nisan 1935 tarihinde İstanbul'da toplandı. Yıldız Sarayı'nda gerçekleşen toplantının ev sahipliğini Türk Kadınlar Birliği yapmaktaydı (Toprak, 2015: 488). Uluslararası Kadın Kongresi'nin İstanbul'da toplanmasının sebebini Uluslararası Kadın Birliği ikinci başkan vekili, Türk kadınının layık olduğu birçok hakkı elde ettiğini, Türkiye'de kadının durumunun ileri düzeyde olduğunu dolayısıyla Kongre'nin İstanbul'da toplanılmasına karar verildiğini belirterek açıklamıştı. Kongreye, Avusturya, Belçika, Brezilya, Bulgaristan, Danimarka, Mısır, İspanya, Amerika, İsviçre, İsveç, Fransa, Romanya, İngiltere, Yunanistan, Hollanda, Yugoslavya, Macaristan, Uruguay, Hindistan, İrlanda, İzlanda, Norveç, Filistin, İran'ın olduğu 30'dan fazla ülkeden kadın katıldı. Kongre, 18 Nisan 1935 günü Yıldız Sarayı'nda İstanbul Valisinin ve Türk Kadınlar Birliği Başkanı Latife Bekir'in konuşmasıyla başladı (Cumhuriyet, 19 Nisan 1935). Kongre'nin iki önemli teması kadın hakları ve dünya barışıydı. Uluslararası Kadın Birliği'nin kadın hakları için yürüttüğü

çalışmalar tartışılırken aynı zamanda yaklaşan Dünya Savaşı tehlikesi de barış ve silahsızlanma konularını öne çıkarmaktaydı (Zihnioğlu, 2013: 257). Kongreye katılan kadınlar, silahsızlanma, barış gibi konularda askerlik ve savaş karşıtı söylemlerde bulundular. Kongre 24 Nisan günü çalışmalarını tamamladı ve 20 karar ile sonlandırıldı. Bu kararlar, siyaset, iktisat, ahlak, hukuk, barış ve Milletler Cemiyeti çalışmaları üzerine, kadınların siyasal hakları, eşit işe eşit ücret, ahlakta birlik ve eşitlik, evli kadın ve evli erkeklerin hak eşitliği, dünya barışının sağlanması konularını içermektedir (Davaz, 2014: 732).

Uluslararası Kadın Kongresi Türk basınında oldukça dikkat çekmişti ve gazeteler günlerce Kadın Kongresine geniş yer vermişti. Posta ve Telgraf idaresi de Uluslararası Kadın Birliği Kongresi hatırası olarak on beş pulluk seri pul bastırmıştı (Cumhuriyet, 18 Nisan 1935) .

Uluslararası Kadınlar Kongresi'nin hemen sonrasında Türk Kadınlar Birliği olağanüstü kongre kararı almıştı. 10 Mayıs'ta toplanan bu kongrenin konusu ise Türk Kadınlar Birliği' nin feshiydi. Kongrede Birlik başkanı Latife Bekir, Türk Kadınlar Birliği'nin on iki senedir çalıştığını, bu sürede kadınlar için çalıştıklarını artık kadınların tüm haklarına kavuştuğunu dolayısıyla Türk Kadınlar Birliği' nin çalışmasına sebep kalmadığını söyleyerek Türk Kadınlar Birliği' nin feshini teklif etti. Bu teklif, üyelerce onaylandı ve böylece Türk Kadınlar Birliği kendi kendini feshetti (Cumhuriyet, 11 Mayıs 1935) .

Türk Kadınlar Birliği' nin kapanmasında görünür sebep kadınların siyasi haklarını elde etmesi, böylece Türk Kadınlar Birliği' nin varlık sebebinin kalmadığı olsa da geri planda İstanbul'da toplanan Uluslararası Kadın Birliği'nin Kongresinde yer alan barış ve silahsızlanma konusu etkili olmuştur. Zafer Toprak'a göre, Kongre de konuşulan dünya barışı konusu Türk Kadınlar Birliği için beklenmedik bir gelişmeydi. Yaklaşan savaş tehdidiyle Avrupa'nın silahlandığı bir dönemde barış savunusu yapılması Türkiye'nin pasifist tavır almış gibi gösterilmesi ulusal çıkarlarla bağdaşmamaktaydı. Ayrıca Almanya ve İtalya'nın Kongreye katılmaması, İngiltere, Amerika ve Fransa'nın Kongreye ağırlık koymasıyla, Türkiye farkında olmadan müttefiklerin propagandasına alet olmuştu (Toprak, 2015: 496).

Türk Kadınlar Birliği, tüm faaliyetleri ile kadınların seçme ve seçilme haklarını kazanmalarına kadarki süreçte önemli rol oynamıştı. Kadınların siyasal haklarına sürekli vurgu yapması ve bu yöndeki girişimleri basında sık sık yer almış, bu sayede kamuoyunda kadınların siyasal haklara sahip olması gerektiği görüşü ağırlık kazanmıştı.

BÖLÜM 3: TÜRK KADININA SİYASİ HAKLARININ TANINMASI

3.1. TÜRK KADININA BELEDİYE SEÇİMLERİNDE SEÇME VE SEÇİLME HAKKININ TANINMASI

3.1.1. Yeni Belediye Kanunu Öncesinde Yaşanan Gelişmeler

Kadınlara Belediye seçimlerine katılma konusu ilk olarak Belediye Kanunu Layihasında yapılacak değişikliklerle ilgili 20 Mart 1930'da yapılan görüşmede dönemin İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya'nın önerisi ile gündeme gelmişti (Bolat, 2014: 31). Türk kadınının fedakârlıklarına değinerek, belediye işlerinde olarak başarılı olacağına vurgu yapan Kaya, şu sözleri söylemişti:

“Muhterem Efendiler bu layihanın açık vasıflarından ve inkılapçı hükümlerinden biri de Türk kadınının Türk erkeği ile zaten müsavi olan şerefli hakkını belediye işlerinde de tamamilen tayin etmesidir. Türk tarihinin her sahasında ve her safhasında erkeği ile yan yana her fedakarlığı yapan millet ve vatan işlerinde büyük feragatla her mahrumiyet, her cefaya ve her acıya katlanan milletin, vatanın felaket ve saadetlerine aynı hisle iştirak eden büyük kalpli ve yüksek faziletli Türk kadını müşterek eseri olan bu Cumhuriyette elbette ve elbette, kendi evinin işlerinde olduğu gibi belediye işlerinde de temiz ve ciddi mevkiini alacaktır. Kadınlarımızın yakın senelerde teşrii meclislerde de faziletkar mevkilerini ihraz edeceklerine şüphe yoktur.”

Şükrü Bey'den sonra söz alan Ağaoğlu Ahmet Bey ise şu açıklamayı yapmıştı:

“Ben öteden beri kadınlarımızın serbest, hür ve müterakki Türk anası olmaları taraftarıyım. Bu kanun ile bu maksadın da hasıl olduğunu görmekte bahtiyarım. Kendilerini büyük bir hürmetle selamlar ve tebrik ederim. Kadınlarımızın bu müesseselere iştirakinden, alelumum müesseselere iştiraklerinden yine erkekler önünde terbiyetkar birer uzuv olacaklarına hiç şüphe etmiyorum. Efendiler belediyenin istinat ettiği esas, temsil noktai nazarından meclisin istinat ettiği esastan daha vasi olacaktır. Çünkü mecliste yalnız erkekler müntehiptir. Belediyelerde ise hem erkekler hem de kadınlar tarafından intihabat yapılacaktır. Demek temsil salahiyetleri daha vasi olacaktır. Cumhuriyetin mefhumu buna iktiza ederdi. Bir gün gelecek kadınlar da mebus intihabatına iştirak edeceklerdir.”

Mecliste yapılan bu görüşmeler sonrasında kadınların belediye seçimlerine katılma konusu basının gündeminde de yer almaya başlamıştı.

26 Mart 1930 tarihli Hakimiyeti Milliye Gazetesinde yazar Falih Rıfkı Yeni Belediye Kanunu'nun öneminin kadınlara intihap hakkı verecek olmasından kaynaklandığını vurgulayarak Türk tarihinde kadınının, hayatın her safhasında yer aldığı altını çizerek kadınlar için Belediye Kanununun ilk adım olduğunu ikinci adımın intihap hakkı olduğunu belirtmişti. Yazısının devamında kadınların bu hakkı

nasıl ve niçin kullanacaklarını bilecek şuuruna sahip olduğunu söylüyordu. Belediye Kanunu'nun kabulü ile kadınlara oy hakkı verilerek son demokrasilerle Türk demokrasisi arasında bir fark kalmadığını eklemişti.

27 Mart 1930 tarihli Hakimiyeti Milliye gazetesinde yazan Yakup Kadri ise Türk kadınının inkılaplar ile içtimai haklarının birçoğunu elde ettiğini vurgulayarak bu hakların intihap hakkı olmaksızın bir anlam ifade etmeyeceğini belirtiyordu. Buna göre avukat, hekim, memur olan kadının yaşadığı şehirle ilgili kararlara katılamayacak olmasının zıtlık oluşturduğuna dikkat çekiyordu. Ancak Türk kadınının bu hakka zahmetsizce eriştiğini de hatırlatıyordu.

Vakit Gazetesinde yer alan bir yazı da ise neden milletvekili seçme ve seçilme hakkından önce Belediye seçimlerine katılma hakkının tanındığı sorusu soruluyor, cevap olarak da Türk kadınını siyasi hayat için yetiştirmek ve tecrübe kazandırmak olduğunu belirtiyordu. Belediye Kanununun kabulünden sonra yapılacak belediye seçimlerinin kadınlar için bir sınav olacağını altı çiziliyordu. Yazının devamında ise kadınlara tanınacak haklar şöyle değerlendiriliyordu (Vakit, 29 Mart 1930):

“Bu suale en doğru cevabı yeni kanunun kabulünden sonra yapılacak belediye intihabına iştirak için kadınlar tarafından gösterilecek alakanın derecesi verecektir. Eğer bu intihaplara memleketin her tarafındaki Türk kadınları alaka ile iştirak edecek olurlarsa artık Türk hanımlarının içtimai hayat gibi siyasi hayata da fiilen iştirak etmeleri zamanının gelmiş olduğu anlaşılacaktır. Ondan sonra kadınlar belediye meclislerinde, daha sonra vilayet meclisi umumiyelerinde, nihayet Millet Meclislerinde erkeklerle beraber mevkii alabileceklerdir. Yok, eğer kadınlar belediye intihabında kendilerine verilen intihap etmek hakkını istimal etmezler yahut istimal edemezlerse teşrii haklarını almaları için daha bir zaman beklemek icap ettiği anlaşılacaktır. Görülüyor ki Yeni Belediye kanun layihasını yapanlar bu meselede çok ustalıklı bir şekilde hareket etmişlerdir.”

Kadınların belediye seçimlerine katılacakları haberi sadece köşe yazılarında değil, aynı zamanda karikatürlere, şiirlere konu olmuştu. Hakimiyeti Milliye Gazetesinde yer alan Şen Sayfalar adlı köşede Kazım Paşa tarafından yazılan İntihap Türküsü adlı şiirde kadınların belediye seçimlerine katılma hakkı güçlü kadın motifi üzerinden alaycı bir üslupla ele alınıyordu (Hakimiyeti Milliye, 27 Mart 1930):

“İNTİHAP TÜRKÜSÜ

Hanımlar aza oldu

Beylere ceza oldu

Bu ceza seza oldu

Yaşasın reis hanım!

Hanımlar oldu reis
 Beylere çöktü yeis
 Düzelir artık servis
 Yaşasın reis hanım!
 Beyler uslu durun
 Manası yok gururun
 Geçiyor, selam durun
 Yaşasın reis hanım!”

Bir başka şiirde ise kadınların dilinden haklarına vurgu yapılıyor, kadınların mebus olması durumunda güçlenecek ve erkekleri ezecekleri ön yargısına alaycı bir üslupla değiniliyordu (Cumhuriyet, 12 Nisan 1930):

“Hayırdır bu inşallah
 Rüya gördüm dün sabah
 Bizim hanım Konya’dan
 Mebus olmuş ya Fettah!

...

Anlattım güldü bana
 Dedi, etmeyiz kavga
 Bizim de hakkımızdır
 O Meclisi Mualla
 Sen erkeksin ben kadın
 Fakat biraz da sakın
 Alay etme benimle
 Bu istikbal pek yakın
 Dedim merhum olurum
 Hatta zakkum olurum
 Fakat meb’us olursan
 Ben de merhum olurum”

Bir başka şiirde de yine kadınların erkekleri ezeceklerine dikkat çekiliyor aynı zaman da Türk Kadınlar Birliği’nden de söz ediliyordu (Cumhuriyet, 5 Nisan 1930):

“Felek yıktı hayatı
 Değiştirdi nebatı
 Kurulmak üzere zannım
 Kadınlar saltanatı
 Kadınlar hep hür olmuş
 Birlik içine dolmuş

Eskiler bakıp bakıp
 Saçlarını hep yolmuş
 Ne günlere kaldık ah
 Neler yaptı hak Allah
 Kadınlar her gün bize
 Giydirecekler külah'

Karikatürlerde de kadınların haklarına yer verilmişti. 31 Mart 1930 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde basamaklarında memurluk, avukatlık, belediye azalığı, mebusluk yazan bir merdiveni çıkan kadın resmedilmiş, kadınların adım adım hayatın her alanında yer aldığı, sonunda milletvekilli olacağı belirtilmişti. Bir başka karikatürde ise bir kadın, ağlayan bebeği tutan eşine, bir gün gelecek esaret zincirini kırıp erkeklerin tahakkümünden kurtulacak ve her şeyi elimize alacağız diyor kadının bu sözlerine karşılık, erkek, *‘ahh hanım şu zinciri şimdi kırsan da biraz çocuğu alsan’* cevabını veriyordu. Bu karikatürle kadınların sosyal hayatta erkeklerle eşit olmasının kadınları annelik rolünden uzaklaştıracağı anlatılıyordu.

Kadınların belediye seçimlerine katılma haklarının tanınmasının gündemi oluşturduğu bu süreçte, basında yer alan haberler sadece bu konu çerçevesinde kalmamış, haberler aracılığıyla bilgi verilirken bir yandan da kamuoyunun kadına bakışının yansıtıldığı değerlendirmelere, anketlere ve tartışmalara yer verilmiştir (Yılmaz, 2011: 143). Vakit gazetesinde yer alan ‘Kadın Nedir?’ başlıklı anket kadına bakış açısını yansıtan örnekler vermektedir. Ankette cevaplayacak olanlara ‘Erkeğe nazaran kadın nedir?’ sorusu yöneltilmekteydi. Ankete ilk cevap, Millet Meclisi Komisyonu eski müşavirlerinden Fuat Bey tarafından kadını ikincil gören bir bakış açısıyla *‘kadın erkeğin tereddi etmişidir.’* şeklinde gelmişti (Vakit, 22 Mart 1930). Aynı bakış açısına sahip Darülfünun ruhiyat müderrisi Tokadizade Şekip Bey’e göre *‘Kadın daha olmamış erkektir.’* Hüseyin Rahmi Bey ise, kadınların zayıf olduğunu söylüyor, kadınların erkeklerle yarıştığını, avukatlık, mübaşirlik, polislik, şoförlük gibi erkek işlerine özendiğini, en sonunda intihap işlerine de karıştığını vurguluyor, her şartta kadının erkeğe mağlup olmak için yaratıldığını belirtiyordu (Vakit, 4 Nisan 1930).

Bu görüşlere katılan M. Zekeriya Bey ise kadının erkekleşmesi gerektiğini ekleyerek cevabını veriyordu. M. Zekeriya Bey’in cevabı şöyleydi: *Bence kadın dişidir*

ve iptidai bir mahluktur. Bütün tarakkıyata rağmen kadın henüz bu iptidailikten kurtulamamıştır. Kadın erkekleşmedikçe bu iptidailikten kurtulamayacaktır. Bence mütekmil kadın erkekleşmiş kadındır.

M. Zekeriya Bey'in bu cevabına Cumhuriyet Gazetesinde 'Bana Sorarsanız' köşesinde Cici Anne lakabıyla yazan Sabiha Zekeriya 'Kadın Dişi ve İptidai Bir Mahluk mudur?' yazısı ile cevap vermişti (Cumhuriyet, 6 Nisan 1930). Buna göre, kadının esaret altında olduğunu, bu esaretini duymayan, esaretine karşı ses çıkarmayan, erkek ya da kadın olsun her insanın iptidai olduğunu söyleyen Cici Anne sözlerine şöyle devam ediyordu:

“Kadın her şeyden evvel insandır. Erkek bir insan olarak nasıl muhtelif cepheleri, mesela babalık, kocalık, aşıklık ve iş adamı, fikir adamı diye muhtelif cepheleri varsa kadının da her insan gibi muhtelif cepheleri olmalıdır. Bu cepheler erkeklere erkekliğinden hiçbir şey kaybettirmez. Kadının da analık, zevcelik gibi cepheler ile beraber iş kadını, fikir kadını olması onu yalnız dişi, süs olmaktan kurtaran, insan yapan bir gidiştir.”

Sabiha Zekeriya bu sözleriyle, kadın bakış açısı ile kadını yalnız eş ve annelik rolleri ile sınırlayan anlayışa karşı çıkmaktaydı.

Kadını ikincil gören bu söylemlerin haricinde, ankete kadın erkek eşitliğini belirten cevaplar da verilmişti. Kadın ve erkeğin eşit olduğunu vurgulayan, kadının iş hayatında ve siyasette başarılı olacağına değinen Sadri Etem Bey'in cevabı şu şekilde idi:

“Kadın insandır. İnsan= meslek adamı+ siyaset adamı +his adamı+ eştir. Bugünün kadını bu sıfatların hepsini almıştır. Her meslekte muvaffak olan kadınların sayısı bir hayli yekun teşkil eder. Kadın alim, kadın sanatkar hiç de erkekten geri kalmamıştır. Demokrasi asri kadının hürriyeti ile baş başa yürümektedir. Onun için bugünkü kadın dünküne nazaran çok daha ileridedir. Asrımız kadına diploması ve politika yollarını da açtı. Şimdi meslekte ve siyaset hayatında kadın erkek gibi çalışıyor. Siyaset ve hayatın verdiği tecrübelerle erkeğe daha samimi daha iyi arkadaş olabiliyor. Ben kadının erkeğe nazaran eksik iş göreceğine kani olanlardan değilim... hayata giren kadın ne zaman meslek hayatında, eski kadınlık telakkilerine değil, iş kuvvetine ve maharetine istinat ederse o zaman muvaffak olacaktır. Bence ideal kadın şudur: Meslek arkadaşı,+ siyaset arkadaşı+ fikir arkadaşı+ his arkadaşı+ eş”

Vakit Gazetesinin anketine verilen erkek egemen görüşün hâkim olduğu cevaplar toplumun bir kesiminin kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olmasını kabul edemediklerini gösterir niteliktedir.

Kadınların belediye seçimlerine katılma hakkını alacak olmaları haberi beraberinde kadınların Cumhuriyet Halk Fırkasına kayıt olması konusunu gündeme

getirmişti. 26 Mart tarihli Hakimiyeti Milliye Gazetesi de bu konuya değinerek Cumhuriyet Halk Fırkası'nın parti tüzüğünde engel bir madde olmadığını, yakın bir zamanda kadınların fırkaya kayıt olabileceklerin haberini veriyordu (Hakimiyeti Milliye, 26 Mart 1930). Aynı şekilde 25 Mart 1930 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın parti tüzüğünde yer alan '*Her Türk Fırkaya üye olabilir*' ifadesi kaynak gösterilerek kadınların partiye üye olabilecekleri ile ilgili genel merkezin bir genelge yayımlayacağı belirtiliyordu (Terzioğlu, 2010: 31). Cumhuriyet Halk Fırkası'na kadınlardan kayıt için ilk başvuru Nezihe Hanım tarafından yapılmıştı. 27 Mart tarihli Hakimiyeti Milliye Gazetesinde yer alan habere göre Türk Kadınlar Birliği'nin eski başkanı Nezihe Muhittin Hanım, Halk Fırkasının Beyoğlu Şubesine müracaat etmiş, başvurusu için gerekli incelemelere başlanmıştı. Haberin devamında Nezihe Muhiddin Hanım'ın milletvekili olmayı düşünmediği, işin bu yönünü halka bıraktığı açıklamasına yer veriliyordu (Hakimiyeti Milliye, 27 Mart 1930).

Kadınların belediye seçimlere katılma hakkının tanınacak olması, Türk Kadınlar Birliği çevresinde de memnuniyetle karşılanmış, Türk Kadınlar Birliği belediyeçilik konusunda kadınları bilgilendirmek amaçlı çalışmalarına başlamıştı. Kadınların Belediye azası olunca neler yapacaklarına dair Türk Kadınlar Birliği bir yazı yayımlamıştı. Buna göre belediye azası kadın, belediye bütçesinin olanaklı kıldığı ölçüde, sıhhi, ucuz, ödenmesi kolay evler yapmalı, eski, tehlikeli, sıhhi olamayan binalar kaldırılmalıdır. Hastabakıcı ve ebelerin sayısı arttırılarak, sağlık konusunda iyileştirmeler yapılacaktır. Sokakların temizliği belediye kadınının en çok gözeteceği konu olacaktır. Her ev sokağının temizliğinden sorumlu tutulacaktır. Çocukların okuldan sonraki faaliyetleri de belediye azası kadın ilgilenecektir. Kız okullarının ise idaresi kadın müdürler tarafından yapılacaktır (Vakit, 25 Mart 1930).

Bununla birlikte Vakit Gazetesinin kadınların belediye konusuna yaklaşımını ele alan '*Kadınlarımız Diyorlar ki*' başlıklı yazısında kadınlara, belediye azası olduklarında ne yapacakları sorusu yöneltiyordu (Vakit, 25 Mart 1930).

Buna göre verilen cevaplar şu şekildeydi. Nüzhet ve Lamia Refik Hanım'ın bu soruya cevabı, kadınlar belediye azası olduklarında sokakların büyük caddelerin temizliği ve tamirini temin etmesi yönündeydi. Aynı soruya Fitnet Mümtaz Hanım ise, iyi bir anne olmanın belediye azası olmaktan daha önemli olduğu şeklindeydi. Avukat

İclal Hanım ise “*şehirimiz hanımların evi gibidir*” diyerek cevap vermişti. Bu açıklamalara göre kadınların, belediyeçilik konusuna yaklaşımı yine geleneksel rollerin uzantısı çerçevesinde değerlendirilmektedir (Yaraman, 2015: 68).

Türk Kadınlar Birliği, Yeni Belediye Kanununun kabulü sürecinde faaliyete geçmiş, bir program hazırlamaya başlamıştı. Belediye Kanununun kabulünden sonra miting düzenlenecekti. Ayrıca kadınlardan belediye azalığına gösterilecek adaylar da belirlenecekti. Bu adaylar fırka tarafından kabul edilirse seçimlerden önce ilan edilecekti. Türk Kadınlar Birliği'nin 400 üyesi fırkaya yazılmak için derhal girişimde bulunacaktı (Vakit, 30 Mart 1930). Ayrıca kadınların belediyeçilik konusunda bilgilenmelerini sağlamak amacıyla kadınların belediyeçiliği adıyla konferanslar düzenlenecekti (Cumhuriyet, 30 Mart 1930). İlk konferansı Efcayış Suat Hanım vermişti. Efcayış Suat Hanım konuşmasında belediyeçiliğin kadınlık kabiliyeti ile örtüştüğünü belirtmiş, belediyeçiliğin her alanında kadınların erkeklerden daha başarılı olacaklarını savunmuştu (Vakit, 1 Nisan 1930). Sözlerini ise şöyle bitirmişti: “*Erkekler, müsterih olunuz kadınlar işlerinizi elinizden almayacak!*”

Henüz Belediye Kanunu kabul edilmese de kadınların Fırkaya kayıt başvuruları devam etmekteydi. Cumhuriyet Halk Fırkasına başvurusu kabul edilen ilk isim Afet Hanım olmuştu (Cumhuriyet, 31 Mart 1930) .

3.1.2. Yeni Belediye Kanununun Kabulü

3.1.2.1. Afet İnan'ın Kadınlara Belediye Seçimlerine Katılma Hakkının Tanınmasına Dair Konuşması

Afet İnan ideal Türk kadını olarak önemli bir rol modeldi. Afet İnan, kadınların sosyal ve siyasal haklarının kazanımında da buna bağlı olarak görevler üstlenmişti (Toprak, 2015: 444). Afet İnan'ın bir anısı kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkının tanınması sürecine dolaylı olarak katkı sağladığına dair önemli ipuçları içermektedir (Tekeli, 1982: 213). Buna göre, Afet İnan 1929-30 ders yılında Musiki Muallim Mektebinde tarih ve yurt bilgisi dersleri vermekteydi. Kız ve erkek öğrencilerin birlikte okuduğu bu okulda bir derste, mevcut Belediye yasasına göre bir seçim uygulaması yapılmıştı. Bir kız öğrenci belediye başkanı seçilince bir erkek öğrenci buna itiraz etmiş, yürürlükteki yasalarda kadınların seçme ve seçilme hakkı

bulunmadığını öne sürmüştü. Bunun üzerine durumu Mustafa Kemal'e ileten Afet İnan, bu konuda çalışmasını ve başka memleketlerde bu meselelerin nasıl çözülmüş olduğunu incelemesi gerektiği cevabını almıştı. Ayrıca derslerde tuttuğu notları da derleyerek konferans halinde Türk Ocağında verebileceğini söylemişti. Böylece Afet İnan kadın hakları konusunda çalışmalara başlamıştı (İnan, 1982: 170). Afet İnan'ın bu hatıratı kadınlara siyasi haklar tanınmasında Mustafa Kemal'in önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Kadınların siyasi hakları konusunda çalışan ve konuya ilişkin bir makale yazan Afet Hanım, 3 Nisan 1930 tarihinde Türk Ocağı salonunda kadınların intihap hakkına dair bir konferans vermişti (Vakit, 4 Nisan 1930). Konferansa, Mustafa Kemal, Hükümet Reisi İsmet İnönü, Meclis Başkanı Kazım Özalp, vekiller ve mebuslar da katılmıştı (Hakimiyeti Milliye, 4 Nisan 1930). Afet Hanım'ın konuşmasında Gazi Mustafa Kemal'in ve devlet ricalinin bilfiil bulunması, kadınların siyasi hakları konusunun Afet Hanım aracılığıyla Meclise ve kamuoyuna duyurulması açısından önemliydi (Toprak, 2015: 447).

Konuşmasına hükümet ve seçim sistemlerinin tanımını yaparak başlayan Afet İnan, daha sonra asıl konuya kadınların intihap meselesine gelmişti. Savaş sonrası birçok ülkede kadınların intihap yetkilerinin kabul edildiğinden söz ettikten sonra konuşmasını şöyle sürdürüyordu: *Kadının siyasi ehliyetsizliğine mantiki hiç bir sebep yoktur. Bu husustaki tereddüt ve menfi zihniyet mazinin içtimai bir halinin can çekişen bir hatırasıdır.*

Ayrıca Afet İnan, kadınlık hakkında devam edegelen düşüncelerin günün cemiyetlerinin ahlaki ve iktisadi şartlarına uygun düşmediğini belirterek, kadının siyasi hayatın dışında kalmasının sebebinin kadın ve erkek arasında iş bölümü sonucu gibi gösterenlere karşı kadının iktisadi hayatta varlığına dikkat çekiyordu:

“Kadınları siyasi hayattan mahrum etmek lüzumunu, kadınla erkek arsında, iş bölümü kaidesinin bir neticesi gibi gösterenler vardır. Hâlbuki işbölümü fikri ne kadınlara ne de erkeklere ifa edemeyecekleri vazifeler tevdi olunmamalıdır neticesini meydana koyar. Halbuki Efendiler; kadının umumi ve siyasi vazifeleri, ifaya ehliyetli olmadığını, ispata imkan yoktur., çünkü aksi dünya yüzünde fiilen sabit olunmuştur.

Kadın bugün istenilsin istenilmesin , umumi ve iktisadi hayata samimi bir surette karışmıştır.Kadın, bugün tezgahlarda, fabrikalarda, büyük mağazalarda, ticarethanelerde, memurluklarda bilcümle umumi hizmetlerde çalışmaktadır. Rusya'da en faal sınıflarda, fiilen askerlik vazifesi de yapmaktadır.

Hanımlar, Efendiler: kadınların daha uzun müddet sabiler, eblehler, mecnunlar arasında sayılmayacağını söylediği günden bugüne kadar yarım asırdan fazla zaman geçmiştir.”

Kadınların siyasi haklara sahip olduğu ülkelerden örnekler veren Afet Hanım, Türk tarihinde devlet yönetiminde kadının konumuna işaret ediyordu:

“Hanımlar, Efendiler:Türk tarihinde en eski safhaları tetkik olunursa devleti temsil eden yalnız devlet reisi olmayıp onunla beraber hatunun da bu temsilde müşterek olduğuna dair vesikaların az olmadığı görülür. Türk milletinin evel ve ahir bütün hayatı göz önüne getirilirse kadınları, erkeklerin yaptıkları, yapabilecekleri işlerin en ağırında dahi faaliyette görürüz Tarlada, ormanda, sürüde, pazarda her yerde ve her işte, erkeklerle yan yana ve bazen onlardan daha fazla çalışmaktadırlar.

Hanımlar, Efendiler:mütemedi seferler ve meydan muharebeleri içinde yüzen Atilla, ordularının erkekleri kadınlarından ayrı mı muharebe ediyorlardı? Kadınlar da erkeklerle beraber aynı sefer ve aynı muharebe müşküllerini iktiham etmiyor muydu? Orlean Meydan Muharebesinde, kadınlar, erkekler, aynı kahramanlığın müşterek uzuvları halinde birbirinin yardımcısı olmadılar mı?

Türk Kadınının kabiliyeti, ehliyeti ve memleket işleri ile alaka ve işgalini ispat eder misaller bilhassa, kurtuluş mücadelesinde az mıdır?”

Afet İnan sözlerine kadının siyasi haklarının varlığının demokrasinin işleyişinde ne denli önemli olduğunu vurgulayarak devam ediyordu:

“Kadın intihap hakkını ihraz etmelidir.

Çünkü demokrasinin mantığı bunu icap ettirir.

Çünkü kadının müdafaa edeceği haklar vardır.

Çünkü kadının cemiyete ifa edeceği vazifeler vardır.

Çünkü kadının siyasi haklarını tatbik etmesi kendisi için faydalıdır.

... millet efradı birbiri ile istişare etmelidir; kadın milletin azasıdır.

Hanımlar, Efendiler; Cumhuriyetimizin politika rejimi müsavat prensibine istinat eder. İntihap sandığı önünde en ümmi ile en büyük devlet adamı müsavidir. Kadın niçin bu müsavattan hariç tutulsun?

Kadınların içtimai hayatın teşkilatı hakkında bildirecekleri fikirleri vardır. Kadında adalet hissi vardır. Kadın muktesittir, sulhperverdir.”

Son olarak Afet Hanım, Türk kadınının belediye seçimlerine katılma hakkının tanınmasının bir başlangıç olduğunu vurguluyor, yakın zamanda milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınmasının gerçekleşeceğini de haberini veriyordu.

3.1.2.2. Türk Kadınına Belediye Seçimlerinde Seçme ve Seçilme Hakkının Tanındığı Yeni Belediye Kanununun Kabulü

Kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkının tanınmasını da içeren Yeni Belediye Kanunu 20 Mart 1930'da Mecliste görüşülmeye başlanmış, ilerleyen günlerde de görüşmeler devam etmiştir. Nihayet 3 Nisan 1930 tarihinde 164 maddeli Belediye Kanunu kabul edilerek kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 18, 03.04.1930,s:6).

Yeni Belediye Kanununda seçimlere dair değiştirilen maddeler şu şekildedir:

Madde 23: Belediye seçimlerinde oy sahibi olmak için: Türk olmak, seçimden önce beldede altı aydan beri ikamet ettiğini belgelemek,18 yaşını bitirmiş olmak, ağır hapis cezasına mahkum olmamak

Madde 24: Belediye Meclisine aza seçilmek için: Türk olmak, 23. maddenin 2.firkasındaki evsafi haiz bulunmak, 25 yaşını bitirmiş olmak, Türkçe okuryazar olmak

Belediye Kanununun bu maddelerinde yer alan 'Türk olmak' ifadesi ile kadınlar da Belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını kazanmışlardı.

3.1.3. Türk Kadınına Belediye Seçimlerinde Seçme ve Seçilme Hakkı Tanınmasının Basında Yansımaları

Kadınların belediye seçimlerine katılma hakkının tanınması ile gazetelerde çeşitli yazarlar değerlendirmelerde bulunmuşlardı. Yunus Nadi, Cumhuriyet Gazetesi'nde yayımlanan 'Kadınların İntihap Hakkı' makalesinde Yeni Belediye Kanununun kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmasında önemli bir aşama olduğunu belirtiyordu. Siyasi haklarına kavuşan kadınların sevinç duymakta haklı olduğuna değinerek, kadınların vazifelerini yapacaklarına inandığını söylüyordu (Cumhuriyet, 3 Nisan 1930):

“Belediye kelimesi yalnızca bir merhale ifade eder. Bu kanun ile kadınlara asıl tanınılmak istenen hak intihap hakkıdır. Belediye intihapları bizce memleket intihabadının en hakiki ve en kıymetli manasını tecelli ettirecek olan bir merhaledir. Ailenin temeli ve milletin şefkatli anası olan kadının memleket işlerinde hiç olmazsa erkekler kadar hukuka malik olması lazım geleceği takdir ve teslim edilmelidir. Hakkımı alan kadın vazifesini yapacak mı? Bu samimiyetle temenni olunabilir ama biz temenni etmeğe lüzum bile görmüyoruz. Çünkü biz onu muhakkak addediyoruz.”

Hakimiyeti Milliye Gazetesinde Siirt Mebusu Mahmut imzasıyla kaleme alınan yazıda ise kadınların sosyal ve siyasi hayatta yer almasında sadece kanun değişikliklerinin değil aynı zamanda kadınların istek ve yeteneklerinin belirleyici olduğu vurgulanıyordu (Hakimiyeti Milliye, 5 Nisan 1930).

Yakup Kadri ise kadınların gerek iktisadi hayatta gerekse siyasi hayatta vazifelerini fazlasıyla yerine getirdiklerini belirterek hak ettikleri intihap hakkının teslim edildiğini söylüyordu. Ayrıca Afet İnan'ın konferansına da değinerek kadınların, Afet İnan'ın ağzından bu hakkı istediklerini ve bu hakka layık olduklarının da altını çiziyordu (Hakimiyeti Milliye, 13 Nisan 1930). Kadınların belediye seçimlerine katılmalarıyla ilgili genel olarak olumlu görüşler yer alsa da alaycı tutumlar da varlığını sürdürmekteydi. Cumhuriyet Gazetesinde yer alan Hem Nalına Hem Mıhına köşesinde 'Erkek Birliği' başlığını taşıyan yazıda Türk Kadınlar Birliği'nin, kadınların haklarını elde etmek için erkeklere karşı mücadele amacıyla kurulduğu belirtiliyor, tüm hakların kadınlara tanındığı gerekçesiyle artık Birliğin bir amacının kalmadığının dolayısıyla gereksiz olduğu ifade ediliyordu. Kadınlar Birliği yerine Erkek Birliğinin kurulması öneriliyor, gerekçe olarak da gittikçe kuvvetlenen kadınların erkeklerin bütün haklarını ellerinden alacağı gösteriliyordu (Cumhuriyet, 8 Nisan 1930).

Yeni Belediye Kanununun kabulü ile kadınların belediye seçimlerine katılma hakkını kazanmaları kadınlar arasında sevinçle karşılanmış, yurdun her yerinden kadınların teşekkür telgrafları Hakimiyeti Milliye Gazetesinde günlerce yer almıştı. Ankara Kadınlar Yardım Birliği üyesi kadınlar da intihap haklarının tanınması dolayısıyla bir toplantı gerçekleştirmişler, Gazi Hazretlerine, İsmet ve Kazım Paşalara tazimat arzı, Şükrü Kaya Bey'e de teşekkür etmeye karar vermişlerdi (Hakimiyeti Milliye, 9 Nisan 1930).

Kadınların belediye seçimlerine katılma hakkının kabulünden sonra fırkaya kayıt başvuruları yeniden gündeme gelmişti. Önceki başvurularından yanıt alamayan kadınların fırkaya kayıtlarına başlanacaktı. Halk Fırkası Merkezinde yapılan toplantıda kadınların fırka kayıtlarının kabulünün kararı alınmıştı. Bunun için kadınların öncelikle fırka ocaklarına başvurmaları gerekmekteydi, kadınlar için farklı bir muamele uygulanmayacaktı. Ancak dikkat çeken konu her kadın iki erkek üyenin tavsiyesi ile başvuru yapabilecekti (Cumhuriyet, 6 Nisan 1930). Bundan sonra Hakkı Şinasi Paşa'nın

refikaları Resmîye Hanım'ın başvurusu kabul edilmiş, Resmîye Hanım İstanbul'da Fırkaya kaydedilen ilk kadın olmuştu. Kadınların başvuruları tüm ülke genelinde devam etmiş, İzmir de ilk başvuru ise Benal Nevzad Hanım'dan gelmişti.

Fırkaya ilk başvuruyu Nezihe Muhiddin yapsa da ilk kaydedilen kadın üye olamamıştı. Bu durum bir köşe yazısında talihsizlik olarak değerlendirilmiş, Kadın Birliği Başkanı iken çok çalıştığı halde kadınların siyasi haklarını elde etmesinin Nezihe Hanım'ın başkanlığından sonra gerçekleştiğine dikkat çekmiş, hiç olmazsa ilk intihap edilen kadın olması dileğinde bulunulmuştu (Cumhuriyet, 8 Nisan 1930).

Kadınların Fırkaya kayıt işlemleri devam ederken Türk Kadınlar Birliği ve Nezihe Muhiddin arasında bir tartışmalar baş göstermişti. Nezihe Muhiddin kadınların Fırkaya kayıtlarının başlaması üzerine eleştirilerini Türk Kadınlar Birliği' ne yöneltmiş, onları ataletle suçlamıştı. Buna göre Türk Kadınlar Birliği'nin kuruluş amacını yerine getirmediğini söylemiş, Birliği, kadınlığı amaçları etrafında toplayacağı yerde ikilik çıkarmakla suçlamıştı. Nezihe Muhiddin CHF çatısı altında birleşecek kadınlığın, kadın birliklerinin yapamayacağı büyük ve kıymetli işleri kolaylıkla yapmaya muvaffak olacağını da eklemişti (Cumhuriyet, 5 Nisan 1930). Nezihe Muhiddin ve Türk Kadınlar Birliği üyelerinin tartışmaları sonraki günlerde de devam etmişti.

3.1.3.1. Türk Kadınlar Birliği'nin Mitingi

Türk Kadınlar Birliği önceden kararlaştırdığı üzere bir miting yapmaya karar vermişti ve hazırlıklara başlamıştı. Türk Kadınlar Birliği, 11 Nisan'da yapacağı mitinge tüm kadınları davet etmişti ve bunun için şöyle bir beyanat vermişti (Vakit, 7 Nisan 1930):

“Türk Kadını;

Cumhuriyet hükümetimizin inkişaf ettirdiği kadınlık bugün bir zafer kazanmıştır. Şimdiye kadar yurdunun bütün felaket ve acı zamanlarında erkeğine yardım eden, tarlalarda güneş karşısında kavrulan, harp cephelerinde sırtında yaralar açarak sipere koşan bu fedakar Türk kadını dünkü ihmal ve nisyân felaketinden kurtulmaya ve siyasi haklarında tam bir vatandaş gibi iştirake hak kazandığını göstermek fırsatını bulmuştur. Türk Kadın Birliği, bu kanaatle siz hemşirelerinden cesaret ve ilham alarak mücadelesinde devam etmiş ve ilk muvaffakiyeti olan belediyede intihap etmek ve edilmek hakkını almıştır. Kadın zaferinin ve kadın hakkının tarihe geçtiği bu ilk nümayiş ve tesitte her Türk kadının bulunmak hakkıdır. Bu nümayiş tesit için bütün Türk kadınlığının ve kız mekteplerinin iştiraki ile büyük bir alay tertip edilecektir. Şehremaneti, Halk Fırkası ve Birlik merkezi önünde nutuklar irat edilecek, Taksimdeki Gazi abidesine bir çelenk vazedilecektir. Memleketini seve ve hakkına hürmet etmeyi bilen her Türk kadını Cuma günü saat 9'da Sultanahmet Meydanına gelmelidir.

Türk Kadını;

Bu hak senin, bu şeref senin, bu zafer senindir.”

Mitingin programı da ayrıntılı olarak yayınlanmıştı. Buna göre (Cumhuriyet, 11 Nisan 1930):

“Bütün Türk kadınları kız talebeleri sabahleyin saat 9’dan itibaren birlikte Sultanahmet meydanında toplanmaya başlayacaktır.

Saat 10’da önde muzika ve mektepli kızlar olduğu halde kadınlar hareket edecekler ve alay halinde Divanyolu’nu takiben Şehremaneti binasının önüne geleceklerdir. Burada tezahürat yapılacak ve bir nutuk okunacaktır.

Mütakıben aynı suretle sırasıyla Kadın Birliği, CHF,, Türk Ocağı ve Vilayet önüne gidilerek beşer dakika durulacak ve nutuklar okunacaktır.

Vilayetten sonra Ankara Caddesi tarikiyle Sirkeci, Eminönü, Karaköy, Şişhane, Galatasaray ve Taksim’e gidilecektir.

Taksim’de Cumhuriyet Abidesine Türk Kadın Birliği tarafından hazırlanan bir buket konacaktır.

Mütakıben Türk Kadın Birliği tarafından ihzar edilen listede ismi yazılı olan hanımlar tarafından nutuklar okunacak ve tezahüratlar yapıldıktan sonra merasime nihayet verilecektir.

Mitingten sonra Gazi Hz., Büyük Millet Meclisi Riyasetine, Başvekalete ve Dahili Vekaletine teşekkür telgrafi çekilecektir.”

Birlik, mitingde Latife Bekir, Efzayiş Suat, Melahat, Lamia Hanımların nutuk söylemesine, bu isimler haricinde kimsenin konuşma yapmamasına karar vermişti. Birliğin eski reisi Nezihe Muhittin Hanım’ın da mitingde konuşma yapmasına izin verilmemişti. Bu durum miting haricinde konuşma yapmak konusunda ısrarcı olan Nezihe Muhittin Hanım ve Türk Kadınlar Birliği arasında bir tartışma başlatmıştı. Nezihe Muhiddin Hanım kendini destekleyenlerle beraber mitinge gelip, Birliğin faaliyetlerini eleştiren bir konuşma yapmayı düşünüyordu. Bununla ilgili olarak yaptığı bir açıklamada Türk Kadınlar Birliği üyelerine yönelik ağır eleştirilerini sıralıyordu (Cumhuriyet, 8 Nisan 1930):

“Hükümetimiz kadınlara bu hakkı verdi. Fakat mevcut Kadınlar Birliği azasının bu hakkı hüsnu istimal edeceğine katıyen itimadım yoktur. Mevcut Kadınlar Birliğindeki hanımlar cahil ve pis sütünnelere benziyor. Hani bazı sütünnelere vardır, bir çocuğu doğmuş olarak alırlar ona bir parça bakarlar, ondan sonra çocuğu benimserler. Çocuğun asıl anası çocuğa ait bir şeye karıştı mı yüzlerini ekşitirler adeta kendi çocuklarıymış gibi asıl anaya çıkışlırlar. İşte bu cahil sütünneler bana çıkışmak istiyorlar. O Kadın Birliği ki benim zamanımda doğdu, benim zamanımda büyüdü. Bu sütünneler asıl anaya bana çatıyorlar. İstedikleri kadar çatsınlar. Tezahürat günü ben de arkadaşlarımla beraber mitinge gideceğim, konferans vereceğim.”

Nezihe Muhiddin'in bu açıklamalarına karşılık, Türk Kadınlar Birliği geri adım atmamış, program haricinde konuşma yapılmaması kararını yinelemiş, miting hazırlıklarına devam etmişti (Cumhuriyet, 9 Nisan 1930).

Miting 11 Nisan günü Sultanahmet Meydanında programa uygun olarak gerçekleşti. Mitingde Kadınlar Birliği başkanı Latife Hanım, Saime Faik Hanım, Aliye Esat Hanım konuşma yaptıktan sonra avukat Nigar Hanım, Gazi'ye ve Heyeti vekili azalarına yazılacak telgraf suretlerini okudu. Türk Kadınlar Birliği'nin eski başkanı Nezihe Muhittin Hanım ise mitinge katılmamıştı (Cumhuriyet, 12 Nisan 1930).

Ancak mitinge katılım çok az olmuştu. Mitinge katılımın az olması ve erkeklerin kadınlardan daha çok katılım göstermesi dikkat çekici bir durumdu. Bu durum sonraki günlerde mitingin başarısız olduğuna dair eleştirileri ve tartışmaları da beraberinde getirecekti.

Cumhuriyet Gazetesi'nin Hem Nalına Hem Mıhına Köşesinde, mitinge 30-40 hanımın buna karşılık binlerce erkeğin katıldığına dikkat çekerek, kendilerine verilen hakların kadınlar arasında lakaydi ile karşılandığını, kadınların siyasi haklarına önem vermediklerini söylüyordu (Cumhuriyet, 13 Nisan 1930). Ardından mitingle ilgili ilginç bir değerlendirmede bulunuyor, şu ifade ile kadınların siyasi haklarının bilincinde olmadığını vurguluyordu: *“Cuma günkü mitingde mevlit okunsa ve şeker dağıtılsaydı yahut da son moda kıyafetler teşhir edilseydi, mahaşerallah, iğne atsan yere düşmezdi.”*

Türk Kadınlar Birliği'nin mitingi İstanbul'da gerçekleşse de tüm Türk kadınlarını kapsar nitelikteydi. Bu bağlamda mitinge bir eleştiri Ankara hanımlarından gelmişti. Ankara hanımlarının yaptığı bir toplantıda Türk Kadınlar Birliği'nin İstanbul mitingi şiddetle eleştirilmiş, Birliğe mensup hanımlar, Birliğin yöneticilerden mitingin başarısızlığının sebebiyle ilgili bilgi almaya karar vermişlerdi.

Ankara hanımlarının eleştirilerine Türk Kadınlar Birliği'nin ne cevap vereceği, Türk Kadınlar Birliği üyelerine sorulmuştu. Mitingin iyi organize edilmediği hakkındaki genel görüşe önem vermediklerini belirten Türk Kadınlar Birliği üyeleri, mitingin iyi yönetildiğini, kadınların mitinge katılımının azımsanmayacak derecede olduğunu söylemişlerdi. Ankara kadınlarına Türk Ocağı vasıtasıyla, aynı gün miting

yapma talebinde bulunulduğunun da altını çizmişlerdi. Ayrıca bu mitingin ilk olduğunun her sene kutlamaların yapılacağıın da haberini vermişlerdi (Vakit, 17 Nisan 1930).

Türk Kadınlar Birliği'nin mitingine bir eleştiri de Nakiye Hanım'dan gelmişti. Türk Kadınlar Birliği'ne mesafeli duran Nakiye Hanım, mitingi facia olarak değerlendirmiş, katılımın azlığını Türk Kadınlar Birliği'nin iyi organize olamamasına bağlamıştı (Özdemir, 2014: 136). Nakiye Hanım'ın bu eleştirisini Türk Kadınlar Birliği'nde büyük yankı uyandırmıştı. Türk Kadınlar Birliği'nden, Nakiye Hanım'ın facia kelimesini kullandığına inanmadıklarına, dedikodulardan ziyade yapılan işlere önem verdiklerine dair cevap gelmişti (Vakit, 20 Nisan 1930).

Kadınlar Birliği üyeleri her fırsatta mitingin başarısız olmadığını vurgulasalar da yapılan eleştirilerden Birlik etkilenmişti. Öyle ki mitingin başarısız olduğu yorumları Türk Kadınlar Birliği Heyeti'nin yönetimini sarstığı, idare heyetinin istifa etmesinin bile beklendiği söylentileri bile çıkmıştı. Birlik üyesi Saime, Lamia Refik, ve Efzayış Suat Hanımlar CHF'na giderek müfettiş Hakkı şinasi Paşaya, mitinge gösterilen kolaylıklar sebebiyle teşekkür amaçlı yaptıkları ziyaretlerinde olumsuz yorumları şikayette bulunmuşlardı (Cumhuriyet, 20 Nisan 1930) .

Türk Kadınlar Birliği'nin başarısız olarak değerlendirilen mitingi ikinci bir miting girişimini gündeme getirmişti. Cumhuriyet Gazetesinde yer alan bir haberde başkanlığını Nezihe Muhittin'in yapacağı Türk Kadınlar Birliği ile aynı çizgide olmayan kadınların ayrıca bir miting yapacağının haber alındığı ifade ediliyordu. Ancak durum incelendiğinde Valiliğe böyle bir başvuruda bulunulmadığı anlaşılmıştı. Kadınların bir kere miting yaptığı için ikinci kez mitinge izin verilmeyeceği tahmin edilmekteydi (Cumhuriyet, 15 Nisan 1930).

Kadınların siyasi haklarını elde ettikleri bir zamanda birlik olmak yerine miting sebebiyle de olsa bölünmeleri de eleştirilere sebebiyet vermişti. Hakimiyeti Milliye Gazetesinde yer alan bir yazı bu ikiliği konu edinmişti. Yazıda Türk kadınlarının zahmetsizce eriştiği siyasi hakkı karşısında bayram yapmak yerine bir kavgaya giriştikleri söz ediliyor ve kadın hareketinin bu durumda oluşunun hazin olarak değerlendiriliyordu (Hakimiyeti Milliye, 13 Nisan 1930).

Öte yandan kadınların toplumdaki yerine yönelik tartışmalar devam etmekteydi. Bu konuya ilişkin farklı meslek gruplarından açıklama ve görüşler ileri sürülmüştü. Özellikle kadının geleneksel rollerine vurgu yapılarak, kadın doğasının kadının siyasi hayatta başarılı olmasına olanak tanımadığı görüşü ön plana çıkmaktaydı. Kadının pasif yaratılışı onu toplum içinde de edilgen bırakmaktaydı (Bolat, 2014: 18; Yılmaz, 2011: 146). Kadının yerinin ev olduğu ve en önemli görevinin çocuklarını yetiştirmek olduğu konusunda görüşler birleşmekteydi.

Çocuk doktoru Kadri Reşat Paşa, verdiği konferansta görüşlerini kadınların annelik rolü üzerinden dile getiriyordu. *'Kadınların yeri siyaset sahası değil aile ocağıdır'* diyen Kadri Reşat Paşa, kadınların çalışma hayatına girmesi ile çocukları ile yeteri kadar ilgilenmediklerini belirtiyordu (Vakit, 23 Nisan 1930) .

Doktor Kadri Reşat Paşa'nın sözleri Türk Kadınlar Birliği'nde yankı bulmuştu. Buna karşılık Dr. Kadri Reşat Paşa ise kendini şu sözlerle savunmaktaydı (Cumhuriyet, 25 Nisan 1930):

“Ben kadınlarımızın dedikodusundan ve taleplerinden evvel, memleketin istikbalini ve neslin kuvvetli yetişmesini düşünüyorum. Bu hususta ihtisasımdan ve otuz senelik tecrübelerinden kuvvet alan bir doktor sıfatı ile düşündüklerimi söylüyorum. Nesli sağlam yetiştirecek olan, meme veren ve çocuğunu düşünen annelerdir. Hanımlarımız ne derse desinler ”

Ruh ve Sinir hastalıkları hekimi Dr. Mazhar Osman da 'Sıhhi Sayfalar' adıyla yayınladığı dergide kadınların siyasi hayatta varlığı konusunda görüşlerini bildirmişti. Görüşlerini ise kadınların fizyolojik ve psikolojik özelliklerine dayandırmıştı. Mazhar Osman, yazısında şu ifadelerle yer veriyordu (Cumhuriyet, 30 Nisan 1930):

“Kadınlardan fikirden ziyade hisle yaşayan bir mahluktur. İhtirasat ve infialatına zebun, iradesi zayıf, ıztırari ve aksevi hareketlere ve teamüllere meyyal, kısrı dimağının muaddil hassası az, hemen fizyolojikman tenasül için yaratılmış pasif bir mahluktur.”

Mazhar Osman yazısının devamında kadınların işlerinin sadece gebelik ve emzirmek olduğunu vurguluyor, ev işlerinin kadınlara daha yakışacağını söylüyordu.

Dr. Mazhar Osman'ın bu makalesine Türk Kadınlar Birliği'nden tepki gecikmedi. Bu konuyla ilgili toplanan Birlik, makaleye cevap verilmemesi kararı aldı. Birlik azasından Saime Refik Hanım *'Birlik bu makaleye cevap vermeğe lüzum görmedi. Yalnız, biz bu münfail kararların ve çok açık hükümlerin kat'iyeti*

fenniyesinden şüphe ediyoruz. Çünkü yürüyen kadınlık ve eserleri meydandadır. Kadınlar der'uhte ettikleri işlerde muvaffak mı olmuyorlar?’ şeklinde açıklama yapmıştı (1 Mayıs 1930). Dr. Mazhar Osman ise Türk Kadınlar Birliği'nin açıklamalarına karşı gazeteye bir açıklama yapmış, makalesinde kadınların aleyhine değil, lehine yazdığını, cinsiyet meselesine fenni ve ilmi yaklaştığını söyleyerek kendini savunmuştu (Cumhuriyet, 4 Mayıs 1930).

Mazhar Osman ve Türk Kadınlar Birliği arasındaki tartışmada Nakiye Hanımın da görüşlerine başvurulmuştu. Nakiye Hanım Mazhar Osman'ın kadınlığa dair ilmi bir makale yazdığını bundan kadınların müteessir olmamaları gerektiğini belirtmiştir. Türk Kadınlar Birliği'ne ve kadınların intihap hakkına dair ise şu açıklamaları yapmıştı (Vakit, 25 Mayıs 1930):

“Ben Kadın Birliği'nin teşekkülüne aleyhtar değilim. Fakat benim kanaatime göre bu gibi bir teşekkülün intihap hakkı istemeden evvel yapacağı diğer işler, daha mühim işler vardır. Bence birlik, siyasi sahadan evvel içtimai sahada çalışmalı, şehrin muhtelif semtlerinde kadınlar için konferans salonları açılmalıdır... Siyasi haklar istenmemeli, verilirse alınmalıdır. Çünkü, dediğim gibi yapılacak daha mühim işler vardır.”

Nakiye Hanım'ın bu açıklamalarından sonra Türk Kadınlar Birliği ise cevap olarak yalnız intihap işleri ile yahut dedikodu ile uğraşmadıklarını yardım faaliyetlerinde bulduklarını, intihap hakkının kanunla verildiğini, uğraşılacak bir şeyi kalmadığını söylemiş, uzlaşmacı bir tavır sergilemişti.

Kadınların belediye seçimlerinde seçme ve seçilme haklarının tanınması sürecinde yaşanan bu tartışmalar, toplumda bir kesimin, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip oluşuna alışamadıklarını, kadınların kamusal hayatta varlığını kabul edemediklerini göstermektedir. Kadınların fizyolojik, psikolojik varoluşları dayanak gösterilerek kamusal hayatta yer almaması gerektiği ya da kadınların geleneksel rolleriyle bağlantılı belli sınırlar çerçevesinde yer alması gerektiği gibi açıklamalar yapılsa da kadınlar sosyal ve ekonomik hayatta yer almaya devam etmekteydiler. Türk kadını ilk kez hakim olarak tayin edilmişti. İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesi mezunu Nezahet ve Beyhan Hanımlar hakim olarak atanan ilk Türk kadınlarıdır. (Hakimiyeti Milliye, 29 Nisan 1930).

Bu süreçte basında yer alan kadınların siyasi haklarına dair yapılan değerlendirmelerde, anketlere verilen cevaplarda, karikatürlerde kadınların siyasi

haklarının bilincine varamadıkları, siyasi hayatta yer alacak olgunluğa erişemedikleri gibi olumsuz tutumlar oldukça fazlaydı. Ancak kadınların siyasi haklarına gösterdikleri ilgi, haklarının bilincinde olduklarını göstermekteydi. Bu süreçte kadınların fırkaya kayıtları devam etmiş, kadınlar ilk kez oy kullanacakları seçimlere hazırlanmaya başlamışlardı.

3.1.4.Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Kadınların Katıldığı İlk Seçimler

3.1.4.1. Serbest Cumhuriyet Fırkası

Kadınların belediye seçimlerine katılma hakkı kazanmasının ardından, ilk kez oy kullanacakları 1930 seçimleri için hazırlıklar başlamıştı. Kadınların seçimlere katılmasının yanı sıra bu seçimde Türk siyasi hayatı açısından önemli bir gelişme yaşanacaktı. Yeni bir parti kurulacak, ilk kez iki parti seçimlere girecekti.

Yeni bir parti kurulmasında ekonomik ve siyasi sebepler bulunmaktadır. 1929’ da ABD’de başlayan ardından tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik buhranın etkisi Türkiye’de de hissedilmişti. Ekonomide yaşanan sıkıntıların toplumsal hayata yansması ile yaşanan sorunların giderilmesinde hükümeti denetleyecek kontrollü bir muhalefet ihtiyacı doğmuştu. Ayrıca gizli muhalefetin gücü de böyle bir partinin kurulmasıyla görülecekti. Bir diğer neden ise demokratikleşme isteği idi. 1930’lu yıllarda çok partili demokrasiler tek model değildi. Çok partili sisteme geçilmesi Batı’da Türkiye’nin saygınlığının arttıracaktı (Akşin, 2016: 205; Demirel, 2013: 108; Tunçay, 2005: 247).

Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluş süreci, Paris Büyükelçisi Fethi Bey’in izinli olarak Temmuz 1930’da Türkiye’ye gelmesi ile başladı. Mustafa Kemal kendisini görmeye gelen Fethi Bey’e yeni kurulacak partinin başına geçmesini önerdi. Fethi Bey ve Mustafa Kemal görüşmesinden sonra yeni bir parti kurma fikrine karar verildi. Yeni bir muhalefet partisinin kurulacağı haberi 8 Ağustos 1930’da Vakit Gazetesinin ikinci baskısıyla verilmişti (Demirel, 2013: 108; Tunçay, 2005: 251).

Fethi Bey tarafından Mustafa Kemal’e yeni bir parti kurulmasına dair istek ve düşüncelerini ifade ettiği mektup 10 Ağustos tarihinde gazetelerde yayınlandı. Fethi Bey, mektubunda iktisadi politikalara vurgu yapıyordu. Buna göre, dünya ekonomik buhranının Türkiye’yi fazlasıyla etkilediğini, vergilerin yüksekliğini belirtmiş, hükümetin bu krizi iyi yönetemediğinin ve gerekli tedbirleri alamadığının altını

çizmişti. Fethi Bey mektubunu bitirirken Cumhuriyet Halk Fırkası' nın mali iktisadi dahili ve harici siyasetlerinin birçok noktalarına aykırı bulunan ayrı bir fırka ile siyaset sahnesine atılmak isteğini belirtmiş, bunun için yeni fırka kurma girişimini Cumhuriyet Halk fırkası umumi reisi Mustafa Kemal'in kabulüne sunmuştu. (Cumhuriyet, 12 Ağustos 1930; Ağaoğlu, 1994: 31)

Fethi Beyin mektubundan sonra Mustafa Kemal'in de fırkanın kuruluşunun kabulüne dair Fethi Bey'e yazdığı mektup gazetelerde yer aldı. Bu gelişmelerden sonra Fethi Bey, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulduğunu belirten dilekçeyi 12 Ağustos 1930 da İstanbul valiliğine gönderdi ve ertesi gün tescil işlemleri tamamlandı. Böylece Serbest Cumhuriyet Fırkası resmen kuruldu. Serbest Cumhuriyet Fırkasına parasal destek Mustafa Kemal tarafından sağlandı (Yetkin, 1982: 38). Ayrıca Serbest Cumhuriyet Fırkası' na milletvekili desteği de sağlanmıştı. Serbest Cumhuriyet Fırkası' na Cumhuriyet Halk Fırkası' ndan 70 milletvekilinin geçmesi konusunda Mustafa Kemal, Fethi Bey ve İsmet Paşa arasında bir anlaşma sağlanmış, ancak bu sayı 15 milletvekilinde kalmış, 1 milletvekili daha sonra Cumhuriyet Halk Fırkası' na geri dönmüştü (Tunçay, 2005: 260). Serbest Cumhuriyet Fırkası kurucuları arasında şu isimler yer almaktaydı: Fırka umumi reisi Fethi(Okyar), umumi katip, Mehmet Nuri (Conker), Tahsin (Uzer), Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet (Ağaoğlu) Ali Galip (Yenen), İbrahim (Dalkılıç)

Serbest Cumhuriyet Fırkası, kuruluşundan 3 gün sonra parti programını belirledi. Program, liberal bir anlayışı içeren ekonomik bölüm ve hukuk devleti, siyasal vatandaşlık haklarını içeren siyasi bölüm olmak üzere iki temel üzerine kurulmuştu (Emrence, 2006: 82). Program, ilk maddesinde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın, cumhuriyetçilik, milliyetçilik esaslarına bağlı olduğunu belirterek başlıyor, iktisadi siyasalarını içeren maddeler ile devam ediyordu. Programın son maddesi ise seçimlerin tek dereceli seçim sisteminin kurulmasını ve siyasi hakların kadınlara da tanınmasının savunulacağını içeriyordu (Yetkin, 1982: 96).

CHF, SCF için ilk başlarda ılımlı politika izlemekteydi. Ancak iki parti arasında gerilimi somutlaştıran İsmet Paşa'nın Sivas'ta yaptığı konuşma oldu. 30 Ağustos'ta İsmet Paşa, Sivas demiryollarını açarken, SCF'nin programına ve eleştirilerine yanıt niteliğinde bir konuşma yapmıştı. Konuşmasında eleştirildiği demiryolu politikasını

savunmuş, önemini vurguladıktan sonra ilk kez ılımlı devletçilik yanlısı olduklarını açıklamıştı (Tunçay, 2005: 268).

İki parti arasında bir başka gerilim ise Fethi Bey'in İzmir Gezisi oldu. Yaşanan şiddet olayları hem SCF hem Türk Siyasi hayatı için önemli gelişmelere sahne olmuştur. Fethi Bey ve parti üyeleri ile birlikte İzmir'den başlayarak birkaç ilde gezi yapmaya karar vermişlerdi. Fethi Bey ve SCF üyeleri 4 Eylül günü, Mustafa Kemal'in desteğini alarak İzmir'e gittiler. Fethi Bey'in gelişi halk tarafından büyük ilgi gördü, ancak CHF yandaşlarının bir takım karşı gösterileri ve eylemleri sonucunda olaylar çıkmıştı. CHF Denizli milletvekili ve Anadolu Gazetesi sahibi Haydar Rüştü Bey'in gazetesinde SCF aleyhine yazdığı yazı gerilimi tırmandırdı. Halk Anadolu Gazetesi ve CHF binası önünde protesto gösterilerinde bulunmuş hatta binaları taşlamıştı. Bu olaylar sırasında güvenlik güçleri ateş açmış, halktan yaralananlar olmuş, on dört yaşında bir çocuk vurularak ölmüştü. Fethi Bey ise olaylar karşısında konuşmasını ertelemiş, 7 Eylül günü 50.000'i aşkın bir kitle önünde yapmıştı (Ağaoğlu, 1994: 55-68; Yetkin, 1982: 170; Cumhuriyet, 9 Eylül 1930).

İki parti arasında tırmanan gerilim, özellikle İzmir olayları dengeleri değiştirdi. Yunus Nadi Bey, 9 Eylül'de Cumhuriyet Gazetesinde Mustafa Kemal'e bir açık mektup yayınladı. Bu mektuba Mustafa Kemal'den ertesi gün yanıt geldi. Mustafa Kemal, *mektubunda ' Ben Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Umumi Reisiyim. Cumhuriyet Halk Fırkası Anadolu'ya ilk ayak bastığım andan itibaren teşekkül edip benimle çalışan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden doğmuştur'* diyerek, iki parti arasındaki tarafsızlığını bozmuş, Cumhuriyet Halk Fırkasından yana açıkça tavrını koymuştu (Ağaoğlu, 1994: 75; Demirel, 2013: 109).

Bu mektup Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın da kaderini belirlemişti. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Mustafa Kemal'den yana desteğini kaybetmesi, partinin sonunu hızlandırdı. Ayrıca SCF'nin seçimlere katılması ve seçimlerde yaşanan olaylar da partinin kapatılmasında etkili oldu (Demirel, 2013: 109). Neticede Serbest Cumhuriyet Fırkası 17 Kasım 1930'da kapanmış, bu demokrasi deneyimi 3 ay sürmüştü.

3.1.4.2. Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Kadınlar

Serbest Cumhuriyet Fırkası' na kadınların ilgisi oldukça fazla olmuştu. Kadınların partiye gösterdikleri yoğun ilgi ve parti çalışmalarına katılmaları SCF tabanının bir özelliği idi. Bu ilgi de parti programının 11. Maddesi etkili olmuştur (Yetkin, 1982: 114) . Söz konusu madde şu şekilde idi (Ağaoğlu, 1994: 231):

Fırka, bir dereceli intihap usulünün tesisini ve siyasi hukukunun Türk kadınına da teşmilini müdafaa edecektir

Ayrıca Makbule Hanım'ın parti yönetiminde bulunması da etkilidir. Mustafa Kemal'in kardeşi Makbule Hanım da fırkaya kaydını yaptıran ilk kadın olmuştur. Makbule Hanım'ın beyanatı şu şekilde idi (Cumhuriyet, 24 Ağustos 1930):

“Yüksek maksatlarla ve millete, memlekete büyük hizmetler emelleri ile SCF teşekkül etti. Bu fırkanın milletin, memleketin bütün ihtiyaçlarını düşüneceği ve refaha ulaştıracağı kanaati ile Ali Fethi Beyefendiye olan büyük itimadın dolayısı ile intisap ettim. İki fırka yekdiğerinin düşmanı değil, kardeşidir. Birbirlerinin hatalarını görürler ve tashih ederlerse hedefe daha çabuk vasil oluruz. Bugün kadınlık erkeklik meselesi yoktur, vatan meselesi vardır. Bugün için bu kâfidir.”

Cumhuriyet Halk Fırkası içerisinde yer alamayan Nezihe Muhittin ve Suat Derviş de SCF'ye katılan isimler arasındaydı. Buna karşın, Latife Bekir, Aliye Esat gibi Kadınlar Birliği üyeleri CHF'na üyeydiler. Kadınlar Birliği, içinde yaşanan kırımla, kadınların seçim döneminde farklı partilerin çatısı altında birleşmesini beraberinde getirmişti (Kartal, 2016: 192). Böylece Kadın Birliği ve Nezihe Muhittin arasındaki sorun, otorite çatışmasından daha politik platforma kaymıştı (Üstel, 1990: 75).

SCF'nin yeni parti olması ve parti programında doğrudan kadınlara yönelik hükümlere yer vermesi nedeniyle kadınlar seçim sürecinde propaganda çalışmalarında daha fazla yer almışlardır (Üstel, 1990: 75). Nezihe Muhittin Hanım propaganda çalışmalarına katılmıştı. SCF binasında bir konferans vermiş, SCF'nin kadınlara eşit haklar verdiğini vurgulayarak kadınlardan oy istemişti (Cumhuriyet, 5 Teşrinvevvel 1930). SCF'nin İzmir adaylarından Ahenk Gazetesi sahibi Cevriye İsmail, Hasene Nalan, Bedia Arif Hanımlar ve İstanbul adaylarından Nakiye, Ayşe Şevket, Suat Derviş de semt semt dolaşarak partileri için oy istemişlerdi (Üstel, 1990: 75).

SCF'nin kadınlara yönelik bir girişimi de parti ilkelerini benimsemiş, partiye bağlı kadınların yer aldığı bir Kadın Varlığı adlı bir dernek kurma düşüncesidir. Bu

girişimin öncülüğünü ise Nezihe Muhittin üstlenecekti (Üstel, 1990: 76). Nezihe Muhittin Hanım, Türk Kadınlar Birliği'nin kadın ve erkek arasındaki eşit hak iddiasının eskimiş olduğunu, bu durum karşısında memleket kadınlığının varlığını göstermek ve kadınlık mevzuu etrafında faaliyette bulunmak üzere yeni bir cemiyet kurmaya karar verdiğini açıklamıştı (Cumhuriyet, 6 Teşrinievvel 1930). Suat Derviş ise derneğin esas alacağı ilkeleri saptamak ve Alman kadınlarının siyasi firkalarla çalışmalarını incelemek üzere Berlin'e gidecekti (Üstel, 1990: 76).

3.1.5. 1930 Belediye Seçimleri

3 Nisan 1930'da kabul edilen Yeni Belediye Kanunu ilk kez bu seçimlerde uygulanacaktı. Yeni Belediye Kanununa göre seçimler şu şekilde gerçekleştirilecekti.

Seçimler Eylül ayından başlayıp Ekim ayının 20 'sinde bitecekti.(madde 31)

Nüfusu 500'den az olmayan yerler seçim bölgesi olacak, bir seçim bölgesinde seçilecek üyenin miktarı ve seçimlerin kaç gün süreceği o yerin en büyük mülki amiri tarafından belirlenecekti. (madde 33- 38)

Oy vermeye hakkı olanların ve aza seçilmeye hakkı olanların belediyelerce ayrı ayrı defterleri tutulacak ve bu defterler halkın görebileceği şekillerde hükümet ve belediye dairelerinin kapılarına asılacaktı. (madde 34)

Seçimler devam ettiği sürece oy hakkına sahip olanların da isimleri salon duvarında asılı kalacaktı. (madde 39)

1930 Belediye seçimleri birçok açıdan farklı özellikler taşımaktadır. Bu seçimlerde ilk kez uygulanacak yenilikler vardı. Bu seçim tek dereceli olarak yapılacak, kadınlar ilk kez oy kullanacak ve iki parti seçime katılacaktı. Ülke genelinde Eylül ayında başlayan seçimler 20 Ekim'e kadar sürdü.

Seçimler İstanbul'da 5 Ekim 1930 günü başladı. Aynı gün iki parti de adaylarını açıkladı (Cumhuriyet, 5 Teşrinievvel 1930).SCF'nin İstanbul'da gösterdiği aday sayısı 117'idi. Bu adaylardan 3'ü kadın idi (Yetkin, 1982: 184). Makbule Hanım ve Nezihe Hanım Beyoğlu'ndan aday gösterilirken Suat Derviş ise Eminönü'nden aday gösterilmişti (Tunçay, 2005: 283). Aday listelerinin hazırlanma aşamasında SCF'nin gayrimüslim ve işçilerin yanı sıra kadın adaylara da yarıya yakın yer vereceği

söylentileri olsa da aday listesi açıklanınca CHF' nin kadın adaylarının daha fazla olduğu dikkat çekmekteydi.

SCF' nin kadın adaylarına karşılık CHF' nin kadın adayları şu isimlerden oluşmaktaydı: Seniye İsmail Cenani Hanım (Beykoz), Nakiye Hanım (Beyoğlu), Ayşe Remzi Hanım(Beyoğlu), Rana Sani Yaver Hanım (Eminönü), Refika Hulusi Behçet Hanım (Eminönü), Latife Bekir Hanım (Fatih), Safiye Hüseyin Hanım (Kadıköy) (Tunçay, 2005: 283).

Fırkaların kadın adayları dışında Sabiha Zekeriya Hanım belediye meclis üyeliğine bağımsız aday olarak katılmıştı. Sabiha Hanım programını ve açıklamasını Resimli Ay Dergisinde yayımlamıştı (Çavdar, 1989: 4). 'Şehir Meclisine Namzetliğimi Niçin Koyuyorum' adlı yazısında fakir köylü, amele, küçük esnaf, küçük memuru temsil eden halk adına adaylığını koyduğunu açıklamaktaydı (Koçak, 2006: 271). Sabiha Hanım'ın programında kadınlara yönelik hükümlerin eksikliği ise dikkat çekmekteydi (Üstel, 1990: 76).

CHF, seçimlerin başladığı gün olan 5 Teşrin-evvelde Vakit Gazetesinde yayınladığı propaganda beyannamesinde kadınlara seslenmekteydi. Bu beyannamede kadınlara tanınan haklara geniş şekilde yer vererek kadınların oylarını CHF'ye vermelerini istiyordu.

CHF Beyannamesi şu şekildeydi (Vakit Gazetesinden aktaran Kartal, 2016: 187):

“Hanımlar!

Belediye intihabatına iştirak ediniz

Reylerinizi Halk Fırkasına veriniz! Çünkü Halk fırkası kadınlara hürriyet ve insan gibi yaşamak hakkını vermiştir. Halk Fırkası kadınlara:

- 1.Mirasta musavatını temin etti. Halbuki kadınlar erkeğin mirasta aldığı yarısını alırlardı
- 2..Belediye intihabatına iştirak hakkını verdi. Kadın eskiden vatandaş değildi. Halk Fırkası kadını esaretten kurtardı vatandaş mevkiine isat etti.
- 3.Eskiden kadın hakim olamazdı. Kadın kocanın esiri ve cemiyetin tıfıylisi idi. Halbuki Halk Fırkası cemiyetin en yüksek fayıklar isteyen hakimlik mevkiine çıkardı. ‘Saçı uzun aklı kısa’ sözünü fiilen tekzip eden odur.
- 4.Eskiden kadın avukat olamazdı. Halk Fırkası kadının hak ve adalet sahasında erkekten farklı olmadığını ispat etti. Kadının avukat olmasının müsaade eden Halk Fırkasıdır.

5.Kadın evde koca denen imparatorun emir tebaasıydı. Ailede hüküm, kumanda kocanın idi. Mukaveleler kocanın vefatı ile bozulurdu. Talak(boşanma) hakkı kocanın elinde idi. Halk fırkası ailede de müfrasiyi ilan etti. Kariyi kocayı müsavi haklarla birbirine bağlayan Halk Fırkasıdır.

6.Eski ailede koca dörde kadar kadın alırdı. Bu kocalar namına zorbalıktı. Bir kadına bir koca veren Halk Fırkasıdır.

7.Anneler... yavrularınız 3 sene sizden uzak silah altında kalırlardı. Halk Fırkası sizin çocuklarınızın askerlik müddetini 18 aya indirdi. Bununla sulhu ne kadar sevdiğini ispat etti.

Sulh demek kadın demektir. Sulhu seven Halk Fırkası senin Fırkandır.

Reylerinizi Halk Fırkasına Veriniz.”

Seçimlerin başlaması baskı, usulsüzlük ve yolsuzluk iddialarını da beraberinde getirmişti. Anadolu’daki seçimlerde yaşanan olaylar İstanbul seçimlerinin başlamasıyla doruğa tırmanmıştı. Baskı ve usulsüzlük iddiaları özellikle muhalif basında sıkça yer almıştı (Çavdar, 1989: 4). Öyle ki bu iddialar seçim sonrası Fethi Bey tarafından meclis kürsüsüne taşınmıştı. Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın seçimlerin tekrarlanması için verdiği önerge reddedilmişti (Emrence, 2006: 188).

İstanbul’da seçimler 18 Ekim günü sona erdi. İstanbul seçimlerinde 49. 204 oy kullanılmış, 12.813 SCF oyuna karşı 35.934 oy ile toplam oyların dörtte üçünü CHF almıştı (Cumhuriyet, 20 Teşrinevvel 1930) .Kadın adayların sayısı tüm adaylara göre az olmasına rağmen genel olarak oy oranları yüksekti (Kartal, 2016: 191). CHF’nin kadın adayları Rana Sami Yaver Hanım(Eminönü), Refika Hulusi Behçet Hanım(Eminönü), Nakiye Hanım(Beyoğlu), Latife Bekir(Fatih) İstanbul Şehir Meclisi’ne seçildiler. SCF’nin kadın adayları Nezihe Muhittin, Suat Derviş, Makbule Hanım ise seçilemediler (Cumhuriyet,19 Teşrinevvel 1930). Sonuç olarak Kadınlar Birliği üyeleri seçimlerde iktidar partisinin yanında yer almanın karşılığını almıştı (Üstel, 1990: 76).

İki partinin yoğun mücadele verdiği İzmir’de ise seçimler 1 Ekim 1930 ‘da başlamıştı. Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın İzmir’den kadın adayları, Ahenk sahibi Cevriye İsmail, Hasene Nalan, Rabia Arif Hanımlardı (Cumhuriyet, 28 Eylül 1930). CHF’nin İzmir’den gösterdiği kadın adayı ise Benal Nevzad olmuştu. İzmir’de seçimler CHF lehine sonuçlanmıştı. Benal Nevzad ve Hasane Nalan İzmir Şehir Meclisi’ne üye seçilmişlerdi (Kartal, 2016: 186). Burdur, Kastamonu, Ankara, Bursa, Rize, Trabzon, Kayseri, Antalya, Aydın gibi diğer illerde de kadınlar Belediye Melislerine girmeyi başarmışlardı (Üste, 2017: 107).

Seçim sonuçları ülke genelinde CHF'nin zaferiyle sonuçlanmıştı. SCF, 1 il ve 19 ilçe olmak üzere yaklaşık 40 yerde belediye seçimlerini kazandı (Cumhuriyet, 20 Eylül 1930; Koçak, 2006: 338). SCF 'nin kazandığı yerler ise İzmir ve Aydın başta olmak üzere büyük oranda Ege Bölgesi'ndeydi (Turan, 2008: 56).

SCF seçimlerden yenik çıksa da kadınların seçime katılımı konusunda etkili oldu. SCF'nin tek kazandığı il olan Samsun'da kadınların seçime ilgisi fazla olmuştu. Samsun mebusu Ethem Bey'in, Meclis'te yaptığı şu konuşma kadınların seçimlere yoğun ilgisini gösterir niteliktedir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 22, 15.11.1930, s.45):

“...biz Samsun'a çıktığımız zaman intihabatın üçüncü ve hatta dördüncü günü idi. Otomobil bulamadık; anladık ki otomobiller intihaptadır. Sorduk, sual ettik dediler ki kadınlar rey vermekte ve otomobiller de kadınları taşımaktadır. ...Otomobiller yıldırım sür'atile içinde kadınlar kucaklarında çocukları oldukları halde bunları götürüyorlar.”

Ayrıca Ethem Bey konuşmasının devamında Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın 3200 oy aldığını bunun 2500' ünün kadınların oyu olduğunu belirtmektedir.

1930 seçimleri, kadınların siyasi hayata katılmaları açısından dönüm noktası olmuştu. Gerek iki partinin seçimlerde yarışacak olması gerekse seçimlerde yaşanan gerginlikler dolayısıyla kadınların ilk kez oy kullanacak olmaları durumu gündem olmayıp, basında fazla yer almasa da kadınlar bu seçim ile ilk kez siyasi hayata adım atmışlardı. Bu seçim ile ilk kez oy kullanan kadınlar, seçilerek belediye meclislerinde de yer almaya başlamışlardı.

3.2. TÜRK KADININA MUHTAR VE KÖY HEYETİNE SEÇME VE SEÇİLME HAKKININ TANINMASI

442. sayılı kanunun 20. ve 30. Maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun layihası Dahiliye Vekilliği tarafından hazırlanıp İcra Vekilleri Heyeti tarafından da 20 Ekim 1933'te meclise gönderilmişti. Mecliste milletvekillerinin tamamı tarafından kabul edildikten sonra Dahiliye encümenine havale edilmişti (Güneş G, 2010: 173). Kanun değişikliği ile ilgili meclis görüşmesinde sözü Dahiliye Vekili Şükrü Kaya almış ve şunları söylemişti (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 17, 26.10.1933, s 48):

“Türk kadını tarihin ilk devirlerinden beri daima faziletin, cesaretin, şecaatin ve aynı zamanda yurt sevgisinin sıcak bir kaynağı olmuştur. Eğer Türk çocukları tarihte büyük şerefler kazanmışlarsa ve diğer milletler arasında şerefraz olmuşlarsa, emin olunuz ki bu,

ana kucagında aldığı terbiye sayesinde olmuştur. Türk kadınının mazisini saymak, malumu ilan kabilinden bir şey olur. Kendisi evimizin müdürüdür. Köyde de köy iktisadiyatının müdürü odur. Her hangi bir köye giderseniz en evvel karşınıza köyün iktisadiyatını idare edenin kadın olduğunu görürsünüz. Kadına evinde olduğu gibi, belediyelerde olduğu gibi köylerde de idare hakkını vermek bir vazifedir. Ona köyde muhtar olmak ve muhtar intihap etmek hakkını vermekle kendisine karşı bir şükran eseri göstermiyoruz, kendisinin zaten ve tabiaten haiz olduğu hakkını kanunen ifade etmiş oluyoruz. Bu köy kanunu hakkında göstereceğimiz alaka, Türk kadını için şurada diktiğimiz abideden daha güzel, daha insani bir abide olacaktır. Kanunun heyeti umumiyesi, Türk kadınına köylerde de haklarını veren bir kanundur.”

Şükrü Bey’den sonra sözü Recep (Peker) Bey almıştı. Kadınların Cumhuriyetle beraber kazandığı siyasi haklarına vurgu yaptığı konuşması şu şekildedir(TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 17, 26.10.1933,s 48):

“Cumhuriyet devrinde kadın intihaba iştirak hakkını fiilen kazanmıştır. Vazı kanunun çekirdeği olan CHFırkası bugünkü idaresi ile Türk kadınına belediye intihaplarında erkek vatandaşlar ile rey vermek hakkını tanımakla idari,siyasi bir vazifeye şahit olmak noktasından bir çok memleketlerde olmayan bir hakkı fiilen vermiş bulunuyor. Arkadaşlarım, belediye intihabı demek, Türk kadın vatandaşlarının yalnız şehir ve kasabalarda oturanların kendi oturdukları şehrin idaresine ait olan tesisleri ve kararları fiilen ifa edecek bir vazife ve role sahip olması demektir. Bugün köylerde oturan Türk kadınlarına da kanunda yazılı hakları fiili surette vermiş bulunuyoruz. Teklif edilen kanun, Türkiye’de köy kadınlarına dahi, bir iki sene evvel şehir kadınlarına verilmiş olan hakkın verilmesinden ibarettir. Türk kadınının, bilhassa köylerde oturan meziyetleri üzerinde saatlerce, günlerce söylene de bitmeyecek, ciltlerle, nutuklara sığmayacak surette yüksek evsaf ve kabiliyetlerinin fiili hayatta da tesirini temin etmek noktasından köylü Türk kadınlarımızın vaziyetleri bariz bir fark arz ediyordu. Rejim ne olursa olsun Türk kadını köyün iktisadi hayatında yaşayışının fiili tesirini gösteren bir unsurdu...İçinde yaşadığımız Cumhuriyet devrinde Türk kadını bütün vatandaşların sahip olduğu kanuni hak ve hürriyetlerin kendisine verdiği imkan yollarından bu tesiri daha çok belli, daha ziyade izhar edecek vaziyete gelmişti. İşte bu kanun, köy kadınlarının, yeni kanunda zikredilmiş olan esasları yazılı şartlar altında idaresini tanzim edecektir. Bu kanun onu yalnız içtimai sahada ve şahsi kabiliyet sahasında bırakmaktan çıkarıyor. Onu dimağı ile köyünün umumi hareketleri ile alakadar edecek, fiilen nafiz olacak bir mevkiye getirmiş bulunuyor.

Türk kadının içtimai, idari, aileye ait medeni hukuka bütün vaziyet ve vazifeler ile iştirak hakkını bundan evvelki kanunlarla tanımış bulunuyoruz. Ancak mebus olmak ve mebus intihap etmek hakkı noktasından biraz geri kalmış oluyor. Tabii bu da Büyük Millet Meclisi’nin ve onun çalışmasına yardımcı olan mekanizmaların zamanında yapacağı tetkiklerden sonra varacakları netice ve karara tabi olacaktır. Biz bu meclisin büyük bir ekseriyetini teşkil eden Cumhuriyet Halk Fırkası, düşünceleri noktai nazarından esasen Türkiye’de kadının mebus olmak hakkını prensip olarak kabul etmiş bulunuyoruz. Yalnız onun zamanını ve derecesini tensip ve tespit için vazı kanunun koyacağı hükümleri beklemek lazımdır... Bu suretle belediye intihabında Türk kadınlarının gösterdikleri muvaffakiyet gibi köy kadınlarının diğer sahalarda gösterecekleri muvaffakiyetlerin heyeti mecmuasına istinaden siyasi intihaplarda mebus intihap etmek ve edilmek noktasından faaliyette bulunmak hakkını, ilk fırsattan istifade ederek, kendilerine vermek hepimizin, fırkamızın ve Meclisi Ali’nin vazifesi oluyor. Onuncu Cumhuriyet yıldönümü bayramından birkaç gün evvel çıkacak olan ve köy kadınlarına intihap hakkını vermek hususundaki prensibimizi ihtiva eden bu kanun münasebeti ile, hepimizin Türk kadınlığının umumi, içtimai hayatı üzerindeki düşüncelerimizi kısaca hulasa etmiş oluyorum.”

Recep Peker’in bu konuşmasından sonra oylamaya geçilmiş ve kabul edilmiştir.

26 Ekim 1933 tarihinde 442 sayılı Köy Kanunu'nun 20. ve 30. Maddelerinde yapılan değişikliklerle Türk kadını, Köy Muhtarlığı ve İhtiyar Heyetlerine seçme ve seçilme hakkını elde etmişlerdir. Söz konusu maddeler şu şekilde değiştirilmiştir:

Madde 1. Her köyde bir köy derneği, bir köy muhtarı, bir de ihtiyar meclisi bulunur. Köyde 24. maddeye göre köy muhtarını ve ihtiyar meclisi azalarını seçmeğe hakkı olan kadın ve erkek köylülerin toplanmasına köy derneği derler. Köy muhtarı ve ihtiyar meclisi azaları doğrudan doğruya köy derneği tarafından ve köylü kadın ve erkekler arasından seçilir. Köy muhtarı ihtiyar meclisinin başıdır.

Madde 2. Karı, koca, ana, baba, kız, oğul, gelin, güvey ve kardeşlerin ihtiyar meclisinde aza olarak bir arada bulunmaları yasaktır. Bunların seçilmiş olduğu görülür ise içlerinden en çok sayı kazanmış olan kadın veya erkek azalıkta bırakılır. Sayıları beraber olur ise evli olan, ikisi de evli ise yaşı büyük olan, yaşları da beraber ise çocuğu çok olan tercih olunur. Çocuk adedi de beraber olur ise kura çekilerek kura adı önce çıkan azalığa alınır.

Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra yapılan seçimlerde Türkiye'nin ilk kadın muhtarı seçilmiştir. Aydın'ın Çine ilçesi Karpuzlu nahiye merkezi olan Demircidere Köyünde yapılan seçimlerde Gül Esin Hanım, Türkiye'nin ilk kadın muhtarı olarak seçilmiştir. Cumhuriyet Gazetesinin haberinde Gül Hanım'ın 30 yaşında olduğu, ilk mektep tahsili görmüş, Millet mekteplerinde Türk harfleri ile okuyup yazmayı öğrendiği belirtilmişti. Ayrıca Gül Hanım'ın muhtar seçildiği gün köy halkının davul ve zurnalarla intihap yerine geldikleri, seçimin köyde bayram havasında olduğu da yazılmıştı (Cumhuriyet, 10 Aralık 1933).

3.3.TÜRK KADININA MİLLETVEKİLİ SEÇME VE SEÇİLME HAKKININ TANINMASI

3.3.1. Türk Kadınına Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkının Tanınmasıyla İlgili Yapılan Meclis Görüşmeleri

4 Aralık 1934'te toplanan CHF divanı, kadın erkek 30 yaşını bitirmiş yurttaşların sayılab (milletvekili) seçilebilecekleri, seçimlerde kadınların da oy kullanabilmeleri için Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve Milletvekili Seçimi Kanunu'nda değişiklik yapılması konusunun Fırka Meclis grubuna sunulmasına karar vermişti (Ulus,

4 Birincikanun 1934). Öneri, Fırka Meclis grubunda da kabul edilince, İsmet İnönü ve 191 arkadaşı, Anayasa'nın 10. Ve 11. Maddelerinin ve Milletvekili Seçimi Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklik yapılması hakkında Kanun teklifinde bulundular (Güneş İ, 2017: 402).

Anayasa Komisyonu, kurtuluş günlerinden beri kadın ve erkeklerin siyasa haklar bakımından bir ayrıcalığı bulunmadığını, kadınların ulusal savaşta boynunun borcundan fazlasını yaptığını, ulus ve belediye işlerine karışarak yeterli olgunluğa eriştiğini belirterek milletvekili seçmemesinin ve milletvekili olamamasının bir eksiklik olduğunu vurgulamış, teklifi uygun bularak ve genel kurula sunmuştur. Bunun üzerine 5 Aralık günü, kanun teklifi TBMM'de görüşülmüştür (Elgin, 1985: 31).

Kanunla ilgili konuşma yapan İsmet İnönü'nün görüşleri şu şekildedir:

“Yüce milletvekilleri kadınların milletvekili seçmek ve milletvekili seçilmek hakkına sahip olmaları için yüce katınıza teklif sunuyoruz. Kadınlarımızın Türk tarihindeki haklı yerleri, erkeklerle beraber, memleketin ve milletin mukadderatı üzerinde söz ve tesir sahibi olmalarıdır. Türk kadını tarihte ne itibarlı yerini bulmuşsa millet mukadderatı üzerinde kendini tesirini gösterebilmişse, erkeklerle beraber karışık ve güç yurt işlerinde el ele çalışabilmişse işte o zaman büyük Türk ulusu, kudreti ile medeniyeti ile bütün dünyayı kaplamıştır.

Arkadaşlar, Türk kadınının hakkı olduğu yerden ayrılıp, bir süs gibi, memleket işine karışmaz bir varlık gibi, bir köşeye konması Türk ananesi değildir.

Türk ananesinin ve Türk anlayışının zıddı olan bir usuldür ki onun, Türk memleketlerinde yerleşmesi asırlarca elemelerinizi ve acılarınızı tekrar uyandırmayım-geçirdiğimiz felaketlerin başlıcalarından ve esaslarından birini teşkil eder.

Arkadaşlar; eski alışılmış, atasözlerini tekrar edecek değilim. Ulusumuzun bütün ihtiyaçlarını, içinden ve yakından görmüş ve yetiştirmiş adamlar olarak, inançla söyleyebiliriz ki Türk kadınının geniş alanda ulus işlerine karışmasından istifade etmekteyiz, istifade edeceğiz. Yakın gelecekte Türk devletinin ve Türk ulusunun geniş kudretlerinin sırrı anlaşıldığı zaman, bunun başında, ilk günden Türk inkılabının Türk kadınına verdiği haklar esaslı bir delil olarak ileri sürülecektir.

Bizim bugün yaptığımız bu teşebbüs, Büyük Millet Meclislerinin ve Türk inkılabının yıllardan beri güttüğü siyasanın tam bir varımıdır.

İnkılapçılar, yüce heyetiniz, bunu, yurdun ve ulusun menfaati ve iyiliği namına anlayışlarımızın yeni bir belgesi olarak gösterip övünebiliriz. Ancak arkadaşlar, yeni teklifimizle Türk kadınına bu hakkı bir lütf olarak veriyoruz kanaatinde asla değiliz ve kimse bu kanaatte olamaz. Bizim kanaatimiz, bizim ananemiz, Türk kadını için böyle vazifelere girmek, esasen hakkı olduğu ve yanlış olarak, zulüm olarak, çoktan beri geri bırakıldığı merkezindedir. Diğer birçok memleketlerde nasıl olduğunu şimdi izah etmek istemem. Fakat bir memlekette ki, yurdun her tarafı istilaya uğradığı zaman, kadınlar ateş altında erkeklerle beraber omuz omuza çalışırlar, memleketin geri kalan kısmını korumak ve beslemek için tarlanın kara toprağından yiyecek çıkarmaya çalışırlar, elbette bu mevcudiyetlerin yurdun her köşesinde ve her tabakasında söz söylemeye hakları vardır.

Yüce arkadaşlar, Türk inkılabını tarih anlatırken bunun bir kurtuluş olduğunu en başta söyleyecektir. Bu kurtuluşun muhtelif safhaları içinde de bilhassa kadınların kurtulmasını anacaktır. Bizim inkılabımızın bu memlekette görülen birçok iyileştirme teşebbüslerinden en baş ayrımlarından biri, kadınlığa verdiğimiz mevki ve kadın haklarını tanımakta gösterdiğimiz isabettir. Türk inkılabı denildiği vakit, bunun, kadının kurtuluş inkılabı olduğu beraber söylenecektir. Şimdi almakta olduğumuz bu teşebbüs, bir kurtuluş istikametinin tamamlanması, neticelenmesi ve en verimli bir hale getirilmesidir. Gelecek Büyük Millet Meclisinde kadın milletvekilleriyle beraber çalışmak Büyük Millet Meclisinin, kuruluşundan beri bu memlekete getirdiği feyizlerin daha çok genişlemesini, daha ileri verimlerde bulunmasını temin edecektir, kanaatindeyiz. Temiz ve duru kanaatimiz budur.

Arkadaşlar bizim inkılabımızı gerek ona önderlik etmekte gerek onu feyizli ve verimli kılmakta, Atatürk, en anlaticı bir suretle temsil etmektedir. Kadınları hakkından mahrum edilmekle, yarı yarıya kötürüm bir hale getiren ulusumuzun üstünden bu baskıyı kaldırması, Atatürk'ün başlıca hizmetleri arasındadır.

Arkadaşlar, fevkalade iyi işler başaran Büyük Meclis, bütün umutlarına erişmiş bulunuyor. Memlekete ettiğiniz hizmetlerin en parlaklarından birini bugün, anayasayı değiştirmekle yapmış olacaksınız. Gelecek nesil dördüncü Büyük Millet Meclisinin büyük işlerini anarken, Türk kadınına bütün haklarını vermek, kötü bir sistemin kendilerini karanlıkta bırakan usullerinden onları kurtarmak için gösterdiğiniz gayretleri daima şükranla, minnetle tekrar edecektir. Türk kadınının memlekete hizmetleri, onun kurtuluşunu tamamlamakla başlamış oluyorsunuz.

Arkadaşlar tümünü yüksek onayınıza layık görürseniz, Türk ulusu içinde yeni bire devre açacak olan kanun müzakeresine geçilecektir. Bu kanunun müzakeresi ile Türk kadınına memleketin şurasında burasında layık olduğu mevkiyi vermek için gösterilen tereddütleri zihinlerden silmiş olacaksınız. Türk kadını da, Büyük Millet Meclisinde, memleketin mukadderatı hakkında söz söylemek, kanunların ve alınan tedbirlerin aile ve yurt için ameli ve faydalı olması hakkında kıymetli fikirlerini millete karşı ifade etmek fırsatını haklı olarak bulmuş olacaktır.”

İsmet İnönü'nün ardından Konya Milletvekili Refik Bey, söz almış ve şunları söylemiştir:

“Büyük Ulus Kurultayının Saygı Değer Üyeleri,

Dün bir evin pırtısı gibi değeri küçültülen Türk kadını durmadan yürüyen, olgunlaşan büyük inkılâbın bu atıma girmesiyle yepyeni bir dünyaya giriyor. Türk kadını dünya tanır. Erkekten hiçbir savaştan geri kalmamış, onunla omuz omuza yürümüş, onunla tarlada beraber çalışmıştır. Ekin kaldırırken, ineğini sağarken, yavrusuna ninni söylerken dahi erkekten ayrılmayan Türk kadını ulus işlerinde de yüksek varlığını göstermiştir.

Baylar, şimdi onayınıza verilen bu kanunla Türk kadını değeri olan yerini alıyor.”

Ardından kürsüye gelen Şebinkarahisar milletvekili Sadri Maksudi ise Türk tarihinde kadınların her zaman siyasi hayata katıldıklarından söz ederek, kadınlara siyasi hakların verilmesinin Türkiye'nin demokrasi yolunda gelişmesinin doğal bir sonucu olduğunu söylemiştir.

Söz alan Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce,

“Başkanımız kadınlara bu hakkın verilmiş olduğunu ifade etmek doğru olmadığını, bilakis zaten mevcut olan bir hakkın bir şekil halinde tespit edilmiş olduğunu söylemekle çok doğru yaptı. Nasıl doğru olmasın ki ülküsü doğduğu andan itibaren erkekle ilerleyen, büyüdükçe içtimai vazifesi bazı safhalarda erkeğe üstün gelen, tarlasında ekici ve biçici, çocuğuna bakıcı, erkeğine yardımcı olan Türk kadını, en ağır yükü taşımak ve en büyük harplere iştirak etmek suretiyle uzun zamandan beri vatanperverliğini ve Türk kadınının kadınlık mefhumunu ispat etmiş ve göstermiştir. Kendilerini saygılamaktan başka elimizden bir şey gelmez. Bu kanun müzakere edilirken dünyada duyulması icap eden saadetin en yükseğini duyuyorum. Gözümüzün önünde Cumhuriyet devrinin bütün ileri adımlarını yaparken, kendilerini hayatlarımıza iştirak ettirdiğimiz kadınların; öğretmenlikte, hakimlikte vuruşma ve savaşta bizden geri kalmadıklarını görmekle ne kadar isabetli karar verdiğimizizi cihana karşı göstermiş olduk. Bu kanunla çalışma hudutları evden, tarladan, dairelerden, mahdut belediye dairelerinden aşarak bütün Türkiye’ye şamil olmak üzere genişleyen Türk kadınlarının omuzlarına aldıkları yük daha çok ağırlaşmıştır. Bu siyasi yükün ağırlığını kaldıracak kadar kabiliyetli ve faziletli olan Türk Hanımlarının bu saygıdan, yüksek kabiliyetlerinden milletin bu siyasi sahada dahi istifade edeceğini düşünmek ve onların bu cihazlarda dahi faideli olmalarını temenni etmek elbette çok iyi olur. Onun içindir ki, bilhassa amme hukukuna taalluk eden bir hakkın şimdiye kadar açık kalmış olan bir gediğini kapatmak yolunda bize verilen, daima arkasından gitmekle bütün milletin kurtuluş ve saadet bulduğu Atatürk’ün büyük direktifi ve onları takip edenlerin çalışmaları, kendilerine karşı gösterilen saygıları artırmakla beraber kadınlara karşı zaten mevcut saygı ve sevgimizi arttırmıştır.”

Bu konuşmalardan sonra Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun maddeleri 258 milletvekilinin oyuyla değiştirilmiştir. Buna göre maddeler değiştirilmiş şekilde şöyledir:

Madde 10: Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk milletvekili seçmek hakkına haizdir.

Madde 11: Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk milletvekili seçilebilir (Elgin, 1982: 45).

18 Aralık 1934’te İntihab-ı Mebusan Kanunu’nda değişiklikler yapılması kararlaştırılarak, dört maddeden oluşan bir yasa teklifi hazırlandı. Teklifin gerekçesi Anayasa’da yapılan değişiklikle kadınların da milletvekili seçme ve seçilme haklarının kabul edilmesi dolayısıyla Seçim Yasası’nın milletvekili sayısını belirleyen maddesinin yeniden düzenlenmesiydi. Aynı şekilde kadın erkek ikinci seçmen sayısının belirlenmesi için yasanın bazı maddelerinin değiştirilmesi de gerekliydi. Değişikliğin yapılması uygun bulundu ve İntihab-ı Mebusan Kanunu’nda gerekli maddeler değiştirildi (Güneş İ, 2017: 411).

Teşkilat-ı Esasi ve İntihabı Mebusan Kanunu’nda yapılan değişikliklerle kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanındı.

3.3.2. Kadınların Siyasi Haklarının Tanınmasına Yönelik Kutlamaları

Kadınların siyasi haklarının tanınması İstanbul kadınları arasında sevinçle karşılanmıştı. Belediye Meclisi üyesi Nakiye Hanım'ın girişimiyle Cumhuriyet Halk Fırkası binasında, Kadınlar Birliği üyeleri ve üniversite öğrencileri ve diğer kadın kuruluşları bir toplantı yapmışlardı. Toplantıda tüm İstanbul kadınlarının davet edileceği bir miting yapma kararı alınmıştı. 7 Aralık'ta yapılacak mitinge tüm kadınlar davet ediliyordu (Cumhuriyet, 6 Aralık 1934):

“Türk Kadını!

Büyük Atatürk, Yüce Önder Türk kadınının hakkını verdi. Saylav seçmek ve seçilmek Büyük Ulus Kurultayınca kabul edildi.

Türk kadını unutma ki Türk içtimai hayatının temelisin. Buna İstiklal Savaşı'nın kara günlerinde sırtında cephaneye taşıyarak kara sapanla toprak kazıyarak eriştin.

Hız alan inkılapda aldığın yerle kendi mevkiini kendin kurdun. Layık olduğun siyasi hak sana verilmiştir. Bu mesud günü bugün hep beraber kutlayacağız. Saat 10'da Beyazıt Cumhuriyet Meydanına gel.

Türk Kadın Birliği”

Kadın Birliği'nin davetine olumlu yanıt veren İstanbul kadınları, 7 Aralık 1934'te Beyazıt'ta toplandı ve büyük bir miting yaptı. Mitingde Kadın Birliği üyesi Saadet Rıfat ve İffet Halim Oruz ve Şehir Meclisi üyesi Nakiye Hanım birer konuşma yaptılar. Konuşmalarında, yurt savunmasında yer alan Türk kadınının bu hakkı hak ettiğini ifade ederek Türk kadınının sevincini vurgulamışlardı. Ardından Taksim'e giderek Türk Kadın Birliği, Hilalahmer Sanat Evi, Türk Hastabakıcılar ve Anneler Birliği, Çocuk Esirgeme Kurumu adına Cumhuriyet Anıtı'na çelenk konulmuştu. Ardından Nakiye Hanım şu konuşmayı yapmıştı:

“Kardeşlerim iki günden beridir gönüllerimizi tutuşturan sevinçlerimizi daha büyüklere bildirme şerefini sizden almak üzere buraya çıktım. Ben bu meydanın çok karanlık günlerini gördüm. Düşman teyyarelerinin şu semalarda dolaştığı o acı günlerle bugünü karşılaştırarak, bizi her türlü tehlikeden kurtardıktan sonra bu hale kadar yükseltilere şükran borcumuzu nasıl ödeyeceğimi bilmiyorum. Bugün bütün dünyaya karşı Türk evladını tertemiz ortaya çıkaran, Türk kadınına bütün haklarını veren Ulu Önderimiz Atatürk'e şükranlarımızı bildiren telgraflar çekeceğim, müsaade verir misiniz?”

Nakiye Hanım'ın konuşmasından sonra Atatürk'e, İsmet İnönü'ye, Fırka Merkezine ve Büyük Millet Meclisine telgraflar çekilmişti (Cumhuriyet, 8 Birincikanun 1934). Atatürk ise Kadın Birliği'nin bu telgrafına şu cevabı vermişti (Akşam, 8

Kanunevvel 1934): *Erdemli Türk kadınılığının yeni çalışma yolunda kendine düşen büyük işi güvenle başaracağına kuşku yoktur.*

Ankara kadınları da Ankara Kız Lisesi öğretmenlerinin çağrısı üzerine 6 Aralık günü Ankara Halkevi'nde toplandılar (Ulus, 6 Aralık 1934). Toplantıda siyasi hakların tanınmasının yıl dönümünün 'Kadınlar Bayramı' adı ile her yıl kutlanması kararlaştırıldı. Ardından kadınlar, Türkiye Büyük Millet Meclisine giderek meclis başkanlığına yazı sundular (Akşam, 7 Kanunevvel 1934).

Yurdun her yerinden Türk kadını, kutlama toplantıları yapıyor, Atatürk'e ve Meclis Başkanlığı'na siyasi haklarına kavuşmalarını sevinçle karşıladıklarını bildiren teşekkür telgrafları gönderiyordu. Atatürk de bütün ülke kadınılığına hitaben bir telgrafla cevap veriyordu (Akşam, 9 Aralık 1934):

“Erdemli kadınlarımızın saylav(milletvekili) seçimine girmelerinden dolayı ülkenin bütün kurumlarından, yer yer toplantılardan tel yazıları aldım. Gösterilen duygulardan gönencim büyüktür. Türk kadınılığının yeni girdiği siyasi alanda da değerli işler başarmasını dilerim.”

Kadınlar, 10 Aralık 1934'te radyoda farklı dillerde konferanslar vererek haklarını dünyaya duyurmuştu. Aliye Esat'ın Türkçe, Latife Bekir'in Fransızca, Mihri Pektaş'ın İngilizce, Efzayiş Suat'ın Almanca olarak verdiği konferansta kadınları layık olduğu haklara Atatürk sayesinde kavuştuğu, cumhuriyetle birlikte kadınların kazanımlarından söz ediyorlardı(Akşam, 11 Ocak 1934; Ulus, 9 Ocak 1934; Ulus, 12 Ocak 1934).

Türk kadınıının siyasi haklarını kazanması dünya kadınları arasında da yankı buldu. Fransız kadınları, Türk Büyükelçiliğine giderek Türk kadınıını kutlamışlardı (Cumhuriyet, 25 Birincikanun 1934). Uluslararası Kadınlar Derneği de Atatürk'e teşekkür telgrafı göndermişti (Hakimiyeti Milliye, 11 Birincikanun 1934).

3.3.3. Türk Kadınına Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı Tanınmasının Basında Yansımaları

Türk kadınıının milletvekili seçme ve seçilme haklarının Mecliste kabul edilmesinin ardından bu haber basına 'Türk kadını haklarının en büyüğünü aldı' şeklinde yansımıştı (Cumhuriyet, 6 Birincikanun 1934). Bu haber köşe yazılarında da yer bulmuş, çeşitli yazarlar değerlendirmelerde bulunmuşlardı.

Ahmet Ağaoğlu, Türk kadınının seçme ve seçilme hakkını değerlendirdiği makalesinde, Türk kadınının diğer ülkelerin kadından daha evvel ve kolay siyasi haklarına sahip olduğunu vurguluyor ve şöyle devam ediyordu (Cumhuriyet, 6 Aralık 1934) :

“Şimdi mesele şudur: Türk kadını kendisine verilen hukuktan istifade edebilecek mi? Zira hukuk sahibi olmak başka şeydir, onu kullanabilmek de başka şeydir. Şahsen ben Türk kadınına inanıyorum. Onun asırlardan beri kalbinde biriktirdiği yüksek hassasiyete, insani duygulara pek güveniyorum ve bu hassasiyet ve duyguların yarınki Türk cemaatinin kuruluşunda manevi bir çimento olacağı inancındayım. Türk kadınının verilen hukuku kullanmasına gelince, behemehâl erkekten iyi kullanacağına kaniyim.”

Akşam Gazetesinde yer alan bir yazı ise kadınları, süs kadını ve iş kadını olarak ayırıyor, Türk kadınının iş kadını olduğunu, erkeklerle yan yana her daim çalıştığını, dolayısıyla mebusluğu hak ettiğini belirtiyordu.

Cumhuriyet Gazetesinin ‘Hem Nalına Hem Mihnine’ köşesinde Saylav Seçiminde Kadınlarımız adlı yazıda seçme ve seçilmek hakkının Türk kadını için önemine değinerek bir değerlendirmede bulunuluyordu:

“Türk Kadını, ilk olarak bu hakkını kullanırken bayram yapmalı ve hiçbir kadın sandığa gitmemelik etmemelidir. Fransız kadınlarının imrenerek ve kıskanarak baktığı Türk kadınının seçme sandığını yavrusunun beşiğinden ayırmamalıdır. Saylav seçme hakkı, saylav seçilmek kadar, belki de ondan daha büyüktür. Çünkü saylav bütün gücünü kendisini seçenlerden alır. Hiç kimsenin seçme sandığının başına uğramadığı, seçime karışmadığını düşününüz. Ortada ne seçim vardır ne de saylav. Onun içindir ki saylav seçmeye ve seçilmeye hak değil borç denir. Türk kadınının bu borcunu ödeyeceğine, bu memleket işini sevinçle yapacağına inanıyoruz. Sandık başına koşmasını istediğimiz ve koşmasını umduğumuz kadın, yalnız Kadınlar Birliği'nin sayılı birkaç bayanı olmamalı, işçisi ile okumuş yazmış ile bütün Türk kadınlığı olmalıdır.”

Abidin Daver ise Türk Kadını Sevin ve Kıvanç Duy başlıklı yazısında Fransız kadını ile Türk kadınını karşılaştırıyor, Türk kadınının on sene içinde elde ettiği haklarla özgürlüğün anası olarak nitelendirdiği Fransız kadınını geri bıraktığını belirtiyordu (Cumhuriyet, 7 Şubat 1934).

Ulus Gazetesinde yer alan bir yazıda ise batı kadınının gerilediği, doğu kadını olarak nitelendirilen Türk kadınının hakların en ilerisi olan siyasi haklarını alarak üstün konuma geldiği belirtilmişti. Kadınların siyasi hayatta da yer alacak olmasında sadece kadınların değil erkeklerin de sevinç duyması gerektiğinin altı çizilmişti (Ulus, 8 Birincikanun 1934).

Akşam Gazetesi ise seçme ve seçilme hakkını kazanan kadınların görüşlerine başvurulmuştu. ‘Kadınlarımızın Haklı Sevinci’ başlığını taşıyan yazıda kadın hareketinde sıklıkla ismi geçen kadınlara milletvekilliği, askerlik gibi gündemi oluşturan konular hakkında sorular sormuştu. İffet Halim Oruz, kadınların siyasi haklarının tanınmasına çok sevindiğini belirterek Türk kadınının girdiği her işte muvaffak olduğunu, meclis kürsüsünde de muvaffak olacağına inandığını söylemişti. Kadın milletvekillerinin erkek milletvekillerinden farklı olarak hangi konularla ilgilenecekleri sorusuna ise, kadın ve erkek milletvekili arasında bir fark olmayacağı cevabını vermişti. Askerlik konusunda ise kadınların asker olmalarına sıcak baktığını belirtmişti. Safiye Hüseyin ise askerliği kadınlar için uygun bulmadığını kadınların sulhçu olduğunu söylemişti. Kadınlar Birliği umumi katibi Aliye Esad ise kadınların asker de olacaklarını, her alanda vatana hizmet edeceklerini ifade etmişti (Akşam, 10 Aralık 1934).

Kadınların seçme ve seçilme hakları sadece köşe yazılarında değil karikatürlerde de yer bulmuştu. Üzgün bir adamın resmedildiği karikatürün altında ‘kadınlara siyasal hak verildiği için zavallı, pek tasalı’ ifadelerine yer veriliyordu. Bununla birlikte bir diğer karikatürde ‘onlar da erkekler gibi çalışır’ ve ‘erkekler gibi giyinir’ ifadelerinin yer aldığı erkek kıyafetleri içindeki kadın resmediliyordu. Çalışma hayatında yer alan kadının siyasi haklarıyla birlikte ‘erkekleştiği’ vurgusu yapılıyordu (Akşam, 16 Birincikanun 1934).

Kadınların seçme ve seçilme hakkının tanınmasıyla birlikte kadınların askerlik konusu da gündeme gelmişti. Bazı milletvekillerinin bütün siyasi haklarına sahip olan Türk kadınına asker olmak hakkının da verileceğini konuştuğu iddia edilmişti (Cumhuriyet, 6 Birincikanun 1934). Bu iddialar başka ülkelerde olduğu gibi kadın alaylarının kurulabileceği, kadınların geri ve sıhhi hizmetlerde yer alabileceği yönündeydi (Akşam, 6 Ocak 1934).

Kadınların askerliği konusuyla ilgili olarak Cumhuriyet Gazetesi de bir anket açarak ‘Kadın Asker olabilir mi?’ şeklinde bir soru sormuştu. Ankete gelen cevaplarda fikirler, kadının cephede değil cephe gerisinde askerlik yapmasında birleşmişti (Cumhuriyet, 7 Birincikanun 1934).

Kadınların siyasi haklarını elde etmesiyle Türk Kadınlar Birliği'nin geleceğinin ne olacağı başka bir merak konusuydu. Kadınların her sahada erkeklerle eşit haklara sahip olduğu, dolayısıyla Türk Kadınlar Birliği'nin varlığına gerek kalmadığı gerekçesiyle dağıtılacağı haberleri basında yer almaya başlamıştı. Bu haberlere Türk Kadınlar Birliği'nin bir üyesi idare heyetinin böyle bir şey düşünmediğini, Türk Kadınlar Birliği'nin erkeklere karşı bir birlik olmadığını, bir hayır kuruluşu olduğunu, ancak isminin değiştirilebileceğini söylemişti. O sırada kadınlara siyasi haklarının tanınması dolayısıyla teşekkürlerini iletmek üzere Ankara'da olan Birlik Başkanı Latife Bekir'in bu seyahati etrafında da bir takım söylentiler çıkmıştı. Buna göre Türk Kadınlar Birliği'nin kaldırılarak yerine tüm Türk kadınlarını temsil edecek başka bir kurumun vücuda getirilmesi söz konusuydu. Bu oluşumun merkezi de Ankara olacaktı. Cumhuriyet Gazetesinde 'Kadın Birliği'ne Ne Lüzum Var ?' başlıklı haberde şu yorum yapılıyordu (Cumhuriyet, 19 Birincikanun 1934):

“Türk kadınının bütün içtimai ve siyasi haklara sahip olduğu bir zamanda cemiyet içinde bir ayrılık ifade eden Kadın Birliği'nin mevcudiyeti erkekler arasında da garip görülmektedir. Nasıl ki bir erkek birliği yoksa ayrıca bir kadın birliği teşekkül de lazım geldiği öne sürülmektedir. Bilhassa Türk kadını her sahada erkeğin yanında mevki aldığı gibi, her nevi kurumlarda, cemiyetlerde, mahfillerde, baroda ve firkada da erkekle aynı hakkı haiz aza olarak bulunmaktadır ve bulunacaktır.”

Kadınların sadece siyasi hakları ya da askerlik konusu değil kadınların kıyafetleri konusu da gündem oluşturmuştu. Akşam Gazetesinde 'Kadınların Kıyafeti' başlıklı yazıda kadın kıyafetleri, kadınlara tanınan sosyal ve siyasi haklar ile ilişkilendirilerek tartışılıyordu (Akşam, 20 Kanunevvel1934).

“Ruhanilerin bile kıyafetleri bile makul şekle girdi. Fakat bizim bir kısım kadınlarımız hala türlü türlü, garip, eski çağlardan arta kalmış umacıya benzer kılık kıyafetten kurtulamadılar. Kadınlarımızın adeta bir üniforma gibi yeknesak bir esvap tasvip etmiyoruz. Bugün bir kadın Türk Milletini Kurultayda temsil hakkına sahip olmuştur. Bu kadın oraya arkasında bir dokuma çarşaf, yüzünde kalın bir peçe ile gelecek olursa cemiyet içindeki vazifesini, mevkiini idrak etmiş olduğunda pek haklı bir şüpheye düşebiliriz. Bugün Türk kadını dünyanın en hür kadınıdır. Birçok memleketlerin imrenecekleri içtimai ve siyasi haklara maliktir. Fakat bir kısım kadınlar fiiliyatta kendilerini öyle bir takım bağlarla mukayyet görüyorlar ki Cumhuriyetin hürriyeti ile bu eski ananelerin esareti pek garip bir tezat teşkil ediyor.”

Kadınların milletvekili olmaları halinde Meclis'te ne giyecekleri de merak konusu olmuştu. Meclis Başkanı Kazım Özalp kadın sayıların nasıl giyineceklerine dair sorulan sorulara şöyle cevap vermişti (Akşam, 28 Aralık 1934) :

“Sayıların için özel bir giyiniş yoktur. Yalnız sosyal biçimde giyinmeleri gerekir. Sosyal olmayan bir giyiniş biçimi ile Meclis salonuna girilmez. Kadınlar için de ayrı bir giyiniş

biçimi yoktur. Onlar da her yerde giydikleri elbiselerle Meclis'e gelebilirler. Yalnız kadınlar birçok özel toplantılarda ve eğlencelerde şapkalarını çıkarmazlar. Bu, kadınlara karşı gösterilen fazla bir nezaket eseridir. Mecliste ise kadın sayıtların da erkek sayıtlardan ayırdımı olmamaları için görüşme salonuna şapkasız olarak girmeleri gerekir.”

Kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınmasının basına yansımalarına bakıldığında kadınların siyasi hayatta başarılı olacağına inanıldığı gibi ifadelerin ve olumlu tutumların yoğunlukta olduğu görülmektedir. Görüşler birçok batılı ülkeden önce siyasi haklarını elde eden Türk kadınının, dünya kadınları karşısında üstün konuma eriştiği noktasında birleşmektedir. Kadınların belediye seçimlerine katılma hakkının tanındığı 1930 yılındaki kadınlara yönelik söylemlerle karşılaştırıldığında Türk kadınına milletvekili seçimlerine katılma hakkının tanınmasının basına yansımaları daha olumlu niteliktedir. Bu durum siyasi hayatta kadının varlığına alışıldığını göstermektedir.

3.4. 1935 MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİ

3.4.1. Kadınların Milletvekillik Konusuna Yaklaşımı

Seçim hazırlıkları bir yandan devam ederken, kadınların milletvekilliği hakkındaki görüşleri de önem kazanmıştı. Bu görüşleri belirleyebilmek amacıyla Cumhuriyet Gazetesi, ‘Kadın Sayıtlav Olursa’ adıyla kadınların sayıtlav olmaları halinde ne yapacaklarına dair bir anket hazırlamıştı. Ankete katılanlar, öğretmen, akademisyen, şair, edebiyatçı kimlikleriyle öne çıkan isimlerdi. Aynı zamanda, adaylar, aday olması düşünülen ve ikinci seçmen sıfatıyla seçime katılacak kadınlardı (Türker, 2002: 39). Ankette kadınlara, milletvekili oldukları takdirde hangi konularla ilgilenecekleri, kadınların askerlik konusu, bekarlık vergisi ve Kadınlar Birliği hakkında görüşleri sorulmuştu.

Ankete katılan ilk isim Doçent Fahire Akif, milletvekili olursa memlekette okuma yazma bilmeyen kimsenin kalmaması için çalışacağı cevabını vermişti. Ankete Şehir Meclisi üyesi Nakiye Hanım da katılmış, her türlü hakkın kadına verildiğini, kadınlar için istenecek bir hakkın kalmadığını belirterek görüşlerini açıklamıştı (Cumhuriyet, 26 Ocak 1935).

“Fırka namzedi olarak sayıtlav olan bir kadının en evvel ve en sonra yapacağı iş fırka prensipleri dâhilinde hareket etmektir. Zaten kadınlık namına Meclis'ten istenecek bir şey kalmadı ki! Her istenen ve her hayale gelen ve gelmeyen hak kadınıımıza verildi. Medeni

Kanunda müsavat, tahsilde müsavat, işte müsavat! Daha ne istiyoruz bilmem ki? Mecliste kadınlar için şunu istemelidir diye bir şey düşünemiyorum.”

Nakiye hanım kadınların askerliği konusuna taraftar olup olmadığı sorusuna ise şu cevapları vermişti:

“Taraftar olmak da ne demek! Elbette. Türk kadını zaten kendisine asker olma teklifi yapılmadan da, kanunlar kendisine emretmeden de o askerlik yapmıştır. Atatürk bunu çok iyi bildiği için gerek Ankara’daki ve gerek İstanbul’daki Cumhuriyet abidesinde ona da yer vermiştir.”

Anketin devamında görüş ayrılıkları yaşadığı Türk Kadınlar Birliği’ne mesafeli duran Nakiye Hanım’a yöneltilen soru da Nakiye Hanım’ın cevabı da ilgi çekicidir.

“Hükümet ve fırkamız kadınlara mücadele etmeden her türlü siyasal haklarını vermişken, ayrıca siyasal iddialı bir Kadın Birliği’nin mevcudiyetine taraftar mısınız?

Ben böyle bir teşekkül bilmiyorum. Ve böyle bir teşekkül tanımadım.”

Ankete cevap verenlerden biri de Bursa’dan çiftçi kadınlar adına milletvekilliğine adaylığını koyan Hatice Çiftçi idi. Hatice Çiftçi, kadınların insanlık için daha derin düşündüğü, daha ilgili olduğunu söyleyerek, kadın milletvekillerinin düşüncelerinden yararlanılacağını belirtmişti. Bu nokta da özellikle de memleketin dertlerini bilen ve ilgilenen çiftçi kadın milletvekilinin önemini vurgulamıştı. Türkiye’nin iki sorununun nüfus ve kültür olduğunu belirttikten sonra milletvekili olduğu takdirde bu konu da çalışacağını söylemişti (Cumhuriyet, 4 Şubat 1935).

İzmirli öğretmen Saadet Ögdül ise, milletvekili olduğu takdirde ilk işinin ilkokulları iyileştirmek ve sayılarını arttırmak olduğunu söylemişti. Şefika Hanım ise milletvekili olursa ihtiyaç sahibi ailelere ve çocuklara devlet bütçesinden yardım temin etmeyi, okuyamayacak kadar yoksul çocukların okutulmasını sağlamayı ve yatılı okullar açmayı hedeflediğini söylemişti (Cumhuriyet, 4 Şubat 1935).

Şair Şükufe Nihal, sayılabilecek kadınların taşımaları gereken özellikleri şöyle sıralamıştı;

“Önce sayılabilecek kadın, iyi bir tahsil görmüş; siyasal ve sosyal meseleler üzerine bilgiler edinmiş; üstünde yaşadığı toprağın özünü, iç yüzünü gerçekten bilmiş, tanımış olmalı; koruyacağı işler yolunda müsbet düşüncelerle dolgun bulunmalıdır. Cemiyet denilince ancak kendi çevresindeki bir avuç insandan başka bir şey tanımamış olan bir sayılabilecek için yararlı olamaz. Bir kadın sayılabilecek önce, kendisinin içinde olduğu yakın dertlerle uğraşmalıdır. Aile köşelerinde, kadın özünde bir kadının dertleri bir erkek göremez.”

Şükufe Nihal in ülkenin sorunlarını sıralayarak, bu sorunların çözümünde kadın sayınlardan beklentilerini açıklamıştı:

“Anadolu kadını çok karanlık içindedir. Evinin esenliği (sıhhati), çocuğu kendisi için hiçbir bilgisi yoktur. Sayısız köyler doktorsuz, mektepsiz ve ebesizdir. Kimsesiz, parasız çocuklara bakacak, okutacak, yaşatacak kurumlara yapılmalıdır. Yurdun en uzak köşelerinde yoksulluk çekenlerin, yardıma ihtiyacı olan ihtiyarların, işsizlerin sayısı bilinmeli, bunun için sık yerlerde öz canla çalışan kurumlar bulunmalı; ülkede acısının sesini duyuramayan bir tek insan kalmamalıdır. Bütün bu işleri, duyguları yönünden daha çabuk sarsılan kadın sayınlardan bekliyorum. Kadın sayınlav gerilikle çarpışmalı, bunun için yurdun her yanında kadın müfettişler bulunmalıdır.”

Şükufe Nihal, askerlik konusunda ise kadınların çocuk yetiştirmeleri dolayısıyla cephe gerisinde çalışmalarının uygun olacağını vurgulamış, ancak kadınların savaş durumunda yurdunun savunabilmesi için askeri eğitim alması gerektiğini söylemişti (Cumhuriyet, 28 Birincikanun 1935).

Romancı Muazzez Tahsin’in kadın ve erkek milletvekillerine dair görüşleri şu şekildeydi:

“Şimdiye kadar erkek sayınlavlarımız en ağır, en görünür, belki de en lüzumlu işleri yaptılar. Fakat anasız bir evde bir babanın yapacağı gibi... Şimdi kadın erkeğin yanındaki yerini alıyor. O halde yuvamızda tam bir uygunluk olacak. Erkek kuvveti ve kafası ile kadın kalbi ve duygusu ile çalışacaktır.”

Muazzez Tahsin, milletvekili olursa, kültür ve sağlık alanında çalışacağını söylüyor ve şöyle ekliyordu:

“Varsın erkek sayınlavlarımız bize fabrikalar, yollar, şimendiferler, tayyareler almak işini benimsesinler... Ben onlara bir Türk gözü ile sevinerek bakarken bir kadın gözü ile de her şeyden evvel Türk çocuğunun kültürünü yükseltmek, sıhhatini sağlamlaştırmak için elimden geleni yaparım.”

Felsefe öğretmeni Nebahat Hamid ise, sayınlav olsa idi, kadınların eğitiminin önemine dikkat çekerek ikmal mektepleri hakkında bir önerge vereceğini, böylece eğitimi yarım kalmış kadınların eğitimlerini tamamlamayacağı, hayata hazırlanmalarında yararlı olacağını belirtmişti. Kadınların eğitimlerinin, kültürlerinin, ev bakımı ve çocuk yetiştirme konusunda becerilerinin arttırılmasını hedeflediğinin altını çizmişti. Kadın sayınlav ve erkek sayınlav arasında fark olup olmadığı sorusuna ise, kadınların ayrıntıları daha iyi fark ettiğini, işlerinde daha dikkatli olacaklarını, dolayısıyla büyük bir farkın olduğu şeklinde cevap vermişti. Askerlik konusunda ise zorunlu askerliğin kadınlar için uygun olmadığına ancak kadınların vatan savunmasında cephe gerisinde yer alacaklarına dair görüş bildirmişti. Türk Kadınlar Birliği’ni siyasi

meselelerle uğraşmayan bir hayır kurumu olarak gördüğünü belirten Nebahat Hamid, siyasi hakları, kadınlara tanıtarak bu haklar konusunda bilinç oluşturulmasında yararlı olduğunu dolayısıyla, Türk Kadınlar Birliği'nin varlığının devam etmesinden yana olduğunu söylemişti (Cumhuriyet, 29 İncikanun 1935).

Öğretmen Saadet Zihni Sezer kadın sayıav ve erkek sayıavların farklı alanlarda çalışmasına karşı çıkıyordu:

“Hem ne garip... Hala bir fark göze batıyor. Kadın sayıavlar daha ziyade şefkat kurumlarına, genç kızlara, kimsesizlere yardım edecek tarafları düşünmeli imiş. Niçin? Kanunun bir tuttuğu iki şahsın işleri niçin ayrılın? Yurdu, milleti için ne hususta en çok faydalı olabilirse gayretini o tarafa sarf etmeli. Zaten Kurultay kapısından girerken kadın ve erkek sözü yoktur artık!”

Türkiye'nin ilk kadın maarif müfettişlerinden olan Yeni Türkiye Mektebi sahibi ve müdürü olan Seniha Nafiz Hızal da kadın ve erkek milletvekili arasında bir fark olmadığını söylüyor, Kadın Birliği'nin siyasal haklar verildiğine göre siyasal haklar konusunda çalışmasına gerek kalmadığını belirtiyordu (Cumhuriyet, 31 İncikanun 1935).

Öğretmen Semahat Beydeş, milletvekili olma gibi bir düşüncesi olmadığını belirterek eğer olursa da eğitim konusuna eğileceğini ilk olarak köy mekteplerinin sayısını arttırılması, köy kadınlarına ise okuma yazma öğretecek kurslar açılması konusunda çalışmalar yapacağı cevabını vermişti (Cumhuriyet, 1 Şubat 1935).

Ankete verilen cevaplarda kadınların görüşleri, kadın milletvekillerinin eğitim, sağlık, kültür gibi konularda çalışması gerektiği noktasında birleşmekteydi. Askerlik konusunda ise kadının cephe gerisinde yer almasının uygun olduğu görüşü hâkimdi. Ayrıca anketi cevaplayanların çoğu cevaplarının başında milletvekili olmayı düşünmediklerini söylemiş, milletvekili olacak kadınlar üzerinden fikirlerini bildirmişlerdi. Cevaplara göre kadın milletvekilleri, iyi eğitim almış olmak, siyasal ve sosyal konular hakkında bilgi sahibi olmak gibi özellikler taşımalıydı.

3.4.2. Seçim Çalışmalarında Kadınlar

Cumhuriyet Halk Fırkası genel Sekreteri Recep Peker, Parti teşkilatına bir genelge göndererek kadınların ikinci seçmen olarak seçimlere katılabilmeleri için fırkaya kayıt olabilmeleri gerektiğini, bunun sağlanabilmesi içinde çalışmaların başlanmasını ve hızlandırılmasını bildirmişti (Akşam, 13 Kanunevvel 1934). Kadınların

siyasi hayata aktif katılımının öneminin vurgulandığı genelge de şunlar yazılıydı (Ulus, 13 Kanunevvel 1934):

“Kadınlarımızın sayılab seçimine girmeleri yasası çıkınca fırkamıza yeni vazifeler düşüyor. Seçim iki dereceli olunca ikinci muntahipler arasında da kadınlarımızın bulunmaları lazımdır. Fırka nizamnamesi firkalılar dışındaki yurttaşlara rey verenlerin cezalandırılmasını söyler. Bu hale göre kadın yurttaşların şimdiden fırkaya kayıtları lazımdır ki ikinci muntehip seçimi ve hatta bundan evvelki yoklama zamanı gelmeden ikinci muntehip olacak kadınlarımız fırka üyesi sıfatını kazanmış olsunlar.

İyi vasıflı kadın üyelerinin artması ile fırkamız hem şereflenecek hem de kuvvetlenecektir. Bir yandan sayılab seçimi hazırlıkları öte yandan fırka kongreleri sebebi ile teşkilatımızın çok işler karşısında olduğu bu sırada kadın arkadaşlarımızın arttırılması işi de çok mühimdir. Bu iş ayrıca dikkatli, emekli ve metotlu bir çalışma ister.

Her halde yalnız birkaç değil, mümkün olduğu kadar çok kadın fırkanın ikinci muntehip listesine girmelidir. Son belediye seçiminde nispeten az kadın üye seçilmesi fırka merkezine çok üzüntü yapmıştır. Biz kadınlara sözde bir seçim hakkı vermek için değil erkek arkadaşları gibi aslından yüksek olan Türk kadınına pek samimi olarak devlet idaresine iştirak ettirmek için bu yola girdik. Halkevlerinin zaten seçim hakkı ile alakalı olmayan ulusal çalışmalarında da kadınlara verdiğimiz yer dardır. Kadınları yalnız devam edici değil, çalışıcı olarak Halkevleri hayatına yığınlarla iştirak ettirmemiz lazımdır.

Bugünlerde bütün teşkilatın birden çalışarak kadınları fırka işine almak yolunda genel bir hareket yapılmasını ve kayıt işlerinin çabuklaştırılmasını, kolaylaştırılmasını dilerim.”

Bununla beraber Recep Peker, bütün kurumlara yeni bir genel bildirimde bulunarak, kadınların bütün siyasi işlere daha fazla katılmasını istemişti. Böylece kadınlar seçimde daha fazla yer alacaktı. Bu genel bildirimle Fırka kurumları, yeni vilayet ve belediye meclisleriyle, köy ihtiyar heyetleri bu isteği yerine getirmeye çağrılmaktaydı (Ulus, 21 Birincikanun 1934).

Kadınların seçimlerde aktif rol alması konusu meclisin de gündemindeydi. Genel meclislerde kadın üye bulunması için bir kanun teklifi sunulmuş, bütün vilayet meclislerinin yenilenmesi istenmişti. Bu yenileme ikinci muntahipler seçildikten sonra yapılacaktı. Bu teklif, 22 Aralık'ta yapılacak toplantıda görüşülecekti (Ulus, 21 Birincikanun 1934).

Bu gelişmelerden sonra kadınların fırkaya kayıtları başlamıştı. İstanbul kadınlarının fırkaya yazılmak için ilgisi fazla olmuştu. Çok sayıda kadın, Cumhuriyet Halk Fırkası İstanbul teşkilatına üye yazılmak için başvurmuştu. Kadınların ikinci seçici olarak seçime katılabilmelerini sağlamak için, Fırka teşkilatı bu başvurularını kolaylaştırmış ve hızlandırmıştı. Fırka heyeti idareleri arasına kadın üyeler de alınmıştı (Cumhuriyet, 17 Kanunevvel 1934).

Türkiye'nin birçok ilinden de CHF'na başvurular devam etmekteydi. Balıkesir' de üyelik başvurusu yapan kadınların sayısı 10.000'e ulaşmıştı. İzmir, Yozgat, Denizli gibi çeşitli illerde de kadınlar, her geçen gün artan sayıda CHF'na üye oluyorlardı (Ulus, 22 Birincikanun1934).

1935 seçimlerinde iki dereceli seçim yöntemi uygulanacaktı. Anayasa'da ve Seçim Kanunu'nda yapılan değişikliklere göre Nüfus defterleri hazırlandı. İllerin nüfus sayıları ve oy kullanacak seçmen sayıları hesaplandıktan sonra ikinci seçmen sayısı da hesaplandı. Ocak ayında ikinci seçmenlerin seçimine başlanmıştı. Seçim süresi ise illerin takdirine bırakılmıştı. 25 Ocak 1935 tarihinde tüm ülkede ikinci seçmen seçimi tamamlanmıştı. Seçimlere katılım önceki seçimlere göre yüksek olmuştu. Kadınlar da ilk kez oy kullandıkları bu seçime yoğun ilgi göstermişti. Birçok ilde kadınların seçime katılım oranı erkeklerin katılım oranından fazlaydı (Güneş İ, 2017: 413-418).

3.4.3.Kadın Milletvekili Adayları

Seçim kararı alındıktan sonra CHF tarafından kaç kadın aday gösterileceği ve kadın adayların kimler olacağı merak konusu olmuştu. Tahminler 15 ya da 20 kadın milletvekilinin gösterileceği yönündeydi. Kadın aday gösterilecek iller, Ankara, İstanbul, İzmir, Erzurum, Aydın, Sivas, Kayseri, Samsun, Trabzon, Kastamonu, Seyhan olarak belirlenmişti (Akşam, 23 Birincikanun 1935). Aday gösterilecek kadınlar için ilk tahminler, Makbule Hanım, Afet Hanım, Makbule Naci, Nakiye Hanımdı. İzmir'den Benal Nevzad Hanım, İstanbul'dan Nakiye Hanım, Bursa Mektep Müdürü Zehra Hanım, Türkiye 'nin ilk kadın muhtarı Gül Hanım, adaylık için kuvvetle söylenen isimlerdi (Cumhuriyet, 23 Aralık; Cumhuriyet, 8 Aralık 1935).

İkinci seçicilerin seçiminden sonra milletvekili adaylarının belirlenmesi süreci başlamıştı. Milletvekili olabilmek için, Cumhuriyet Halk Partisi tarafından aday gösterilmesi ya da bağımsız olarak adaylığın konulması gerekmekteydi (Güneş İ, 2017: 437). Milletvekili olmak isteyenler, Cumhuriyet Halk Fırkasına başvuru yapmaya başlamıştı. Milletvekili olmak isteğiyle Cumhuriyet Halk Fırkasına başvuran kadınlar, gazete haberlerinde yer almıştı. İstanbul Kız Lisesi Edebiyat öğretmeni Zaim Hanım CHF'na başvurarak milletvekili adayını gösterilmesini istemişti. Zaim Hanım, yirmi seneden beri öğretmenlik yapmaktaydı ve konferanslar vermiş, makaleler yazmıştı. Belediye Hukuk İşleri Kaleminden Sadiye Hanım da Fırkaya başvurarak milletvekili

olma isteğini açıklamıştı. Cumhuriyet Gazetesinin 29 Ocak 1934 tarihli haberinde ise, elliden fazla kadının İstanbul'dan adaylık için Cumhuriyet Halk Fırkası'na başvurmuştu. Başvuranlar arasında doktor, öğretmen ve Kadınlar Birliği'nden bazı kadınlar bulunmaktaydı. Nakiye Hanım, doktor Bedriye, Nezihe Muhiddin, Feride Rahmi, Safiye, Latife Bekir, öğretmen İffet Halim Hanımlar da başvurmuşlardı. Aynı haberde aday gösterilecek kadınların yüksek tahsil gören, yabancı dil bilen ve yaşları kırktan fazla olanların tercih edileceğinin söylendiği eklenmişti.

Cumhuriyet Gazetesinin bir başka haberinde ise, Fırka'ya başvuruların günden güne arttığı, kadınlardan daha fazla başvuru alındığı yazılıyordu. Bu konuda ise İzmir kadınlarının rekor kırdığı belirtiliyordu. Kütahya'da da kadınlar adaylık için başvuruyordu.

Bu seçimlere bağımsız adaylar da katılacaktı. Bağımsız adaylar için 16 ilden birer milletvekilliği adaylığı boş bırakılmıştı (Cumhuriyet, 3 Şubat 1935). Kadınlar Birliği'nin eski başkanı Nezihe Muhiddin bağımsız olarak adaylığını koymuştu. Nezihe Muhiddin neden adaylığını koyduğunu şu sözlerle açıklamıştı (Cumhuriyet, 5 Şubat 1935):

“Dört senedir Halk Fırkasına bağlıyım ve prensiplerine tamamen sadığım. Önder Atatürk ‘serbest mebuslar da çıksın. İşleri samimi tenkit etsin’ dedi. Düşündüm ki ben içlerinden biri olmak itibarı ile daha samimi tenkitler yapabilirim. Mesela bu fırka hükümet işlerinde, kendi esas programını tatbik edecek. Bunlar tatbik edilirken memleket işleri ile çok uğraşmış, benim gibi çok samimi bir yurttaşın hususi usulleri vardır. Fırkanın çok samimi fakat daha olgun ve kendi yönlerinden tenkitlerini yapacak bir unsur olarak namzetliğimi koyuyorum. Program koymayacağım. Çünkü fırka programında her şey vardır. Bu memlekette kadınlık için ne lazımsa feragatle hepsini yaptım. 24 senelik mesaim meydanda... Sonra benim muhtelif mekteplerde okuttuğum talebeler var. Hepsine nasıl yurt aşkını verdiğimi herkes bilir.”

Bağımsız olarak adaylığını koyan bir diğer isim de Şaziye Berrin olmuştur. Şaziye Berrin kendini kamuoyuna tanıtarak bir propaganda yapmıştı (Tekin, 2002: 39). Cumhuriyet Gazetesinde yer alan yazıda Şaziye Berrin'in Almanya ve Fransa'da eğitim aldığı bunu yeterli görmeyerek Türkiye'de de üniversiteye girdiği ve birincilikle bitirdiği belirtilmişti (Cumhuriyet, 8 Şubat 1935).

Hatice Çiftçi ise Bursa'dan adaylığını koymuştu. Çiftçiler adına adaylığını koyduğunu belirten Hatice Çiftçi, köyün ve köylünün sorunlarına çözüm önerileri getiren 15 maddelik bir program hazırlamıştı (Tekin, 2002: 38).

Bir diğerk bağımsız kadın aday olan Kastamonu'dan Hacer Nihad, 15 yıllık öğretmenlik hayatını bırakarak milletvekili olmak istediğini belirtmişti. Buna göre milletvekilliğini öğretmenlikten daha değerli bulduğunu, memleketi için faydalı işler yapacağını açıklamıştı (Türker, 2002: 38).

Cumhuriyet Halk Fırkası listesinden gösterilen kadın adaylar kesinleşmişti. Buna göre Nakiye, Doktor Fatma Şakir, Seniha Nafız Hızal, Huriye Baha İz, Şekibe Şekib, Satı Kadın, Ferruh, Esmâ Zihni Nayman, Benal Nevzad, Mebrure Gönenç, Mihri Hüseyin Pektaş, Sabiha, Sabiha Gökçel, Türkan Başbuğ, Bediz Aydılek, Fakihe Öymen, Meliha Ulaş olmak üzere 17 kadın, aday olarak gösterilmişti (Cumhuriyet, 5 Şubat 1935).

Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından aday gösterilen Seniha Hızal adaylığı ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştı (Cumhuriyet, 5 Şubat 1935):

“Fırkamın ilk kadın namzetleri arasında beni de bulundurmasından çok memnunum. Başlıca gayem her ne şekilde olursa olsun memleketime hizmettir. Ulus benden ne isterse onun vücuda gelmesine çalışacağım. Maarif hayatımdan ayrıldığıma şüphesiz müteessirim. Fakat büsbütün de alakamı kesecek değilim.”

3.4.5. 1935 Milletvekili Seçim Sonuçları ve İlk Kadın Milletvekilleri

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Beşinci Dönem Seçimleri 8 Şubat 1935'te yapıldı. Cumhuriyet Halk Fırkasından aday gösterilen 17 kadın, milletvekili seçilerek Meclis'te yer aldı. (Ara seçimlerle bu sayıya 1 kadın milletvekili daha eklenmişti.) Bu sayıyla kadınlar, Meclisteki tüm milletvekillerinin %4.5'ini oluşturdular (Sezer, 1998: 896). Bağımsız olarak adaylıklarını koyan kadınlar ise seçilememişti.

İlk kadın milletvekillerimizin özgeçmişleri kısaca şöyledir:

Mebrure Gönenç

1900 yılında İstanbul'da doğmuştur. Üsküdar Kız Sanayi Mektebi ve Beşiktaş İttihad-i Osmani Mektebinde okudu. Arnavutköy Amerikan Kız Kolejini bitirdi. Beylerbeyi Kız Mektebinde Fransızca, Gedikpaşa Amerikan Mektebinde Türkçe, Çamlıca Lisesi ve Üsküdar Amerikan Mektebinde İngilizce ve fen bilgisi öğretmenliği yapmıştır (Güneş İ, 2006: 11). 1930 yılında Adana Belediye Meclisi'ne ilk kadın üyesi olarak girdi. Bir sonraki seçimde ise Mersin Belediye Meclisi üyeliğine seçildi. Bu

görevi yürütürken Cumhuriyet Halk fırkası listesinden milletvekili adayı olarak gösterildi (Cumhuriyet, 5 Şubat 1935). Afyonkarahisar milletvekili olarak Meclise katıldı. Milletvekilliği süresince Nafia Encümeni üyeliğinde bulundu (Güneş İ, 2006: 11). VI. Ve VII. Dönemlerde de Afyonkarahisar milletvekili olarak Meclis'te yer almıştır. 1949'da Sağlık Bakanlığına bağlı Körler Okulu ve Körler Derneği Başkanlığını yapmıştır. Kendisinin de görme sorunu olduğu için körler alfabesinin Türkiye'ye getirilmesinde önemli rol oynadı (Gökçimen, 2009: 184).

Satı Çırpanoğlu

1890 Ankara'nın Kazan Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Çiftçidir. 1934'te Kazan Köyü'nün muhtarlığını babasından devralmıştır. Milletvekili seçilinceye kadar bu görevi sürdürmüştür. Millet Mektebi'ne giderek okuma yazma öğrenmiştir. Dönem boyunca ziraat encümeni üyeliği yapmıştır (Güneş İ, 2006: 29).

Türkan Baştuğ Örs

1900 İstanbul doğumludur. İstanbul Darulfünunu Felsefe Bölümünü bitirdikten sonra Boğaziçi Lisesinde öğretmenlik yaptı. Ayrıca İstanbul Kız Öğretmen Okulu terbiye ve ruhiyat öğretmenliği yaptı (Gökçimen, 2009: 301). 1935 Seçimlerinde Antalya'dan milletvekili seçildi. Maarif Encümeni'nde görev yaptı. Belediye Kanununa Ek Kanun Layihası Müzakeresi için kurulan gececi encümende üyelik yaptı. VI. Dönemde de milletvekili seçildi. Ankara Atatürk Lisesi felsefe öğretmenliğine atandı ve buradan emekli oldu (Güneş İ, 2006: 59).

Sabiha Gökçül Erbay

1900 Bergama doğumludur. Edirne Darül Muallimatı İhzarı'yi bitirdi. Edirne Darül Muallimat Türkçe öğretmenliğine atandı. 1935'e kadar çeşitli okullarda öğretmenlik görevini sürdürdü. V. Dönem Balıkesir Milletvekilliğine seçildi. TBMM Riyaset divanı Kâtipliği, Gümrük ve İnhisarlar Encümeni üyeliği ve katipliği görevinde bulundu. VI. Ve VII. Dönemlerde de Samsun milletvekilliği yapmıştır (Güneş İ, 2006: 91).

Şekibe İnsel

1886'da İstanbul'da doğmuştur. Almanca bilen Şekibe İnsel, çiftçiydi. İstanbul Kız Sanayi Mektebi ve Alman Mektebini bitirmiştir. V. Dönem Bursa'dan milletvekili seçilmiştir. Ziraat Komisyonu üyeliğinde bulunmuştur (Gökçimen, 2009: 231).

Huriye Baha Öviz

1887 İstanbul doğumludur. İlk ve orta öğrenimini Leyli Sanayi Mektebinde tamamladıktan sonra Londra Üniversitesi Kadın Bölümü Bedford Kolejinde pedagoji öğrenimi gördü. İstanbul İnas İdadisi Fenni terbiye öğretmenliği ile göreve başladı ve çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. Diyarbakır'dan milletvekili seçildi. Maliye encümeninde görev yaptı. İş Kanunu Layihası, Orman Kanunu, İzmir Vilayeti Turistik Yolların İnşası Hakkındaki Kanun, Kayseri-Eskişehir Tayyare Fabrikasına mütedavil Sermaye Verilmesi için kurulan geçici encümenlerde de üyelik yaptı. V. Dönem milletvekilliği yaptıktan sonra siyasi hayatına devam etmemiş, öğretmenlik mesleğini yapmaya devam etmiştir (Güneş İ, 2006: 221).

Fatma Şakir Memik

1903 Safranbolu'da dünyaya gelmiştir. Beyazıt İnas Numune Mektebinde ve Bezmialem Valide Sultan Mektebinde okuduktan sonra İstanbul Darülfunun Tıp Fakültesinde okumuştur. Ardından Heybeliada Veren Sanatoryumu asistanlığına atanmış, buradan sonra Guraba Hastanesinde asistanlık yapmıştır. İç hastalıkları üzerine ihtisas yapmış, poliklinik şefi olmuştur. Edirne'den milletvekilli aday gösterilmiştir. Milletvekili seçildikten sonra Sıhhat ve İçtimai Muavenat Encümeni üyeliği ve katipliği yaptı. Bununla birlikte İş Kanununa Ek Kanun Layihası ve Spor Teşkilatı kanun Layihasını görüşmek için kurulan geçici komisyonlarda da görev aldı. VI. ve VII. Dönemlerde de milletvekilliği görevini sürdürdü.

Fakihe Öymen

1900 İşkodra doğumlu Fakihe Öymen, İstanbul Darülmualimatını, Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Coğrafya bölümünü bitirmiştir. 1922'de Bursa kız Muallim Mektebinde tarih ve coğrafya öğretmenliği yapmıştır. Türk Maarif Cemiyeti Kız Lisesinde müdürlük yapmıştır. 1935 seçimlerinde İstanbul milletvekilli olarak

seçilmiştir. Dönemi süresince Bütçe Encümeni üyeliği ve katipliği yapmıştır. VI. ve VII. Dönemde de İstanbul'dan milletvekili seçilmiş, VIII. döneminde ise Ankara'dan milletvekili seçilmiştir.

Benal Nevzad

1903 yılında İzmir'de dünyaya gelmiştir. İzmir Fransız Lisesinde okuduktan sonra eğitimine Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde devam etti (Gökçimen, 2009: 74). Gazetelerde sosyal ve edebi konularda yazılar yazdı. Edebi eserler vermiştir. Hilaliahmer ve Himayietfal gibi kurumlarda üyelikler yapmıştır. Fransızca, Farsça ve Rumca bilmekteydi. 1927'de Cumhuriyet Halk Fırkasına İzmir'den ilk kadın yönetim kurulu üyeliğine ve 1930 İzmir Belediye Meclisi üyeliğine seçildi. 1935'de ise İzmir'den milletvekili seçildi. İktisat Encümeninde ve Orman Kanunu Geçici Encümeninde görev yaptı. VI. VII. Ve VIII. Dönemlerde de yine İzmir'den milletvekili seçilmiştir.

Ferruh Güpgüp

1889'da Kayseri'de doğan Ferruh Güpgüp, İlkokuldan sonra özel öğrenim gördü. Arapça ve Farsça bilmekteydi. Biçki ve dikiş konularında yoğun bilgiye sahipti ve bu bilgisini çevresindeki kadınlara da aktarmaktaydı. Bağımsızlık Savaşında giyim eşyaları sağlanmasında cephe gerisinde önemli çabaları oldu. Cumhuriyet Halk Fırkası Kayseri Vilayet İdare Heyeti ve Belediye Meclis üyeliğinde bulunmuştur. V. Dönemde ise Kayseri'den milletvekili seçilmiştir. Divanı Muhasebat Encümeni üyeliğinde bulunmuştur.

Bahire Bediz Morova Aydilek

1897 Bosna doğumludur. Bolu Kız Sanat Mektebinde resim öğretmenliği yapmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası ve Halkevlerinde çalıştı. Bolu Belediye Meclisi üyeliği yaptı. V. Dönemde Konya milletvekilliği yaptı. Gümrük ve İnhisarlar Encümeni üyeliğinde bulundu (Gökçimen, 2009: 280).

Mihri Pektaş

1895'te Bursa'da doğdu. Zühtü Paşa Mektebi'ni bitirdikten sonra Amerikan Kız Kolejini bitirdi. Amerikan Kız Kolejinde Türkçe öğretmenliği yaptı. Bezmialem Kız Lisesinde ve Robert Kolejinde İngilizce öğretmenliği yapmıştır. Ayrıca Kadıköy Fıkaraperve Cemiyeti ve Hilaliahmer ve Himayeietfal gibi yardım kuruluşlarında da görev almıştır. 1935'te Malatya milletvekilliğine seçildi. Kütüphane Encümeni üyeliği yaptı. İngilizce ve Fransızca bilmekteydi. Ramsey'in Anadolu'nun Tarihi, Coğrafyası adlı kitabı Türkçeye çevirmiştir. VI. Ve VII. Dönemlerde de Malatya Milletvekili seçildi (Güneş İ, 2006: 525).

Ayşe Meliha Ulaş

1898 Sinop doğumlu olan Meliha Ulaş, Kız Sanayi Mektebi ve Darülfünun Edebiyat bölümünü bitirmiştir. Ardından İstanbul Selçuk Hatun Kız Sanayi Mektebine coğrafya öğretmeni olarak atandı ve çeşitli okullarda coğrafya ve edebiyat öğretmenliği yaptı. İngilizce bilmekteydi. Samsun'da edebiyat öğretmenliği görevini sürdürürken Samsun'dan milletvekili seçildi. Dönemi boyunca Arzuhal Encümeni üyeliği ve katipliği görevlerinde bulundu. Milletvekili olarak VI. Dönemde de Meclis'te yer aldı.

Esmâ Nayman

1899 İstanbul doğumludur. İngilizce, Fransızca ve Rumca bilmekteydi. Bezmialem Kız Lisesinde Fransızca öğretmenliği yapmıştır. Adana Belediye Meclis üyeliğine seçilmiştir. V. Dönem seçimlerinde Seyhan milletvekili olarak seçildi. İktisat Encümeni'nde ve Maliye Encümeni'nde üye ve katiplik görevlerinde yer aldı. Bundan sonra siyasi hayatına devam etmemiş, Anadolu Ajansında Fransızca ve İngilizce mütercimliği yapmıştır. Ayrıca Milletlerarası Kadınlar Konseyi üyesi, Türkiye Kadınlar Konseyi Genel Sekreterliği de yapmıştır.

Hatice Sabiha Görkey

1888 yılında İstanbul'da doğmuştur. Üsküdar Kız Sanayi Mektebini, İstanbul Darümuallimatını, Darülfünun Riyaziye Şubesini bitirdi. Fransızca bilmekteydi. Çeşitli okullarda öğretmenlik ve müdür yardımcılığı yapmıştır. Tokat Orta Mektep riyaziye

öğretmenliği görevi sırasında V. Dönem milletvekili olarak Sivas'tan seçilmiştir. Dahiliye Encümeni daimi azalığında bulunmuştur (Güneş İ, 2006: 686).

Ayşe Seniha Hızal

1897 Adapazarı doğumludur. İstanbul Fatih Rüştüyesi, Kız Sanat Mektebi, Darülfünun Fen Fakültesini bitirmiştir. Fransızca bilmekteydi. Çeşitli okullarda öğretmenlik yaptıktan sonra 1921'de Maarif Umum müfettişliğine atanarak Türkiye'nin ilk kadın müfettişi unvanını aldı. 1935'te Trabzon milletvekili olarak seçildi. Milletvekilliği döneminde Maarif Komisyonu üyeliği ve katipliği yapmıştır (Gökçimen, 2009: 213).

Nakiye Elgün

1882 İstanbul doğumludur. İstanbul Darülmullimatını bitirdikten sonra aynı okulda önce öğretmen daha sonra müdür muavini olmuştur (Özdemir, 2014: 15). 1924'te istifa etmiş, vakıf okullarının iyileştirilmesi görevini yürütmüştür. Feyziye Lisesi ve İstanbul Kız Lisesi'nde müdürlük yapmıştır. Bununla beraber Nakiye Elgün, toplum yararına olan birçok cemiyette yer almıştır. Türkocağı, Halkevi, Kızılay ve Türk Hava Kurumu Yönetim Kurulu, Çocuk Esirgeme Kurumu Merkez Yönetim Kurulu üyelikleri ve başkanlıklarını yapmıştır (Gökçimen, 2006: 159; Özdemir, 2014: 27). 1930'da İstanbul Şehir Meclisi'nin ilk kadın üyesi olmuş, Daimi Encümen üyesi seçilmiştir (Cumhuriyet, 5 Şubat 1935). V. Dönemde Erzurum milletvekili olmuştur. Dönem boyunca her toplantı yılı Dâhiliye Encümeni üyeliğine seçilmiştir. Belediye Kanununa Ek Kanun, Orman Kanunu, Belediye Kanunu, Spor Teşkilatı Kanunu Layihasını Müzakere için oluşturulan geçici encümenlerde üye olarak görev yapmıştır. VI. ve VII. Dönemlerde de Erzurum'dan milletvekili seçilmiştir (Güneş İ, 2006: 273).

İlk kadın milletvekillerinin seçildikleri illere bakıldığında milli özelliğe sahip oldukları söylenebilir. Özgeçmişlerine bakıldığında doğdukları ve yaşadıkları çevreler ile seçildikleri çevreler farklıdır. Örnek olarak, Nakiye Elgün, İstanbul doğumlu Erzurum milletvekilidir. Afyon milletvekili Mebrure Gönenç ise İstanbul doğumludur. Huriye Öniz de İstanbul doğumludur ve Diyarbakır milletvekilidir. Bununla birlikte, Selanik, Bosna, İşkodra doğumlu milletvekilleri de vardır. Doğdukları topraklar artık milli sınırlar içinde yer almasa da milletin temsilcisi olarak ülkenin çeşitli yerlerinden

seçilmişlerdir (Kaplan, 1998: 204). Ayrıca kadın milletvekillerinin eğitim ve kültür seviyelerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Satı Çırpan ve Şekibe İnel haricinde diğer milletvekili kadınlar en az lise ve yüksekokul mezunuydu (Sezer, 1998: 900). Ayrıca yabancı dil bilen kadın sayısı da yüksektir. Çoğunluğu en az bir yabancı dil bilmekteydi. Yine ilk kadın milletvekillerinin yoğunlukta olduğu meslek grubu, kadınların ilk çalışma alanlarından olan eğitim ve sağlık alanıydı (İçke, 2014: 67). Çoğunluğu öğretmendi ayrıca çok genç yaşta idareciliğe girmiş, mesleklerinin en üst ve en sorumlu görevlerine yükselmiş olan kadınlar bulunmaktaydı (Tekeli, 1982: 286). Fahire Öymen, Sabiha Gökçül müdürlük yapmış, Nakiye Elgün de müdürlüğün yanında Muallimler Cemiyeti başkanlığı da yapmıştı. Semiha Hızal ise ilk kadın müfettiş unvanına sahipti. Bununla birlikte kadın milletvekillerinin her kesimden kadını da temsili hedeflenmişti. Çiftçilikle uğraşan Satı Kadın köylü kadını simgelerken, yine çiftçilikle uğraşan Şekibe İnel, Bedize Morova ise halktan gelen kadını simgeleyen isimlerdi (Tekeli, 1982: 286). Meclisteki çalışmaları da ilgi alanlarına göre olmuştu. Bununla birlikte Meclise giren ilk kadın milletvekillerinin yerel politikadan gelen kadınlar oldukları da dikkat çeken bir diğer unsurdur, birçoğu belediyeçilik deneyimine sahip ve parti teşkilatında görev yapmıştı (İçke, 2014: 69; Tekeli, 1982: 286). Mebrure Gönenç, Benal Nevzad, Ferruh Güpgüp, Bahire Bediz, Esmâ Nayman, Nakiye Elgün belediye meclislerine seçilen ilk kadın üyelerdendi. Yine Satı Çırpan da Kazan Köyü muhtarıydı.

Yeni Meclis, 1 Mart 1935 tarihinde çalışmalarına başlamıştı. İlk kadın milletvekillerinin yer aldığı 7 Mart 1935 tarihli, Başbakan İsmet İnönü'nün kabine programını açıklayarak Meclis'ten güvenoyu istediği toplantı da Erzurum Milletvekili Nakiye Elgün, TBMM kürsüsünde konuşma yapan ilk kadın olmuştu (Özdemir, 2014: 196). Kadınların Meclis'te bulunmasından duyduğu heyecanı ifade ettiği konuşması şu şekildedir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 1, 07.03.1935, s.32):

“Arkadaşlar, Başbakanımız General İsmet İnönü'ne beyanı itimad eden arkadaşlar arasında bizim de bulunmamız ve bulunma onurunu bize vermiş olmanız itibari ile duyduğumuz heyecanı ifade için buraya gelmiş bulunuyorum.

Bu güne kadar Türk, bütün olarak her sahada yan yana, ele ele çalışmıştı. Fakat bugüne kadar Türk milletinin en yüksek, en onurlu bir mevki olan burada ilk defa yer almış bir kadın sayılabilmek itibari ile bunu verenlere karşı duyduğumuz hazzı ifade ederken yine bu büyük onurun içinde Türk Hükümetine itimad beyan eden arkadaşlar arasında bulunmak şerefine bize verilmiş olmasından dolayı duyduğumuz sevinci ifade etmeye belki söz bulamıyorum. Fakat bütün dünya bilsin ki Türk milleti dün olduğu gibi bugün de, bu

günden sonra da hiç eksiksiz bir bütün olarak çalışacaktır. Ve bütün dünyaya bu suretle muvaffakiyetini, eserini, hüsnü niyetini göstermiş olacaktır. Bize bu güzel günleri ve bu güzel anları yaşatmış olan, ta ilk gününden beri bize rehberlik eden, önderlik eden Ulu Gazimiz Atatürk Hazretlerine... Affınızı istirham ederim, büyük bir heyecan içinde olduğumdan memnu kelimeler kullanıyorum. Çünkü şu anda dünyada belki pek nadir hissedilebilecek heyecan duyanlardan biriyim. Onun için tekrar affınızı istirham ederim.

Bu ulu güne erişmiş olmamızdan dolayı asil Türk milletine muvaffakiyetler, en büyük, en güzel günler, en saadetli anlar temenni ederek huzurunuzdan çekiliyorum.”

İlk kadın milletvekillerine basın yoğun ilgi göstermişti. Meclisin açılışından izlenimlerin verildiği haberde ilk kadın milletvekillerinin davranışları oldukça mütevazı olarak değerlendiriliyordu.

Bir başka haberde ise kadınlarımızın siyasi haklarını almasının yurtdışında oldukça ilgi gördüğü yazılıyordu. Buna göre yabancı gazeteciler kadın milletvekilleriyle mülakatlar yapmak için birbiri ile yarış etmektedirler. Kadın milletvekillerinin yabancı gazetecilerin sordukları sorulara güzel cevap verdiklerini de ekliyordu. Gerçekten de Türk kadınının milletvekili olması yabancı basına da yansımıştı. Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan başka bir haberde Fransa'nın önemli gazetelerinden biri olan *Matin Gazetesinde* yayınlanan bir yazı aktarılıyordu. Bu yazıda Türk kadınlarının milletvekili olması 'Türk Kadınının Zaferi' şeklinde yorumlanmış, Türk kadınlarının hürriyetlerini kazandıktan sonra eşit haklara da sahip olduğu, Fransız kadınlarının Türk kız kardeşlerine gıpta ettiği belirtilmişti (Cumhuriyet, 15 Şubat 1935).

8 Şubat 1935 seçimleri ile. 17 kadın milletvekili Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir. 1936 yılında yapılan ara seçimde Hatice Özgener'in seçilmesiyle bu sayı 18 olmuştur. Meclis'te yer alan ilk kadın milletvekilleri dönemleri boyunca eğitim, sağlık, kültür, aile ve kadın hakları konuların da çalışmalarında bulunmuşlardır. Ayrıca sadece seçim bölgelerinin değil tüm Türk kadınlarının temsilcisi olmuşlardır.

SONUÇ

Türkiye’de kadınlar siyasi haklarını, belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkının tanınması, muhtar ve köy heyetine seçme ve seçilme hakkının tanınması ve son olarak milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınması ile üç aşamalı olarak elde etmişlerdir.

Kadınların siyasi haklarını elde etmelerinde Tanzimat’la başlayan modernleşme hareketlerinin kadının konumunda meydana getirdiği değişimlerin önemli bir payı vardır. Osmanlı Devleti’nin Batı karşısında gerilemeye başlamasıyla askeri alanda başlatılan reform hareketleri Tanzimat’ın ilanı ile sosyal hayata yansımıştır. Kadınları da kapsayan bu yenilikler kadınlar için önemli gelişmelere zemin hazırlamıştır. Toplumun geri kalması ile kadının konumu arasında paralellik olduğu görüşü kadınlara eğitim, çalışma olanağı sağlamış, kadınlar lehine hukuki düzenlemelere gidilmiştir. Kadınlara yönelik bu gelişmeler kadının konumunda değişimleri de beraberinde getirmiştir. Toplumsal yaşamda yer almaya başlayan kadın, anne, eş rolünden farklı statüler elde etmek için taleplerde bulunmaya başlamıştır. Kadınların taleplerini, beklentilerini, düşüncelerini ifade etmelerinde en önemli araç basın olmuştur. Kadınlar gazete ve dergiler aracılığıyla taleplerini dile getirirken, farklı amaçlarla bir araya geldikleri derneklerle toplumda daha aktif rol almışlardır. Milli Mücadele yıllarında ise kadınlar hem cephe gerisinde hem de cephede önemli etkinliklerde bulunmuşlardır.

Milli Mücadele yıllarından sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla kadınlar siyasi haklarını teşkilatlı bir şekilde dile getirmeye karar vermişlerdir. Nitekim bu karar 15 Haziran 1923’te Nezihe Muhittin öncülüğünde Kadınlar Halk Fırkasının kurulmasıyla somut nitelik kazanmıştır. Ancak Kadınlar Halk Fırkası kuruluşu için gerekli izinleri alamamış, Türk Kadınlar Birliği adıyla örgütlenme yoluna gidilmiştir. Türk Kadınlar Birliği, kadınların sesleri olmuş, sosyal, siyasi ve iktisadi hak isteklerinde bulunmuştur. Özellikle kadınların siyasi haklarını gündeme getirerek Halk Fırkasına üyelik için başvurma, kadın milletvekili adayı gösterme gibi önemli girişimlerde bulunmuştur. Türk Kadınlar Birliği’nin bu girişimleri basına ve Meclis görüşmelerine de yansımıştır. Basında ve Meclis görüşmelerinde kadınların siyasi hakları için henüz hazır olmadıkları görüşü sık sık vurgulanmıştır. TKB tüm bu girişimlerinde başarılı

olamamış, daha sonra yönetimi değişmiş, kadınların siyasi hak istekleri askıya alınmış böylece sosyal faaliyetlerde çalışan bir dernek haline gelmiştir.

20 Mart 1930'da kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı tanıyan Yeni Belediye Kanun'u görüşmelerinde kadınların siyasi hakları tekrar gündeme gelmiştir. Bu süreçte yaşanan tartışmalara basının ilgisi yoğun olmuştur. Haberler aracılığıyla bilgi verilirken bir yandan da kamuoyunun kadına bakışının yansıtıldığı, anketlere, tartışmalara, şiirlere ve karikatürlere yer verilmiştir. Bu değerlendirmelerde kadınların siyasi hakları için henüz hazır olmadıkları tekrarlanmıştır. Özellikle karikatürlerde güçlü kadın figürü resmedilerek, kadınların siyasi hayata girmesi ile güçlenecekleri, toplumsal hayatta erkeklerin yerini alacakları ve erkekleri ezecekleri vurgusu yapılmıştır.

Öte yandan gazetelerin açtığı anketlerle kamuoyunda kadın algısı belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre yapılan bir ankette kadınların belediye azası olduklarında neler yapacağı sorusuna verilen '*Şehir hanımların evi gibidir*' ya da '*şehrin temizliğinin sağlanması*' gibi cevaplar kadınların belediyeciliğe bakışlarının geleneksel rolleri çerçevesinde olduğunu ortaya koymuştur. Aynı bakış açısı Kadınlar Birliği'nin kadınları bilinçlendirmek amaçlı yayımladığı bir yazıda da hâkimdir.

3 Nisan 1930'da Yeni Belediye Kanunu'nun Meclisten geçmesi ile Türk kadını belediye seçimlerine katılma hakkı elde etmiştir. Bu haberin basındaki değerlendirmelerinde kadınların belediye seçimlerine katılma hakkının tanınmasının önemi ve gerekliliği belirtilirken kadınların da bu hakka layık olduklarını göstermeleri istenmiştir.

Belediye seçimlerine katılma hakkının elde edilmesi kadınlar tarafından sevinçle karşılanmış, kutlamalar yapılmıştır. Türk Kadınlar Birliği'nin düzenlediği mitinge ise katılım az olmuş, bu duruma kadınların siyasi haklarına ilgi göstermediği, siyasi haklar konusuna bilinçsizlikle yaklaşıldığı yorumları getirilmiştir.

Kadınlar belediye seçimlerine katılma hakkını elde etseler de kadının toplumdaki yerinin neresi olduğu tartışmaları devam etmiştir. Bu görüşler kadının geleneksel rollerine vurgu yapılarak kadının yerinin ev olduğu, kadının doğasının siyasi hayatta yer almasına engel olduğu noktasında birleşmiştir. Kadının pasif yaradılışı ve

toplumda edilgen olduğu belirtilerek, kadınının fizyolojik ve psikolojik özelliklerine vurgu yapılmıştır. Kadınların belediye seçimlerine katılma haklarının tanınması sürecinde yaşanan bu tartışmalar, toplumda bir kesimin, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip oluşuna alışamadıklarını, kadınların kamusal hayattaki varlığını kabul edemediklerini göstermektedir.

Kadınlar, belediye seçimlerine katılma hakkı kazanmasının ardından, ilk kez oy kullanacakları 1930 seçimlerine ilgi göstermişler ve konferans vermek, parti adına oy istemek, kadınlar kolu kurmak gibi seçim çalışmalarında yer almışlardır. Türk Kadınlar Birliği'nin eski ve yeni üyeleri arasındaki ayrılıklar seçimlerde iki farklı parti çatısında yer almalarını beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte kadınlar aday olarak da seçimler de yer almışlardır.

1930 belediye seçimleri, kadınların siyasi hayata katılmaları açısından dönüm noktası olmuştur. Gerek iki partinin seçimlerde yarışacak olması gerekse seçimlerde yaşanan gerginlikler nedeniyle kadınların ilk kez oy kullanacak olmaları durumu basında gündem olmasa da, kadınlar bu seçim ile ilk kez siyasi hayata adım atmışlardır. Bu seçim ile ilk kez oy kullanan kadınlar, seçilerek Belediye Meclislerinde de yer almaya başlamışlardır. Ayrıca kadınlar seçimlere yoğun katılım göstermiştir. Böylece kadınlar belediye seçimlerine katılma hakkının tanınması sürecinde yer alan olumsuz tutumların aksine siyasi hakları konusunda ilgili ve bilinçli olduklarını ispatlamışlardır.

Türk kadını, siyasi haklarının ikinci aşaması olan muhtar seçme ve seçilme hakkı 26 Ekim 1933 tarihinde Köy Kanununda yapılan değişiklikle elde etmiştir. Bu değişikliğin ardından yapılan seçimlerde Gül Hanım Türkiye'nin ilk kadın muhtarı olmuştur. Bu haber ise Gül Hanım'ın muhtarlığının köy halkı tarafından sevinçle karşılandığı şeklinde verilmiştir.

5 Aralık 1934 tarihinde Teşkilat-ı Esasiye de yapılan değişiklik ve 18 Aralık 1934 te İntihap Kanunda yapılan değişiklik ile Türk kadınlarına milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.

Türk kadınına milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınmasına yönelik yorumlarda kadınların siyasi hayatta başarılı olacağına inanıldığı gibi ifadeler ve olumlu tutumlar çoğunluktadır. Görüşler birçok batılı ülkeden önce siyasi haklarını elde eden

Türk kadınının, dünya kadınları karşısında üstün konuma eriştiği noktada birleşmektedir. Her ne kadar olumlu değerlendirilmelerde bulunulsa da karikatürlerde alaycı tutum devam etmiştir. Bu karikatürlerde kadınların siyasi haklarıyla birlikte erkekleşecekleri vurgusu yapılmıştır. Bazı karikatürlerde ise siyasi haklar ve gündeme gelen askerlik konusu kadınların çalışma hayatına girmesinin bir getirisi olarak sunulmuştur.

Ancak kadınların belediye seçimlerine katılma hakkının tanındığı 1930 yılındaki kadınlara yönelik söylemlerle karşılaştırıldığında Türk kadınına milletvekili seçimlerine katılma hakkının tanınmasının basına yansımaları daha olumlu niteliktedir. Bu durum siyasi hayatta kadının varlığına alışıldığını göstermektedir.

Türk kadınının milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde ettikten sonra yapılan 1935 seçimlerine hazırlık sürecinde de kadınlar basının gündemini oluşturmuştur. Seçim hazırlıkları devam ederken kadınların milletvekilliğine dair görüşleri önem kazanmıştır. Bu görüşlerin belirlenmesi amacıyla açılan bir ankette kadınlara milletvekili oldukları takdirde ne yapacakları sorusu yöneltilmiştir. Buna göre, ankete katılan kadınların cevaplarında kadın milletvekillerinin aile, eğitim, sağlık ve kültür konularıyla ilgilenmeleri konusunda görüş birliği sağlanmıştır. Kadın milletvekillerinin ilgilenmesi gereken konular yine kadınların geleneksel rolleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bu anket kadınların siyasal haklarına bakış açılarının ve kadın milletvekillerinden beklentilerin belirlenmesi konusunda oldukça önemlidir.

Tüm bu sürecin sonunda 8 Şubat 1935’de yapılan seçimle ilk kez 17 kadın milletvekili seçilerek Meclis’te yer almıştır. 1936 yılında boşalan bir milletvekilliği için yapılan ara seçimde bu sayıya 1 kadın milletvekili daha eklenmiş ve 18 kadın milletvekili Meclis’te yer almıştır. Bu sayı %4.5’lik bir orana tekabül etmektedir. O dönem için oldukça iyi olan kadın milletvekili temsil oranına uzun yıllar erişilememiştir. Kadınların etkin katılımı Türk siyaseti açısından önemlidir. Nitekim nüfusun yarısını oluşturan kadınların, siyasi hayatta aktif olarak yer alması demokrasinin bir gereğidir.

KAYNAKLAR

Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi

Gazeteler

Akşam Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Hakimiyeti Milliye Gazetesi

Ulus Gazetesi

Vakit Gazetesi

Kitaplar ve Makaleler

AĞAOĞLU, A. (1994). *Serbest Fırka Hatıraları*. İstanbul: İletişim Yayınları

AKŞİN, S. (2016). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

AKŞİT, E.(2015). *Kızların Sessizliği*. İstanbul: İletişim Yayınları

ARGUNŞAH, H. (2011). *Bir Cumhuriyet Kadını Şükufe Nihal*. İstanbul: Timaş Yayınları

ARIKAN, T. (1984). *Atatürk'ün Türk Kadını Hakkındaki Görüşlerinden Bir Demet*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. C II. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. Ankara

ATEŞ, N. (2009). *Yeni Harflerle Kadın Yolu / Türk Kadın Yolu*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları

AVCI, Y. (2007). Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Döneminde Otoriter Modernleşme ve Kadının Özgürleşmesi Meselesi. *OTAM*. 21: 1-18

BAYKAN, A. ,BASKETT, B. (2009). *Nezihe Muhittin ve Türk Kadını*. İstanbul: İletişim Yayınları

- BERKES, N. (2012). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- BERKTAY, F. (2015). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları
- BOLAT, B. (2014). 1930 Kadınlara İntihap Hakkı Verilmesine Yönelik Tutumlar. *CTAD*. 10(19):27-50
- BOZKIR, G. (2000). Türk Kadınlarının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği. *Toplumsal Tarih Dergisi*. Mart: 21-26.
- CAPORAL, B. (1982). *Kemalizm’de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- ÇAHA, Ö. (2017). *Sivil Kadın*. Ankara: Savaş Yayınevi
- ÇAKIR, S. (2013). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları
- _____ (1998). Kadın Tarihinden İki İsim Ulviye Mevlan- Nezihe Muhittin. *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e (273-287)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- _____ (1989). Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti. *Tarih ve Toplum*. 11(66): 16-22
- ÇAVDAR, T. (1989). Cumhuriyet Döneminin İlk Çok Partili Belediye Seçimi. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*. 13 (105): 3-5
- ÇİTÇİ, O. (1982a). *Kadın Sorunu ve Türkiye’de Kamu Görevlisi Kadınlar*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları
- _____ (1982b). Türk Kamu Yönetiminde Kadın Görevliler. *Türk Toplumunda Kadın*. 221-252. İstanbul: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları
- ÇOLAK, G. (2013). *Avrupa’da Osmanlı Kızları*. İstanbul: Heyamola Yayınları
- DAVAZ, A. (2014). *Eşitsiz Kız Kardeşlik*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- DEMİRDİREK, A. (2016). *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi*. Ankara: Ayizi Kitap
- DEMİREL, A. (2013). *Tek Partinin İktidarı*. İstanbul: İletişim Yayınları

- DOĞRAMACI, E. (1997). *Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- DURAKBAŞA, A. (2014). *Halide Edib Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları
- ELGİN, N. (1985). *Türk Kadınına Seçme ve Seçilme Hakkı Tanyan 5.12.1934 Tarihli ve 2598 Sayılı Kanun ve T.B.M.M. Tutanakları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- EMRENCE, C. (2006). *99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası*. İstanbul: İletişim Yayınları
- ERDEM, Y. (2013). *II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Kızların Eğitimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- ERGİN, O. (1977). *Türk Maarif Tarihi*. İstanbul: Eser Kültür Yayınları
- GÖKÇİMEN, S. (2009). *Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi
- GÖLE, N. (2016). *Modern Mahrem*. İstanbul: Metis Yayınları
- GÜNAYDIN, A. (2017). *Kadınlık Daima Bir Muamma Osmanlı Kadın Yazarların Romanlarında Modernleşme*. İstanbul: Metis Yayınları
- GÜNEŞ, G. (2010). Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy Heyetlerine Seçme ve Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye’nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin Hanım. *ÇTTAD*. 9 (20): 171-190
- GÜNEŞ, İ. (2017). *Atatürk Dönemi Türkiye’sinde Milletvekili Genel Seçimleri (1919-1935)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- _____(2006). *Türk Parlamento Tarihi TBMM-V.Dönem 1935-1939*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları
- İÇKE, A. (2014). *Türkiye’de Kadın Milletvekilleri ve Siyasal Faaliyetleri(1935-1991)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları
- İNAN, A. (1982). *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi

_____ (2017). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

KAPLAN, L. (1998). *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908- 1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları

KARAKIŞLA, Y. (2014a). *Osmanlı Hanımları ve Kadın Terziler*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları

_____ (2014b). *Osmanlı Telefon Memureleri (1913- 1923)*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları

_____ (2015). *Kadınları Çalıştırma Cemiyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları

KARTAL, C. (2016). Türkiye’de Kadınların İlk Defa Oy Kullandığı 1930 Belediye Seçimlerinde Türk Kadınlar Birliği’nin Faaliyetleri. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(3): 165-197

KOÇAK, C. (2006). *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*. İstanbul: İletişim Yayınları

KODAMAN, B. (1990). Tazimattan Sonra Türk Kadını. *OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*. 5: 131-177

KONAN, B. (2011). Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci. *AUHFD*. 60(1): 157-174

KONYAR, B. (2002). İnas Sanayi-i Nefise Mektebi. *Toplumsal Tarih Dergisi*. Mart: 41-45

KURNAZ, Ş. (2008). *Osmanlı Kadın Hareketinde Bir Öncü Emine Semiye*. İstanbul: Timaş Yayınları

_____ (2012). *Balkan Savaşında Kadınlarımız*. İstanbul: Ötüken Neşriyat

_____ (2015). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat

- OKTAR, T. (1998). *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi
- ORTAYLI, İ. (2009). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan Yayıncılık
- OSMANAĞAOĞLU, H. (2015). *Feminizm Kitabı*. Ankara: Dipnot Yayınları
- ÖZDEMİR, N. (2014). *Osmanlıdan Cumhuriyete Bir Cemiyet Kadını Nakiye Elgün*. Ankara: Phoenix Yayınevi
- ÖZKİRAZ, A, ARSLANEL, M. (2011). İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 3(1):1-10
- PERSENTİLİ, N. (2013). *Türk Kadınlar Birliği*. Ankara: Karınca Yayınları
- SANCAR, S. (2014). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları
- SEZER, A. (1998). Türkiye'deki İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Çalışmaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 14(42):799-905
- TAŞKIRAN, T. (1973). *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Kadın Hakları*. Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyet'in 50. Yılı Yayınları
- TEKELİ, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim Yayınları
- TEKİN, N. (2002). 1935 Seçimlerinde Türk Kadınının Sayısal Konusuna Yaklaşımı. *Toplumsal Tarih Dergisi*. Mart:36-40
- TERZİOĞLU, Z. (2010). *Türk Kadını Siyaset Sahnesinde 1930-1935*. İstanbul: Giza Yayınları
- TOPRAK, Z. (2015). *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908- 1935)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- _____ (1994). Türkiye'de Siyaset ve Kadın Kadınlar Halk Fırkasından Arslulusal Kadınlar Birliği Kongresine (1923-1935). *İ.Ü. Kadın Araştırmaları Dergisi*. 2: 5-13
- TOSKA, Z. (1994). Çağdaş Türk Kadını Kimliğinin Oluşumunda İlk Aşama Tanzimat Kadını. *Tarih ve Toplum*. 21(124):197-204
- TUNAYA, T. (1988). *Türkiye'de Siyasi Partiler*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları

- TUNÇAY, M. (2005). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları
- TURAN, A. (2008). *Türkiye'de Yerel Seçimler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- UNAT,N. (1982). *Toplumsal Değişme ve Türk Kadını. Türk Toplumunda Kadın*. 1-32. İstanbul: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları
- ÜNAL, U. (2015). *II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüştüleri (1897- 1907)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- ÜSTE, R. (2017). Yerel Seçimlerin Cinsiyeti Seçimler ve Kadın Temsili. *D.E.Ü İşletme Fakültesi Dergisi*. 18(1): 101-131
- ÜSTEL, F. (1990). 1930 Belediye Seçimlerinde Kadın Faktörü. *Argos*. Mart: 71-76
- YARAMAN, A. (2015). *Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- YETKİN, Ç. (1982). *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*. Ankara: Karacan Yayınları
- YILDIRIM, N. (2012). *Türkiye'nin İlk Kadın Doktoru Safiye Ali*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- YILMAZ, A. (2011). 1930 Belediye Seçimleri Sürecinde Kamuoyunda Kadın'a Yönelik Söylemler. *ÇTTAD*. 10(22): 141-164
- ZİHNİOĞLU, Y. (2013). *Kadınsız İnkılap*. İstanbul: Metis Yayınları
- _____ (2006). *Bütün Eserleri Nezihe Muhiddin*. İstanbul: Kitap Yayınları

EKLER

Süs 30 Haziran 1339/1923

Cumhuriyet 21 Haziran 1927

Cumhuriyet 28 Mart 1930

Cumhuriyet 31 Mart 1930

Akşam 16 Birincikanun 1934

Cumhuriyet 11 Nisan 1930

Ulus 8 Aralık 1934

≡ Kadınlığın kutlu sesi! ≡

Dün yurdun her yerinde kadınlar bayram yaptılar, sevinçlerini yaydılar

İstanbulda yapılan miting çok parlak oldu, nutuklar söylendi, Atatürkle diğer büyüklerimize saygılar sunuldu

Dünkü mitingten görümler: Solda Şehir Meclisinden Nahiye nutuk söylüyor, sağda Beyazıt meydanında 10 yıl marşını söyleyen kadınlar arasında sağda gazetecilere izahat veren Kadın Birliği üyesi Saadet, solda nutukları dinlerken.

Ankara 7 (A.A.) — Türk kadınına saygı ve seçilme hakkına Büyük Millet Meclisi'nin kadını meselesinin her tarafında büyük sevinç doğurmuştur. Dün bütün şehirlerimizde kadınlar toplanarak bayram yaptılar. Atatürkle, Büyük Millet Meclisi'ne, Cumhuriyet Halk Fırkasına, büyüklerimize teşekkür ve bağlılık telgrafları göndermişlerdir.

İstanbulda
Türk kadınına saygı (meclis seçme ve seçilme hakkı verilmesinden dolayı) bütün Türk kadını için derin ve sonsuz sevinç içindedir. Bütün memleketlerimizde.

Atatürkün cevabı
Atatürk, Türk Kadın Birliğine şu cevabı göndermiştir:
Lâle Bekir İpek
Türk Kadın Birliği
E demli Türk kadınının yeni çalışma yolunda kendisine düşen büyük işi güvenle başaracağına kuşku yoktur.
Reisicumhur Atatürk

Kadınlar Birliğinden Saadet Rifat Beyazıt meydanında nutuk okurken
kati saran bu sevinç yukarıdaki Ankara telegrafından daha iyi anlatılmaktadır. İstanbul kadınları da Büyük Atatürkle sonsuz saygı ve sevinçlerini, sevgilerini göstermek için dün Beyazıt ve Taksim abide meydanlarında büyük mitingler yaptılar.
(Meburati ofisi sahifede)

Cumhuriyet 8 Kanunevvel 1934

Sağdan sıra ile İsmet İnönü yemin ediyor, Meclis Başkanı Riyaset Kürsüsünde, Yunus Nadi, Receb Peker, Satı hadin ve bir kadın saygı yemin ederken

Cumhuriyet 1 Mart 1935

Cumhuriyet 15 Şubat 1935

Cumhuriyet 11 Mayıs 1935

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Neslihan Bilge AYKUN

Doğum Yılı ve Yeri : 1991-Erzurum

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Atatürk Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Kamu Yönetimi Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi A.B.D.

Yabancı Dili : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri : Değerler Bilançosu (2016)., ÖZKİRAZ AHMET,AYKUN NESLİHAN BİLGE, Çizgi Kitabevi, Editör: Hasan Hüseyin Bircan, Bülent Dilmaç, Sayfa Sayısı: 463, ISBN: 978-605-9427-60-9, Türkçe(Bilimsel Kitap), (Yayın No: 3089877)

İletişim

E-Posta Adresi: aykunbilge@gmail.com

